

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

12339

ŞANLIURFA'DA GELENEKSEL MİMARİMİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

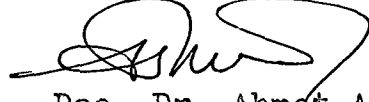
T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

M. İHSAN ŞENOCAK
(Yüksek Lisans Öğrencisi)

Danışman
Doç. Dr. AHMET ALKAN

KONYA - 1990

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ahmet ALKAN

Danışman

Görevli Sınav Komisyonu (Jüri)

Prof. Dr. Yılmaz Önge

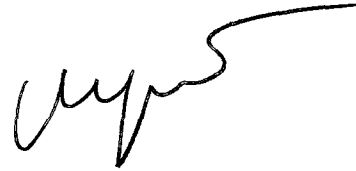
Doç. Dr. Ahmet Alkan

Doç. Dr. Haşim Karpuz

Prof. Dr. Yılmaz ÖNGE

Komisyon Başkanı

ÖNSÖZ

Avrupa'yı Hindistan'a ve Çin'e bağlayan İpek Yolu ile, Anadolu'yu Arabistan'a bağlayan Hacc yolunun kavşağında bulunan Şanlıurfa'ya değişik medeniyetlerin bıraktığı kültür mirası, Türk gelenekleri, İslam dini ve iklimin etkisiyle yoğurularak yöresel malzemenin şekillenmesinden ortaya çıkan Şanlıurfa Mimarisi, bereketli Harran Ovası'nın da zenginliğiyle beslenerek Anadolu Türk Mimarisi içerisinde farklı bir yere sahip olmuştur.

GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) nedeniyle yörede hızlı bir ekonomik gelişme ve bu gelişmeye paralel olarak tarihsel kent dokusunun inanılmaz bir süratle tahrip edildiği gözlenmektedir.

Anıtlar Yüksek Kurulu, Şanlıurfa Bölgediyesi ve kurulması düşünülen GAP Bölge Kalkınma İdaresi'ndeki ilgililere kaynak teşkil etmesi bakımından ve yöredeki tasarılayıcılara ışık tutması amacıyla Şanlıurfa sokakları ve evleri konusu yüksek lisans tezi olarak seçilmiştir.

Çalışmalarımı değerli fikirleriyle yönlendiren sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Alkan, geniş bilgisiyle yardımlarını esirgemen sayın Prof. Dr. Yılmaz Önge, yerel çalışmalarım sırasında destek olan Öğretim Gör. Cihat Kürkçüoğlu beyefendilere, incelemelerime sabırla müsaade eden konut sakinlerine ve çalışmalarım müddetince ölçüsüz maâdi ve manevi fedakarlığa katlanan sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

M. İhsan ŞENOCAK

Şanlıurfa 1990

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET	VI
İNGİLİZCE ÖZET	VII
KONUNUN ELE ALINIŞ NEDENİ VE KAPSAMI	VIII

BÖLÜM I

ŞANLIURFA'NIN ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ	1
I.1.COĞRAFİ KONUMU	1
I.2.JEOLOJİK OLUŞUMU	2
I.3.İKLİMİ	2
I.4.ULAŞIMI	3
I.5.EKONOMİSİ	4
I.6.SOSYAL YAPISI	5
I.7.TARİHÇESİ	5
I.8.BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ	6

BÖLÜM II

II.1.ŞANLIURFA'NIN GENEL MİMARİSİ	7
II.2.ŞANLIURFA'DA GELENEKSEL SOKAK MİMARİSİ	9
II.2.1.KABALTILAR	11
II.2.2.TETİRBELER	13
II.2.3.KÖŞE SÜTÜNCELERİ VE PAHLAR	15
II.2.4.PARKE TAŞ KAPLAMA	17
II.2.5.ÇIKMALAR	18
II.2.6.KAPILAR	23
II.2.6.a.TEK KANATLI KAPILAR	23
II.2.6.b.ÇENETLİ KAPILAR	24
II.2.6.c.ENİKLİ KAPILAR	26
II.2.6.d.KAPI TOKMAKLARI	29
II.2.7.PENCERELER	32
II.2.7.a.NORMAL PENCERELER	32
II.2.7.b.IŞIK TAKALARI	34
II.2.7.c.GÖZETLEME PENCERELERİ	35
II.2.7.d.MUTFAK PENCERELERİ	37
II.2.7.e.KUŞ TAKALARI	38
II.2.8.ÇÖRTENLER	39
II.2.9.TAŞ DUVARLAR	40
II.3.MEYDANLAR	41

BÖLÜM III

ANLIURFA'DA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ	42
I.1.GENEL PLAN DÜZENLERİ	45
I.1.1.ÖRN:HACI HAFIZLAR EVİ	48
I.1.2.ÖRN:HACI TEVTİK SARAÇ EVİ	78
I.2.KAPI ARASI	91
I.3.AVLU	93
I.4.EYVAN	95
I.5.ODA	102
I.6.AHIR	114
I.6.1.DEVELİK	114
I.6.2.NORMAL AHIR	114
I.7.MUPTAK	116
I.8.KİLER	118
I.9.BANYO	119
I.10.HELA	119
I.11.MERDİVEN	120
I.12.GEZENEK	123
I.13.HAVUZ	125
I.14.SERVİS DOLABI	126

BÖLÜM IV

V.SONUÇLAR	128
V.1.DEĞERLENDİRME	128
V.1.1.ŞANLIURFA EVLERİNİN ANADOLU TÜRK EVLERİNDEN FARKLI YÖNLERİ	129
V.2.SONUÇ VE ÖNERİLER	131
U TEZDE GEÇEN ŞANLIURFA AĞZINA AİT KELİMELER	136
AYNAKÇA	137
ZGEÇMİŞ	139

Ö Z E T

Güneydoğu Anadolu Projesi nedeniyle tarım, sanayi, ulaştırma ve ticaret alanlarında önemli gelişmeler beklenen Şanlıurfa'da hızlı nüfus artışı ve sosyo ekonomik dengenin bozulması dolayısıyla çarpık kentleşmenin ilk belirtileri görülmeye başlanmış durumdadır.

Kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan Şanlıurfa'daki sivil mimarimizin önemini ortaya koyabilmek amacıyla hazırlanan bu çalışmanın giriş bölümünde konunun ele alınış nedenleri ve bu yüksek lisans tezinin kapsamı açıklanmıştır.

Birinci bölümde Şanlıurfa'nın ülke içindeki yeri çeşitli boyutlarıyla incelenerek, bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde kentin genel mimarisi kabaca tanıtarak, geleneksel sokak mimarisi detaylarıyla anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Şanlıurfa konut mimarisi detaylarıyla araştırılmaya çalışılmış ve örnek seçilen tipik iki ev geniş kapsamlı olarak tanıtılmıştır.

Dördüncü bölümde araştırmanın sonunda elde edilen bilgilerle bir değerlendirme yapılarak, genel sonuçlar tesbit edilmiş ve öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

The most important developments have been expecting at the areas of the agriculture, industry, communication and commerce with the Southeastren Anatolia Project in Şanlıurfa, but it has appeared the first signs of the awry urbanization because of the fast population increase and socioeconomic change in that city.

In this study prepared to be able to appear the importance of the civil architectural in Şanlıurfa come face to face with the disappearance danger, in the introduction the causes of the studied subject and the include of this thesis is have been explained.

In first chapter, the informations have been presented as observed with the many aspects to the position in the country of Şanlıurfa.

In second chapter, the details of the traditional street architectural have been explained as to be introduced the general architectural of the city.

In third chapter, the details of the house architectural have been searched in Şanlıurfa and two typical selected house have been broadly introduced.

In fourth chapter, the obtained informations in the end of the search have been evaluated, the general results have been determined and the suggestions have been presented.

KONUNUN ELE ALINIŞ NEDENİ VE KAPSAMI

Cumhuriyet devrinin en büyük projesi olan GAP, özelde Güneydoğu Anadolu'nun genelde Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde günümüze kadar eşine rastlayamadığımız bir hamle olacaktır.

70.000 km² lik bir alana yayılan ve toplam 13 projeden meydana gelecek olan GAP tamamlandığı zaman 1,5 milyon hektar arazi sulanacak ve yılda 24 milyar Kwh enerji üretilecektir. Sulama ve enerji üretimine bağlı olarak sanayi ve ticaret gelişecektir.

Bölgede verimlilik ve üretim arttıkça halkın refah seviyesi yükselecek ve ekonomik rahatlama olacaktır.

Beklenen bu olaylar bölgenin (bilhassa Şanlıurfa'nın) cazibesini bir hayli arttırmıştır. Göçler nedeniyle yakın zamanda Türkiye'nin en büyük şehirlerinden biri olacaktır. Geçtiğimiz nüfus sayımında nüfus artış hızında Şanlıurfa Türkiye'de birinci sırayı almıştır.

Eşine rastlanmamış bu nüfus artışı belki de gene eşine rastlanmamış bir çarpık kentleşmeyi doğuracaktır.

Halk kültürünün ürünü yerleşim alanları ve tarihsel kent dokusu inanılmaz bir süratle tahrip edilmektedir. Eski caddeler artan nüfusun ihtiyacını karşılayamaz duruma düştükçe kenti boydan boya kesen Divan yolunun genişliğinin 12 m den 24 m ye çıkartılmasına karar verilmiş. Sivil mimarinin güzel örneklerinden birçok yapıyı Belediye yıkmak için istimlak etmiş ve yer yer yıkımlar başlamıştır. Ve yine koruma altına alınması gereken 1. sınıf tarihi eser niteliğindeki yapıları belediye yıkarak 12 Eylül caddesini açmıştır.

Bu tarihi değerlerin kaybedilmesinde; vatandaşın belediye üzerinde ekonomik çıkarlara bağlı dayanılmaz baskısının rolü büyük olmuştur.

Binlerce yıllık kültürel birikimle meydana gelmiş olan Şanlıurfa kısa süre içerisinde ortadan kaldırılarak yerine kişiliksiz yapılarından oluşan düzensiz ve sağlıksız bir şehir konulmaktadır. Bir müddet sonra çocuklarımıza göstereceğimiz bir kültür ürünümüz kalmayacaktır. Hiç bir kuşağın gelecek adına böyle bir uygulama yapmaya hakkı yoktur.

Sit bölgesi içerisindeki imar çalışmalarının acilen durdurulması gerekmektedir.

Şanlıurfa çeşitli yönleriyle araştırılması ve korunması gereken bir ilimizdir. Ancak ciddi bir çalışmanın yapılabilmesi için zamana ve ekibe ihtiyaç vardır.

Konunun mahiyetine dikkatleri çekebilmek amacıyla bu belinçsiz değişimden en fazla etkilenen grup olduğu için sokak ve konut mimarisi üzerinde çalışmalarımı yoğunlaştırdım. Anadolu Türk Mimarisi içinde, özel bir yere sahip olan Şanlıurfa sokakları ve evleri karakteristik birkaç örnekle tanıtılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın başlangıcında konunun önemi üzerinde durulmuş, özetle neden araştırma konusu olarak seçildiği açıklanmış ve çalışmanın kapsamı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Şanlıurfanın ülke içindeki yeri tanıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Şanlıurfanın genel mimarisi ile birlikte sokaklar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Şanlıurfada geleneksel konut mimarisi üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde de sonuçlar değerlendirilerek öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM I

ŞANLIURFA'NIN ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ

I.I. COĞRAFI KONUMU

Şanlıurfa 37 derece 8 dakika kuzuy enleminde 38 derece 46 dakika doğu boylamındadır.

Batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeydoğusunda Diyarbakır, doğusunda Mardin illeri ile çevrilidir. Güneyinde ise 1926 Ankara antlaşmasına göre çizilmiş Suriye sınırı uzanmaktadır.

20.000 km² ye yakın yüzölçümüne sahiptir. Türkiye'nin geniş illerinden birisidir. İsviçre'nin 41.000 km², Hollanda'nın 32.000 km² olduğu göz önüne alınırsa İsviçre'nin yarısı Hollanda'nın ise üçte ikisi kadar olduğu anlaşılır.(1)

Şekil:I.Şanlı Urfanın Türkiye'deki Coğrafi yeri.

I.2. JEOLOJİK OLUŞUMU

Şanlıurfa üçüncü jeolojik devrin son katındadır. Eski dünyaya ait Alp-Himalaya kıvrımları kuşağı üzerinde bulunur. Dördüncü zamanın başlarında yan basınçlar nedeniyle biraz yükselmiştir. Yüksek olmayan genç dağları aşınmış dalgalı bir yapıya sahiptir. Dağlar genellikle kuzey-güney doğrultusundadır. Aşılması güç olan bir dağ yoktur. Yüzey şekli olarak yörede sadelik dikkati çeker. Geniş ovalar vardır.

Oturmuş bir toprağa sahip deprensiz bir bölgedir.

İlin büyük kısmı kalker tabakalarından meydana gelmiştir. Bazı bölümler ise dördüncü zamana ait diliviyum aliviyonlarla örtülüdür.(2)

I.3. İKLİMİ

Şanlıurfa denizden uzak bir bölge olduğu için kara etkilerinin fazla olduğu bir iklime sahiptir. Bu etkiler sıcaklık ve yağış alanında ortaya çıkar. Evliya Celebi seyahatnamesinde "Urfa'nın yazı yaz kışı kıştı" der.

Yazın Arabistan'dan gelen göl rüzgarlarının etkisinde kalır. Çok sıcak olur. Temmuz ayı gündüz ortalaması 40° nin üzerinde seyrederek. Meteoroloji kayıtlarına göre 19.7.1962'de 46,5°C ile Türkiye'de bu güne kadar ölçülebilen en yüksek ısı derecesine ulaşmıştır.(3)

Kışın kuzeyden gelen soğuk hava Adıyaman ve Malatya dağlarına çarparak Şanlıurfa'ya ulaşamaz. Bu nedenle don pek görülmez. Isının sıfırın altına düştüğü günler yılda ortalama 10 u geçmez.

15 yıllık sonuçlar göz önüne alınarak yıllık yağış ortalaması 482,4 mm olarak hesaplanmıştır. Yağışlar genellikle Şubat, Mart,

2. BENLİSU Mustafa, Urfa ilinin Coğrafyası Garanti matbaası Urfa, 22.s (1988)

3. BENLİSU Mustafa, Urfa ilinin Coğrafyası Garanti matbaası Urfa, 60.s., (1988)

Nisan aylarında görülür.

İlkbahar ve sonbahar mevsimleri çok kısadır. Yaz mevsimi altı ay devam eder.

Güneyde olduğu için sıcak kuşağa yakındır. Yaz günleri 14,5 saat gündüz, 9,5 saat gece devam eder. Güneş ufuk düzlemi üzerinde uzun bir yay çizer. Nem oranı düşük olduğundan sıcaklık yere kadar iner. Batı rüzgarları hakimdir.

Bu iklim özelliklerinden dolayı yapılarda ısı yalıtımına önem verilmiştir. Duvarlar kesme taştanve kalın tutularak fazla açıklık bırakılmamıştır.

Sokaklar yüksek duvarlı ve dar, yapılar masif tasarlanarak klimatize edilmeye çalışılmıştır.

I.4. ULAŞIMI

Şanlıurfa İpek Yolu ve Arabistan Yolu'nun kavşağında bulunan bir yolüstü şehridir. Eskidenberi ulaşım sıkıntısı olmamıştır. Türkiye'nin en işlek yollarından olan E24 karayolu buradan geçer. Fakat bu özelliği coğrafi konumu itibariyle doğal olarak ortaya çıkan bir olgudur. Devlet katkısı pek görülmez.

Paşehirlerden uzak olması dolayısıyla merkezi yönetimler tarafından ihmal edilmiştir. Örneğin demiryolu henüz yoktur. Oysa İstanbul'dan Bağdat'a giden demiryolu şehir merkezinin 52 km yakınından geçmektedir. Hiçbir topografik engel olmadığı halde böyle bir hizmetten mahrum kalması sahipsizliğin göstergesidir.

Ancak 1989 da açılabilen havaalanı ise sembolik mahiyettedir. Maksimum 40 kişi kapasiteli uçaklar inebilmektedir.

Geniş bir tarım, ticaret ve turizm potansiyeli olan Şanlıurfa yakın gelecekte üretim patlamasına aday bir ilimizdir. Ulaşım sorunlarının çözülmesi yörenin olduğu kadar ülkemizin de ekonomik çıkarları gereğidir. Demiryolu ve havayolu için fiziki yapı müsaittir. Hatta Atatürk Barajı'nın meydana getireceği gölde deniz araçlarını da düşünmek ütöpik sayılmaz kanaatindeyim.

Ulaşım denilince hep Şanlıurfa'yı batıya bağlayan yollar akla gelmektedir. Oysa bol miktarda üretilen gıda maddelerinin doğu Anadolu'ya hatta İran ve Kafkasya'ya gönderilmesi dahi gerekecektir.

Realist bir yaklaşımla ulaşım konusunu etraflı düşünmeye ihtiyaç vardır.

I.5. EKONOMİ

Ekonomi tamamen tarım ağırlıklıdır. Nüfusun Yüzde sekseni çiftçilik ve hayvancılıkla geçinir. Yörenin geri kalmışlığından ötürü tarım ilkel usullerle yapılır. Buğday, arpa, mercimek, pamuk, fıstık üretimi bakımından ülkede söz sahibi olan Şanlıurfa bu ürünlerini işleyemez.

Dericilik, kürkçülük, keçecilik, saraçlık, taş işlemeciliği, bakırcılık, kuyumculuk gibi bazı mesleklerde ileri olmasına rağmen fabrikasyona geçilemediği için, bunlar el sanatları niteliğinde icra edilir.

Şanlıurfa bol ve kaliteli tarım arazisine sahiptir. İklimi ziraat için çok uygundur. Tek sıkıntısı olan suya ise yakın gelecekte kavuşacaktır. Bu şartlar altında tarımda büyük bir üretim artışı beklenmektedir. Buna paralel olarak modern hayvancılık gelişecek ve gıda üretiminde dünyada söz sahibi bir belde olacaktır.

Ham maddenin artması nedeniyle tarıma dayalı endüstride de hızlı bir gelişme ile birlikte ticari potansiyelin yükselmesi umulmaktadır.

Bu bilgilerin ışığı altında ekonomik açıdan Şanlıurfa'nın geleceği çok parlak görünmektedir.

I.6. SOSYAL YAPI

Halk din ve kültürüne bağlıdır. Aile yaşantısından eğlenceye kadar islamiyetin etkisi görülür. Nikâh ve düğün törenleri dini usullerle yapılır. Hastalık ve cenazelerde yardımlaşma ve fedâkârlıktan kaçınılmaz. Akrabalar birlikte yaşamaktan hoşlanırlar. Aile içi eğitime önem verilir. Büyüklerin emirlerine uyulur. Delikanlılar bakımından, genç kızlar iyi bir ev kadını olsun diye yetiştirilirler. Gerçekten Şanlıurfa'lı kadınlar ince maharetler göstererek çok lezzetli yemekler yaparlar. Yemek çeşitleri de lokantaların listelerine sığamayacak kadar fazladır.

Halk edebiyat ve müziğe aşinadır. Kültür sohbetleri ve şiirli müzikli toplantılar sıkça yapılır.

Kış geceleri evlerde, ilkbahar ve sonbaharda ise pikniklerde arkadaş gurupları kendi aralarında eğlenceler tertiplerler.

Güvercin ile At merakı uzmanlık derecesinde ve yaygındır.

Özgür bir kültür yapısına sahip olan Şanlıurfa'lılar geleneklerini asla terketmek istemezler. Göçler nedeniyle artacak olan nüfusun olumsuz etkilerinden (kozmpolitleşmekten) endişe duymaktadırlar.

I.7. ŞEHRİN TARİHÇESİ

Hz.Ömer zamanında bölge toprakları müslümanların eline geçmiştir. Zaman zaman müslümanlar ile Bizanslıların arasında el değişmiştir. 1015 den itibaren başlayan Türk akınlarına maruz kalan il merkezi birkaç defa kuşatıldı ise de alınamadı. Fetih 1071 Malazgirt ferinden sonra gerçekleşti. Önceleri Büyük Selçuklu Devletine bağlanan bölge, Melik Şah tarafından Emir Bozan'a verildi. Haçlı seferleri sırasında yeniden el değiştirdi ve Kudüs'e bağlı Urfa Kontluğu'nun sınırları içinde kaldı. 1146 da Musul Atabegi İmadeddin Zengi tarafından alındı. 1182 de Selahaddin Eyyubi tarafından Eyyubiler devletinin sınırlarına katıldı. 1235 de bir süre Anadolu Selçuklu-

arı'nın eline geçen Urfa ve çevresi yeniden Eyyubiler'in oldu.1243 ösedag savaşında bu bölge İlhanlılar'ın kontrolüne girdi.İlhanlılar'ın Anadolu'dan çekilmesi üzerine, 1336 da Celayirliler'in eline eçmiş, Timur istilasına uğramış, 1404 de Akkoyunlular tarafından alınmıştır. Bölge 1429 da Memlûklu'ların eline geçmiştir. 1502 de afevi'ler tarafından alınan Urfa Yavuz Sultan Selim'in Mısır seeri sırasında (1516-1517) kesin olarak Osmanlı toprağı olmuştur. nceleri Halep Eyaleti'ne bağı bir sancak merkezi idi. 1908 de üstakil sancak oldu. I.Dünya savaşından sonra İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edildi. Musul'a karşılık İngilizler'in bölgecn çekilmesiyle 30.Ekim.1919 da Fransızlar Urfa'ya girdiler.İşgalc birlikte mahalli direniş hareketleri başladı. Çok sıkı ve kahramanca bir mücadeleden sonra Fransızlar ve Suriye'den gelen Ermeniler 11.Nisan.1920 de şehri terketmek zorunda kaldılar. Milli mücadele sırasında kendini ilk kurtaran şehirlerden biri olan Urfa'nın adı, österdiği bu kahramanlıktan dolayı 12.Haziran.1984 de T.B.M.M. tarafından Şanlıurfa olarak değıştirildi.

1.8.BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ

Peygamberler şehri olarak anılır. Burada Hazreti Adem'in Cennetten kovulduktan sonra çiftçilik yaptığına, Hazreti İbrahim'in doğduğuna ve Nemrut tarafından ateşe atıldığına, Hazreti Eyyub Peygamberin çile çektiğine ve mezarının burada bulunduğuna, Hazreti Şuayb Peygamber ile Hazreti Circis Peygamberin yaşadığına inanılır.⁽⁴⁾Bu nedenle eskiden beri bir çok din alimi ve tarikat Şeyhi Şanlıurfa'yı ziyarete gelmişler, bazıları burada yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu gelenek halen devam etmektedir. Bölge iğersinde Şanlıurfa ili mistik bir ziyaretgâhtır.

4.Peygamberler şehri şanlıurfa,Şanlıurfa belediyesi kültür yayınları, Başbakanlık Basımevâ, Ankara, (1986)

BÖLÜM II

ANLIURFA'NIN GENEL MİMARİ YAPISI

Tarihi merkezde tepe üzerine yapılmış bir iç kale mevcuttur. Gayet büyük taşlarla meydana gelen surları aşabilmek mümkün değildir. Kalesinin bir tarafında derinbir hendek vardır. Diğer tarafları ise sarp kayalıklarla çevrilidir. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine göre içersinde evler, işyerleri, şehrin çeşitli yerlerine çıkabilen gizli geçitler ve sarnıçlar varmış. Şimdi harabe durumdadır.

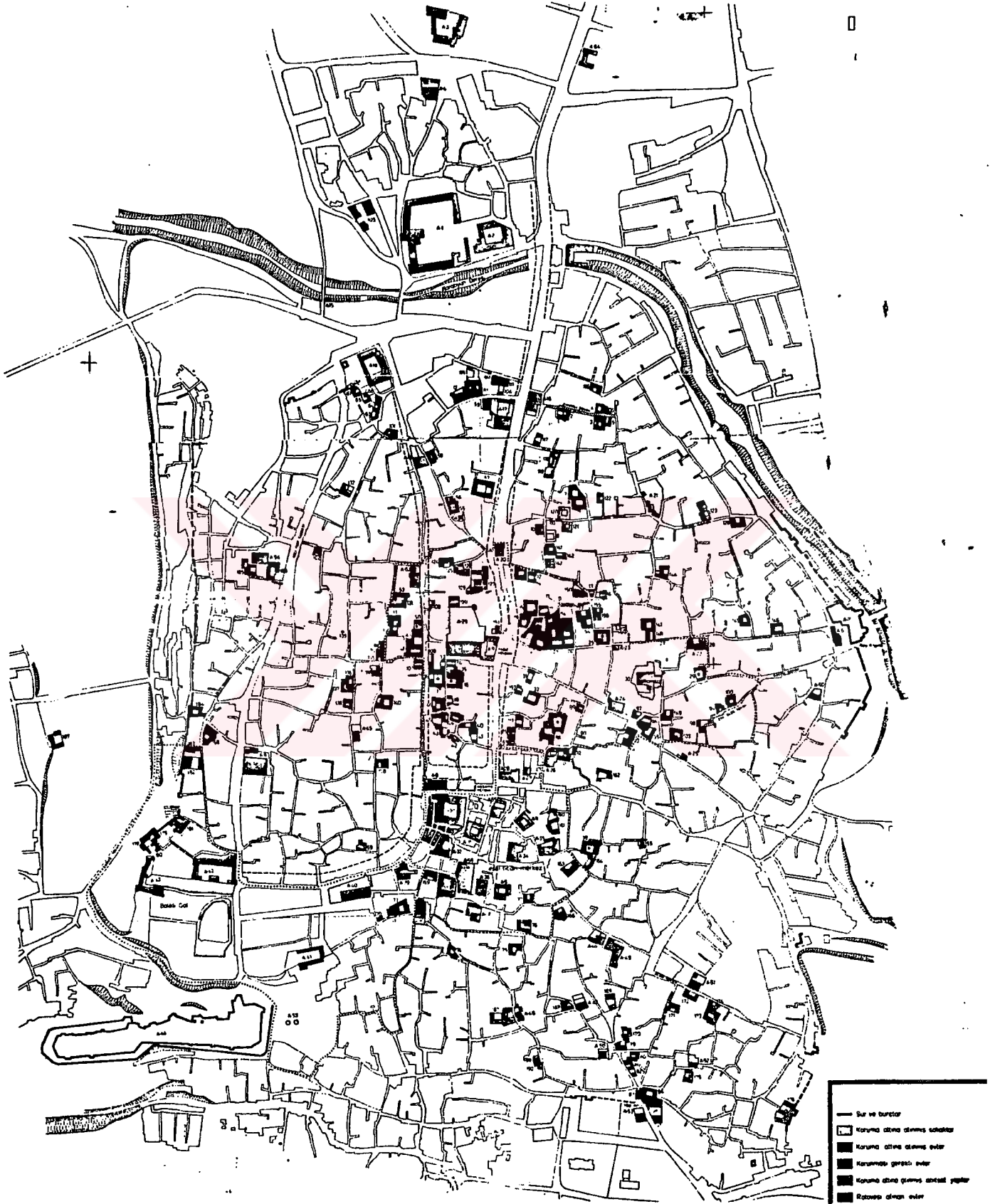
Kentin etrafı da surlarla çevrilidir. Şehir kapılarından içeriye girilir. Bu gün surlar ve kapıları yıkılmış durumdadır. Sadece doğuya açılan Bey Kapısı ve Güneye açılan Harran Kapısı ayakta kalabilmiştir. Kamsat Kapısı'nın ise kendisi mevcut değildir. Semt ismi olarak adı kullanılmaktadır. Tarihi kent dokusu bu surların çevrelediği bölgededir. (Bkz. Harita I)

İslâm dini ve iklim şartları kentin fiziksel oluşumunda önemli rol oynar. Kadınlarve erkeklerin sıkça karşılaşmalarını önlemek için ikamet ve ticaret mantıkları ayrı ayrı bölgelerde geliştirilerek mahremiyet korunmuştur. Yüksek duvarlı dar sokaklar, kapalı çarşılar, çeşmeler ve açık su kanalları iklim özelliklerinin etkisini göstermektedir.

Yapılar masif ve geometrik şekillerden meydana gelmiştir. Her yerde yöresel malzeme olan kesme taş kullanılmıştır.

Sel felaketinden korunmak için Karakoyunlular zamanında kenti boydan boya kesen bir suni dere açılmıştır. Üzerinde altı tane tarihi köprü vardır. Kolye gibi şehri süsleyen Karakoyun Deresi aynı zamanda hava sirkülasyonu sağlar.

URFA ŞEHİR PLANI, ölçek: 1/2000

Harita: I Şanlıurfa Tarihi Kent Planı (Z. Akkoyunlu'dan)

II.1. ŞANLIURFA'DA GELENEKSEL SOKAK MİMARİSİ

Gece ile gündüz, kış ile yaz arasındaki büyük sıcaklık farkları ve yaklaşık altı ay süren yaz mevsimi, haziran, temmuz, ağustos aylarında gölgede 47⁰ C ye varan sıcaklık nedeniyle sokaklar dar tutulmuş, yanlarındaki avlu ve binaların duvarları yüksek yapılarak, gölge ve serin olması sağlanmıştır. Kesme taştan yapılan bu kalın ve yüksek duvarlarda açılması gereken boşluklar küçük tutulmuş, yapılar masif bir kütle gibi tasarlanarak klimatize edilmiştir. (Bkz, Resim: I.2.3.)

Resim :1. Yorgancı Sokak

Resim :2. Haciban Sokak

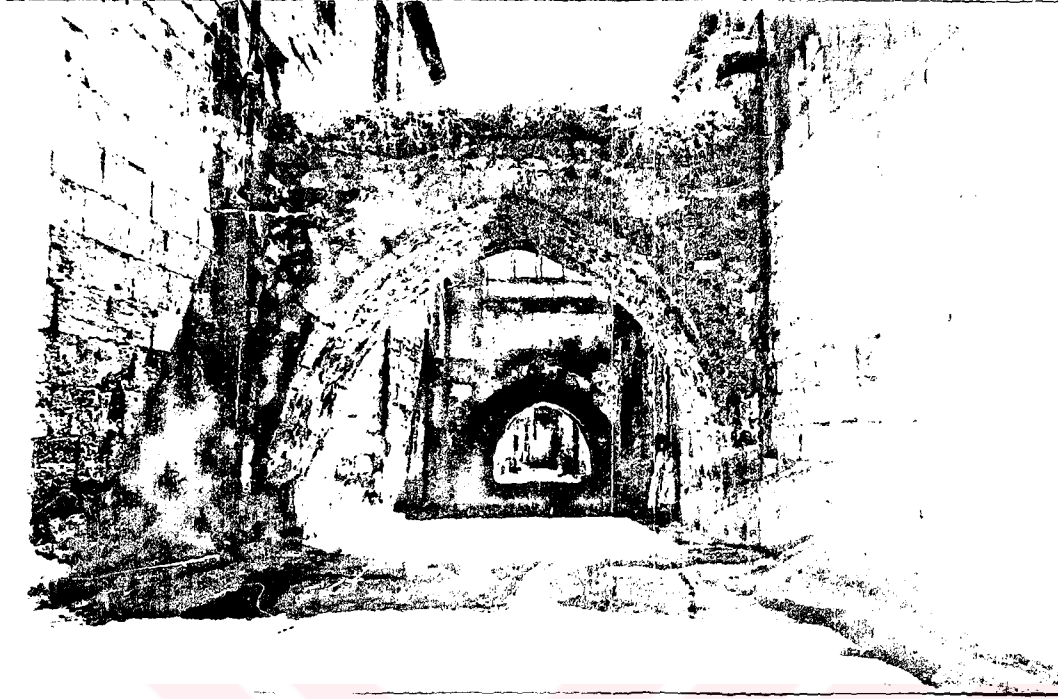
Resim :3. Zincirli Sokak

II.2.1. KABALTIILAR :

Bazı sokakların üzeri tonozlarla örtülmüştür. Yerli halk dilinde tonozla "kab" denilmektedir. Üstü kapalı sokaklar "kabaltı" diye anılırlar. Kabaltılar sokakların en serin yerleridir. Beşik tonoz veya çapraz tonoz yada karışık olarak tertip edilmişlerdir. Genellikle üzerlerinde yapı bulunur. Yaptıran kişilerin isimleriyle anılırlar. (Hacı Abo kabaltısı gibi.) (Bkz, Resim: 4,5,6.)

Resim :4. Mersinli Kabaltısı

Resim :5. Madenli Kabaltısı

Resim :6. Yorgancı Kabaltısı

.2. TETİRBELER :

Parselasyonun planlı ve düzgün olmayışından bazı evlerin ulaşıl-
maz sokaklarla sağlanmıştır. Bunlara tetirbe denilmektedir. Tetir-
be kabartılı olabilir. Boyları 3-4 m.den 13-15 m.ye kadar değişir.
Surfa'da tetirbelere sıklıkla rastlanır. (Bkz. Resim:7,8.)

Resim :7. Kürkcüoğlu Tetirbesi

Resim :3. Saraç Tetirbesi

2.3.KÖŞE SÜTÜNCELERİ VE PAHLAR :

Kavşaklarda binaların köşeleri yumuşatılmıştır. 3-4 m. boyunda 25 cm. çapında üstü süslü köşü sütünceleri ve pahlar vardır. (Bkz, im:9,10,11)

Resim :9. Kubbe Mescit Sokak

Resim :10.Atpazarı Sokak

Resim :11.Hekimdede Sokak

II.2.4.PARKE TAŞ KAPLAMA :

Kaplama malzemesi olarak parke taş kullanılmıştır. Fakat binelerde kullanılan kalkerin aksine bazalt malzemedendir. Bozulan kısımları

Resim :12.Mısırlı Sokak

nera yerine Belediye beton yana yapmayı tercih etmektedir. Hatta bazı sokaklar tamamen betonla kaplanmış durumdadır.

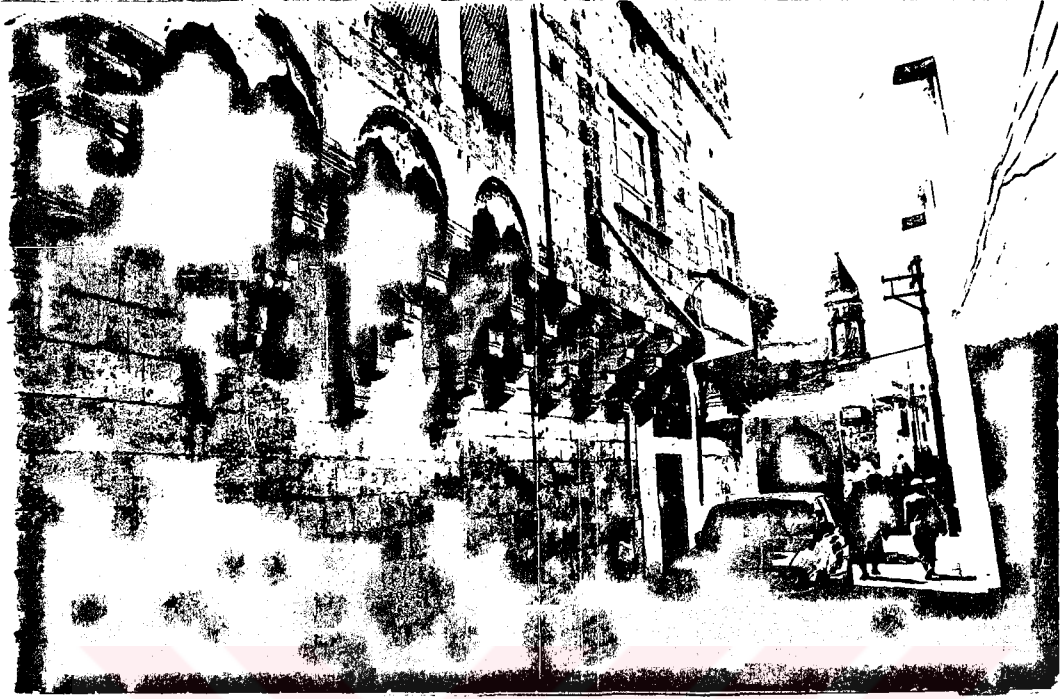
II.2.5.ÇIKMALAR :

Sokakları süsleyen mimari elemanların başında çıkmalar gelmektedir. Birinci katlarda pencere bulunmamasına karşılık çıkmalarda pencereler mevcuttur. Komşuların birbirine saygısından ötürü pencereler karşılıklı konulmamıştır. Çıkma pencerelerinde bazen tam bazen yarım, ahşap kafes bulunur. Birinci kat duvarlarının sade olmasına karşılık çıkmalarda zengin süslemeler vardır. Bu nedenle sokaklar sanat galerisi gibi güzel görünmektedir. Çıkmaların sokağa taşan kısımları taş konsolların üzerine oturtulmuştur. Konsollar birbirinin üzerinden 25 cm. taşınarak bindirilir. Bu bindirme işlemi bazen 4 e kadar olabilir. Konsolların uçları yuvarlatılarak süslemeler yapılmıştır. Konsollar arasında bazen düz bazen kemerli, tonozlu olarak açıklıklar geçilmiştir.

Çıkmalar sokağa paralel olduğu gibi bazen de odanın gönyesini düzeltmek amacıyla sokak tarafından açılı da olabilir.

Resim :13.Hüsevin Paşa Sokak

Resim : 14. Huseyin Paşa Sokak

Resim : 15. Zincirli Sokak

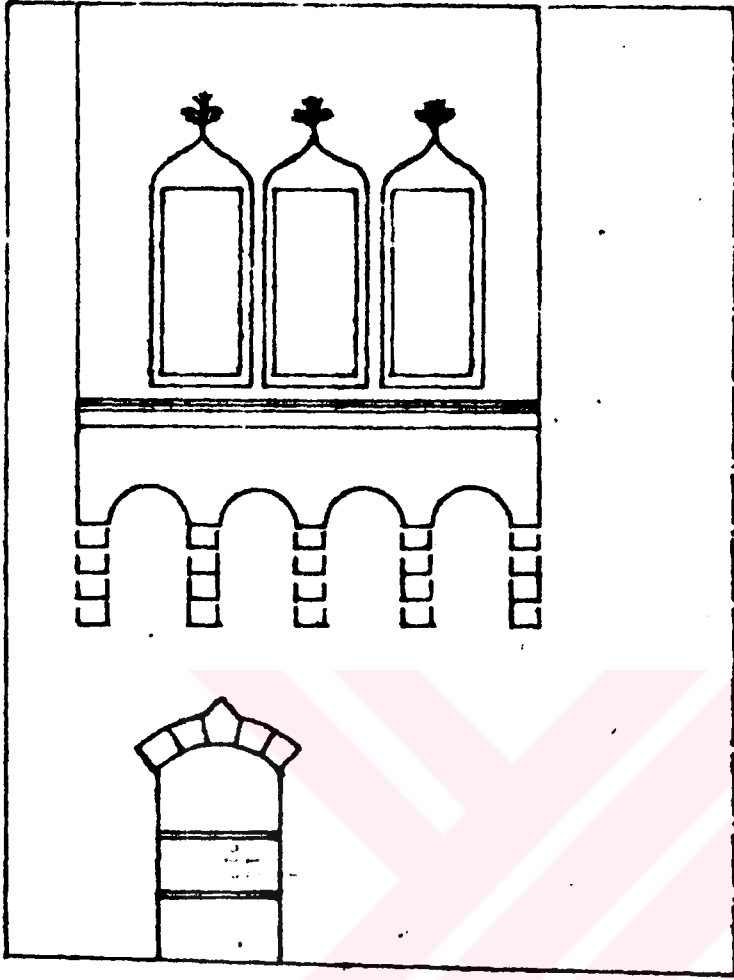
Resim : 16. Topakcılar Sokak

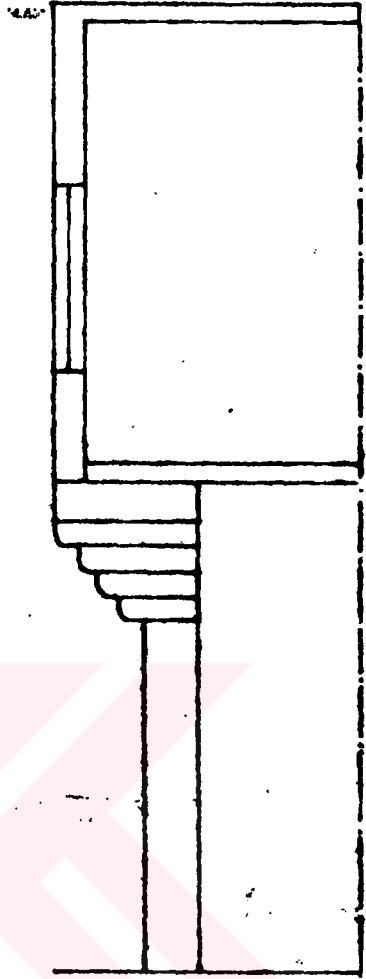
Resim : 17. Hüseyin Paşa Sokak

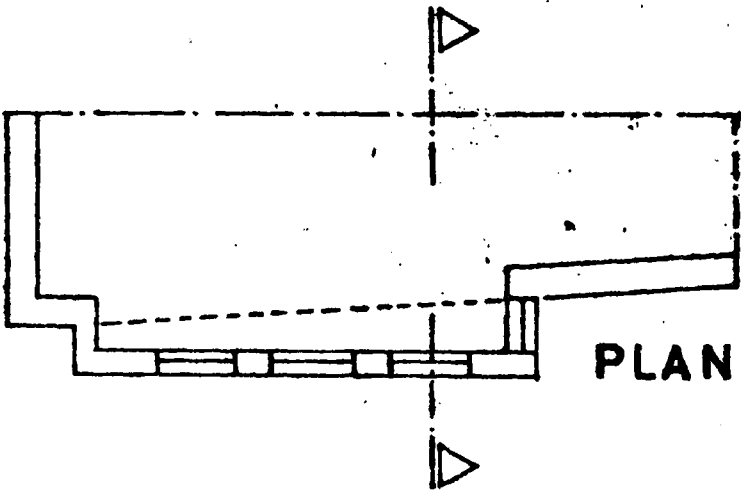
Şeki:2.Mahmut Şenocak Evi, Hekimdede Mah.
Zincirli sok. No 28 (M.Alper'den)

GÖRÜNÜŞ

KESİT

PLAN

Şeki:3 Mahmut Şenocak Evi. Hekimdede Mah, Zincirli sok,
No :28 (M.Alper'den)

2.6.KAPILAR

2.6.a.TEK KANATLI KAPILAR :

Ev ile sokak ilişkisini sağlayan eleman kapılardır. Kapılar kanatlarına göre çeşitlere ayrılırlar.Tek kanatlı kapılar: 1 veya 1,25m. genişliğinde olan kapılardır. Ekonomik durumu vasatın altında olan ailelerin evlerinin kapıları böyledir. Bu kapılardan büyük yüklerin ve deve- rin geçme imkânı yoktur. (Bkz. Resim:18)

Resim : 18. Madenli Sokak

2.6.b. ÇENETLİ KAPILAR :

Çift kanatlı kapılar: 1,5 yada 2m. genişliğinde olan kapılardır. İki tane kapı kanadı vardır. Yörede çenetli kapı olarak isimlendirilirler. Zengin ailelerin kapıları bu türdendir. İhtiyaca göre bazen bir kanadı bazen iki kanadı birden açılabilir. (Bkz. Resim.19,20,21)

Resim : 19. Orta Sokak

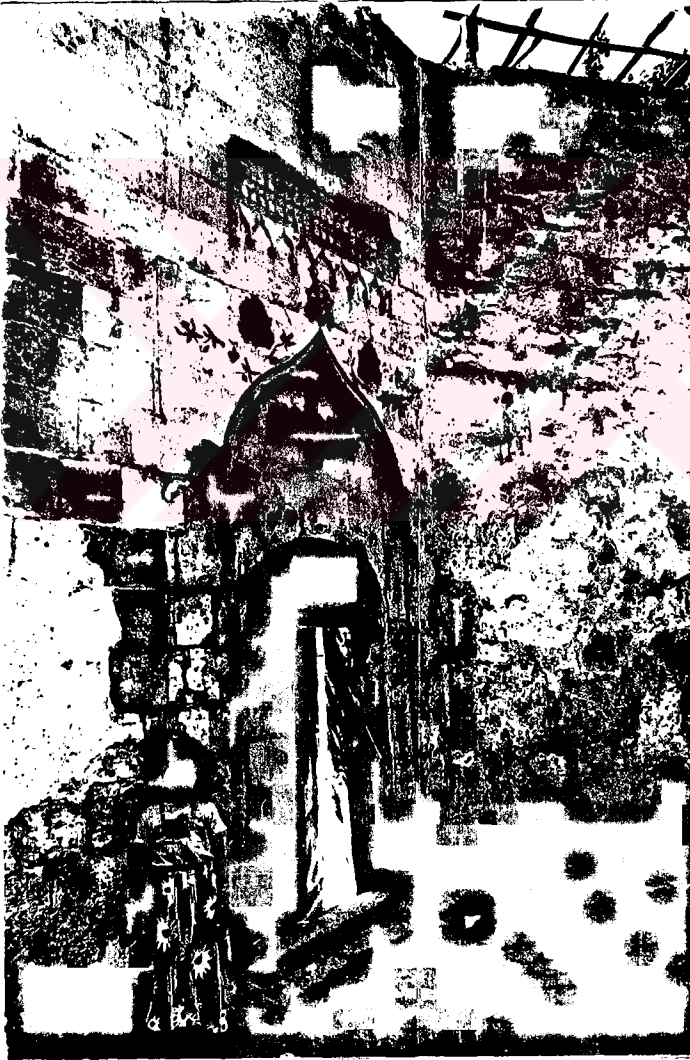
Resim : 20. Zincirli Sokak

Resim : 21. Tarakçılar Sokak

II.2.6.c. ENİKLİ KAPILAR :

Yavrulu kapılar: Üzerinde ayrı bir göz bulunan kapılardır. Yaklaşık 150X50 cm. ebatlarındaki bu göz bağımsız olarak açılabilir. Şanlı-urfa ağzında "enikli kapı" olarak kullanılır. Tek kanatlı kapıların da niçlisine rastlanmakla birlikte genellikle çenetli kapılarda sıklıkla arşımıza çıkmaktadır. (Bkz. Resim 22,23)

Resim : 22. Onbirnisan Sokak

Resim : 23. Atpazarı Sokak

Kapılar yaklaşık 5 cm. kalınlığında ahşap malzemeden yapılmıştır. Tabiat şartlarına karşı dirençli olsun diye dış kısmı sac ile kaplanmıştır. Ve bazılarında dövme demirden büyük başlıklı çiviler çakılmıştır. (Bkz.Resim.24)

Kapıların anahtarlarına ve sürgülerine ilaveten "zoğnak" denilen birde ahşap sürgüleri vardır. Dışarıdan gelecek taarruzlara karşı güvenlik için kullanılan çok kaba ve ağır bir sürgüdür.

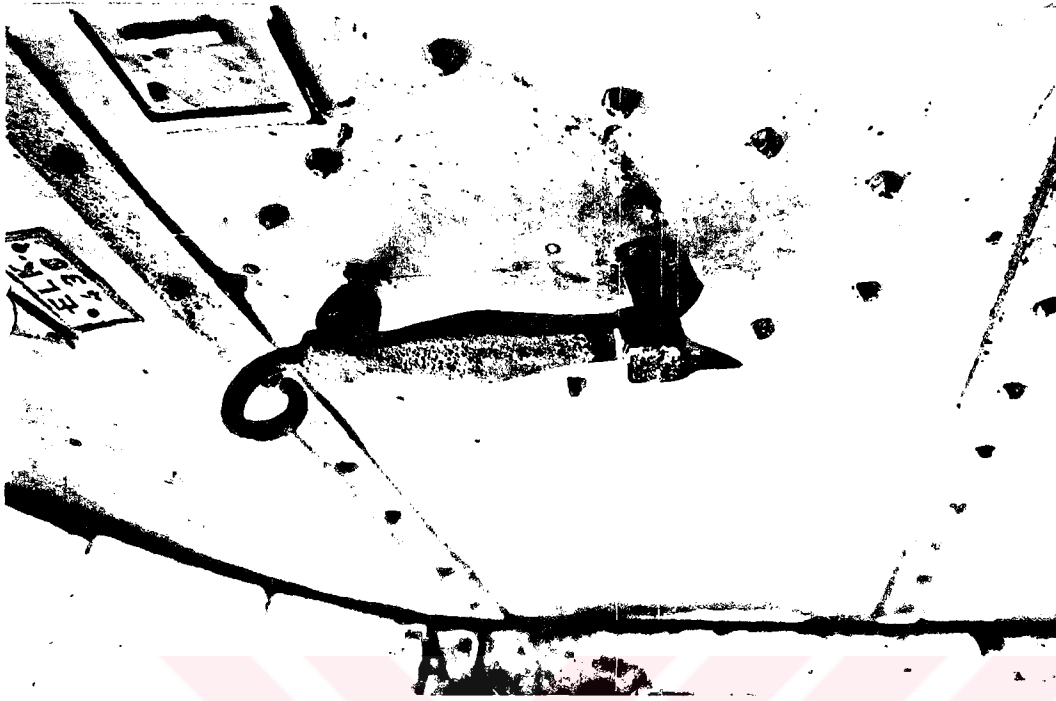
Resim : 24. Atpazarı Sokak

2.6.d.KAPI TOKMAKLARI :

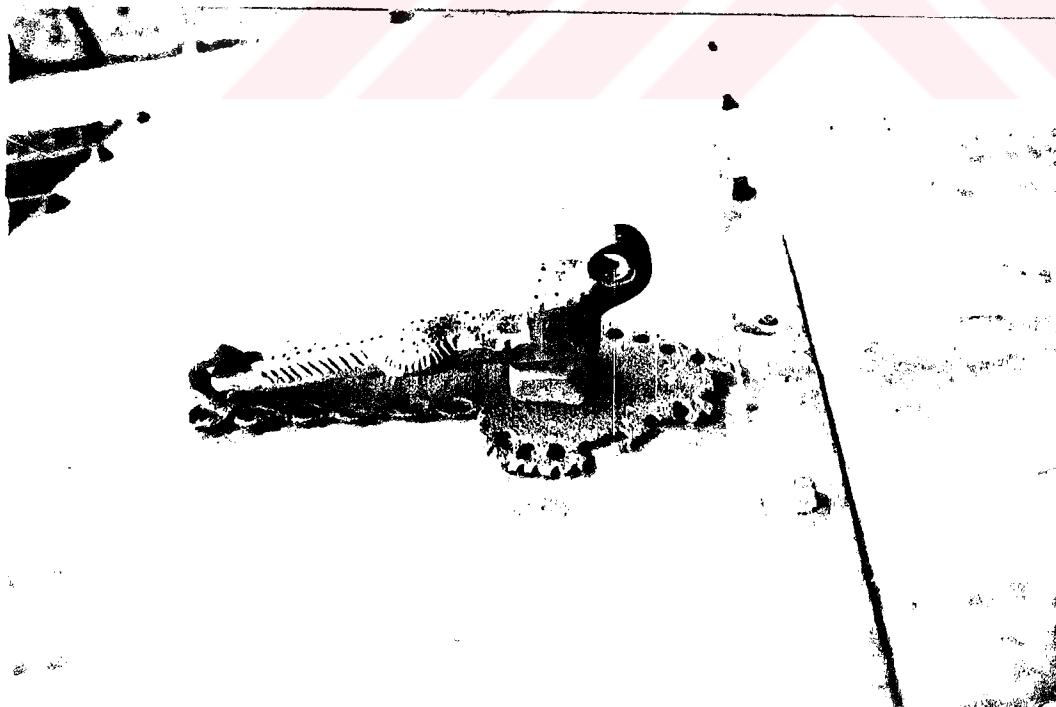
Sokaktaki kişinin kapıyı çalması için kapı tokmakları bulunur. ı tokmağının bir parçası sabit olarak kapıya çakılmıştır, diğer par-ı ise hareketlidir. Hareketli parçanın diğerine vurulması ile ses arılır. Onun için "kapı döğeceği" olarak isimlendirilir. Kapı döğecek-eri dövme demirden veya döküm tunç malzemedен yapılmıştır. Yuvarlak alka şeklinde, el şeklinde ve stilize edilmiş kuş şeklinde olanları ardır. Bitki ve çiçek motifine benzeyen çeşitlerine de rastlanmakta-ır. (Bkz.Resim.25,26,27,28.)

Resim : 25. Atpazarı Sokak

Resim : 26. Onbirnisan Sokak

Resim : 27. Yorgancı Sokak

Resim : 28. Mevlevihane Sokak .

I.2.7.PENCERELER

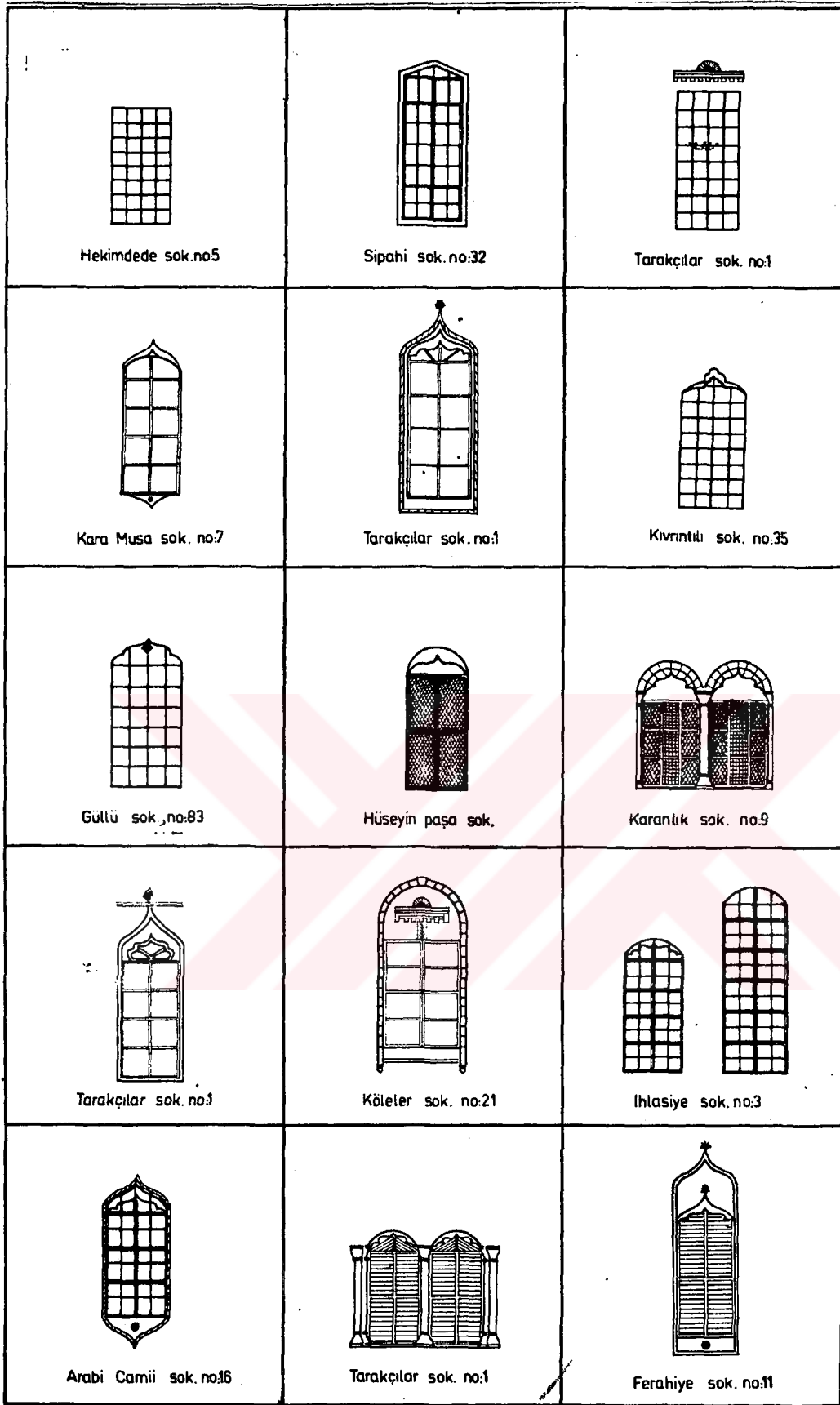
I.2.7.a.NORMAL PENCERELER:

Şanlıurfa sokaklarında ve evlerinde bulunan pencerelerin çok çeşitleri vardır. Bunları fonksiyonlarına göre sınıflandırırsak baş-
ta beş grupta inceleyebiliriz.

Birinci grupta normal pencere amacıyla, yani aydınlatma, hava-
landırma ve dışarıyı seyretme gibi gayeler düşünülerek inşa edilen pen-
cereler gelmektedir. Bunlar bir duvarda yanyana olmak üzere 3 veya 4
adettirler. İç taraftan ahşap kapaklı dıştan camlı ve demir korkuluklu
duvarlar. Dışarıdan içerinin görünme ihtimali varsa ahşap kafeslerle ko-
nurlar. Üst tarafı "sakallı kemer" denilen kemerlerle süslenmiştir.
(bkz. Resim:29)

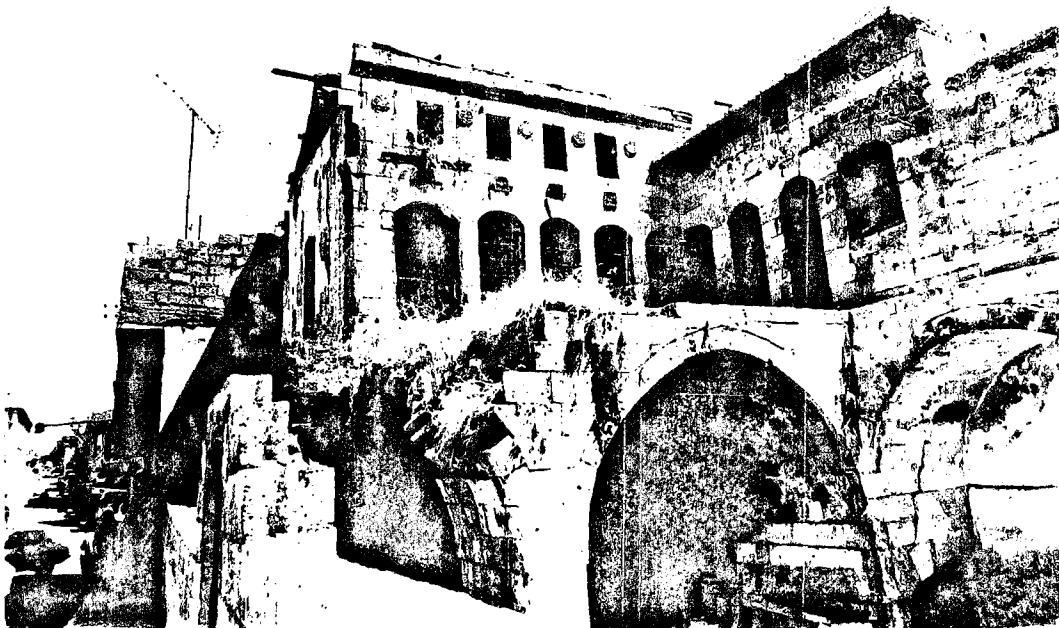
Resim : 29. Akyüzler Evi

Şekil:4 Pencere Biçimleri (Z.Akkoyunlu'dan)

2.7.b. IŞIK TAKALARI :

Şanlıurfadaki odalar güneşten kaçmak için çok derin ve yüksek tavanlı olduğundan normal pencereler aydınlatmaya kâfi gelmemektedir. Bunu telafi etmek için normal pencerelerin üzerinde tavana yakın yerde dikdörtgen veya yada daire şeklinde aydınlatma pencereleri yapılmıştır. Şanlıurfa'da her türlü pencereye "taka" denildiği için bunlar halk arasında "ışık takası" olarak anılırlar. "Işık takaları" ile aynı zamanda havalandırma da yapılır. Çünkü Şanlıurfa odalarında baca bulunmamaktadır. Halk kış mevsiminde mangallarla ısınmaktadır. İyi yanmamış kömürlerden çıkan kirli gazlardan odayı temizlemek için normal pencereler elverişli olmamaktadır. Oda tavanları yüksek olduğundan normal pencereler, belirli bir seviyenin üzerindeki gazları dışarı atamamaktadır. Hem de büyük pencerelerin sık sık açılması odanın ısınıp dışarı kaçırması açısından mahsuruludur. Kuşlar girmesin diye bazıları ağ kafeslerle kapatılmıştır. (Ekz.Resim.30)

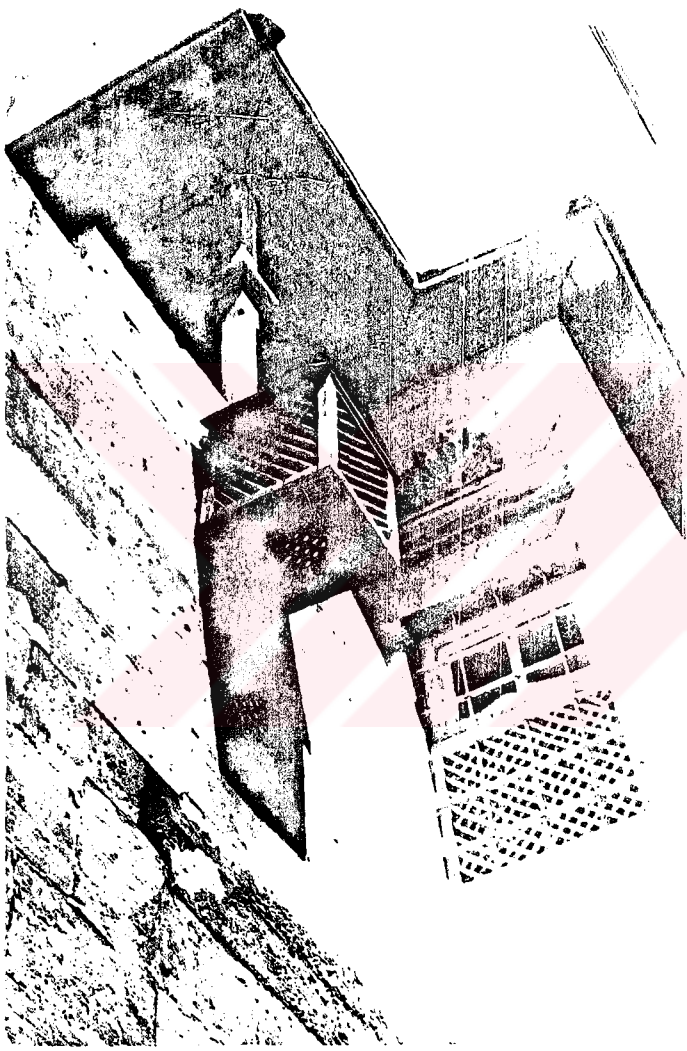
Resim : 30. Karalıklar Evi.

II.2.7.c.GÖZETLEME PENCERELERİ :

Sokak kapılarının üzerinde kapının dışını görebilecek bir yerde gözetleme pencereleri bulunur. Bunların büyüklüğü içerisinden bir insan kafası geçebilecek kadardır. Dışı prizma biçiminde ahşap kafesle korunmuştur. Sokak kapısının önünde duran kişilerin tanınması amacıyla kullanılır. Gözetleme pencereleri "gezenek" denilen avluya bakan balkonların bir ucunda veya merdiven sahanlıklarında yapılmıştır. (Resim.32) Nadiren de damlarda rastlanır. (Bkz.Resim.31)

Resim : 31. Hüseyin Paşa Sokak

Resim : 32. Güllüoğlu Sokak

II.2.7.d. MUTFAK PENCERELERİ :

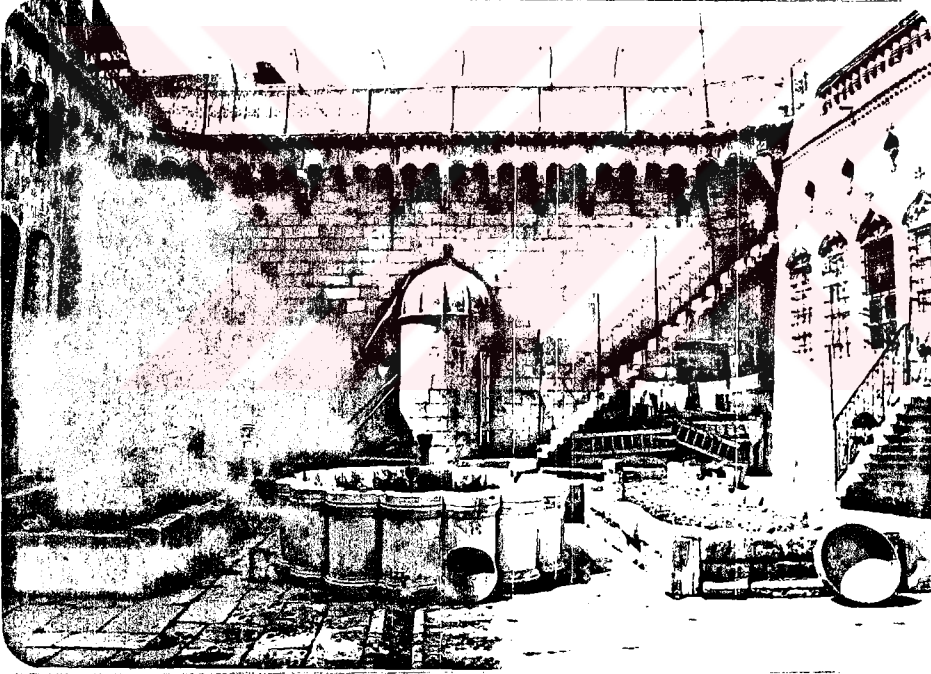
Mutfakların normal pencerelerine kapak, cam ve korkuluk takılmaz. Bunların üzerinde ise çok sayıda ufak pencereler bulunur. Mutfak bacasının çekemediği duman, is ve yemek kokularının dışarı çıkmasını sağlarlar.

Resim : 33. Kara Musa Sokak

II.2.7.e.KUŞ TAKALARI :

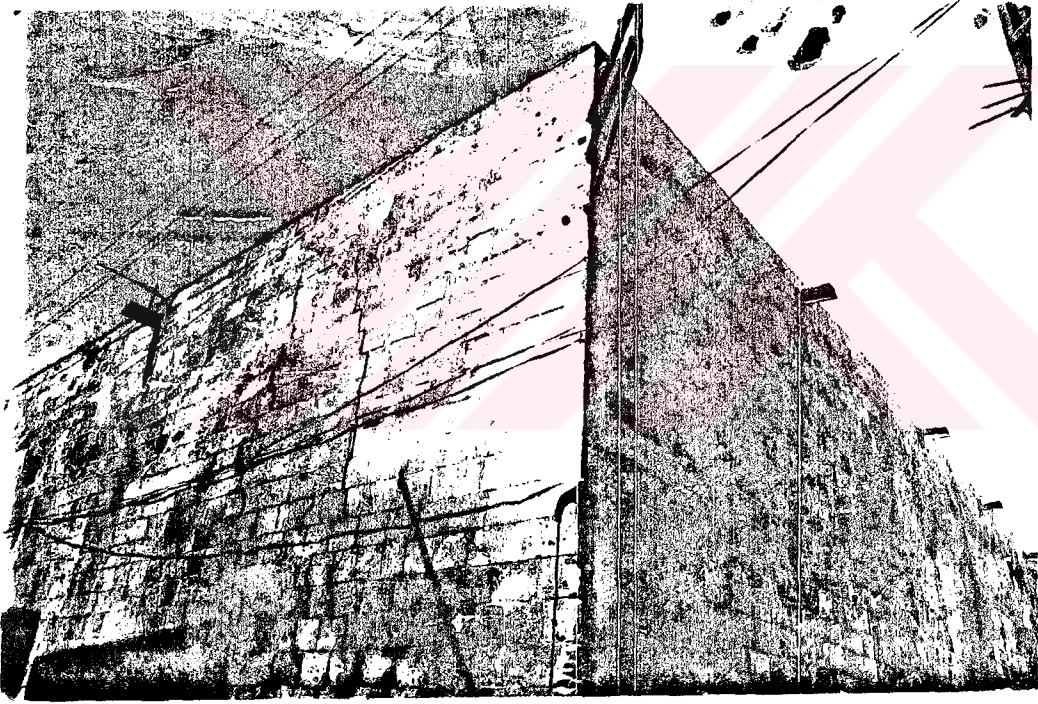
Şanlıurfa'lının çok sevdiği hayvan olan evcil güvercinler için ise "ışık takalarına" benzer pencereler ve nişler yapılmıştır. Bunlara da "kuş takası"denilmektedir. Kuş takaları ya bir çift güvercin için ufak veya gurup güvercinler için genişce yapılmıştır. Genişce olanına Arapça kökenli bir kelime olan "matar" ismi verilmiştir. "Matar"ların bazılarının içi gözgözler şeklinde bölümlerden oluşmuştur. (Ekz. Resim.3

Resim : 34. Akyüzler Evi

II.2.8.ÇÖRTEKLER :

Urfa sokaklarını süsleyen diğer bir eleman ise çörtten denilen ağmur oluklarıdır. Teras çatılarının üzerindeki suların sokağa ve avlu-
ya akıtılmasını sağlamak için yapılmışlardır. Konik bir biçimde ve
astan yapılmışlardır. (Ekz.Nesim.09)

Nesim : 09. çörtten yapıları

II.2.9. TAŞ DUVARLAR

Şanlıurfa sokaklarında yapı malzemesi olarak taş, ahşap ve metal bulunmaktadır. Taşlar şehrin batısındaki ve doğusundaki taş ocaklarından elde edilmektedir. Yerinde iken yumuşak iken tesci kolay bir malzeme olan Şanlıurfa taşın zaman içerisinde oksijen ile temas sonucu sertleşmekte ve dayanıklılığı artmaktadır. Şehrin doğusunda Germiç yöresinden alınan taşlar, batıdaki Akabe yöresine göre daha dayanıksız olduğu için az kullanılmıştır. Şanlıurfa duvarlarındaki bütün taşlar standarttır. Harç olarak bu taşların tozu ile kireç tozu karıştırılmıştır. Soğuk derece dayanıklı bir malzemedir. (Bkz. Resim.36)

Resim : 36 Şanlıurfa sokakları

II.3. MEYDANLAR

Birçok mahallede ufak meydanlar vardır. Bunlar beş altı sokağın kavşak noktası durumundadır. İçinde gölgesinden yararlanmak için dikilmiş meyvesiz ağaçlar, su çeşmesi, istirahat etmek için taş seki-ler bulunur. Bazılarında mescit niteliğinde bir küçük cami ve bir iki de dükkan vardır. Çevresi evlerin sağır duvarlarıyla çevrili tabanı taş kaplanmış sakin yerlerdir.

Buralarda eskiden eğlenceler ve spor müsabakaları düzenlenirmiş şimdi ise halkın dinlenmesi, toplanması ve çocukların oyun oynamaları için yararlanılan alanlar durumundadır.

Bakım ve onarımı mahalledeki gelir seviyesi yüksek hayır sahibi kişiler tarafından yapılır. (Bkz. Resim.37.)

Resim:37Ellisekiz Meydanı.

BÖLÜM III

ŞANLIURFA'DA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ

Anadolu konut mimarisi içinde ayrı bir yeri olan Şanlıurfa evleri yüzyıllardan beri bölgede süregelen bir geleneğe bağlıdır. Bu gelenek yazları gölgede 40⁰-45⁰C sıcaklıkta yaşanan iklimin, islam dini-ne bağlı toplumun, Kuzey Mezopotamya yapı ve süsleme tekniklerinin yö-resel yapı malzemesiyle şekillenmesinden oluşmuştur.

Evlerde kalın duvarlar, düz damlar ve tonoz kemer sistemi ile Mezopotamya ve İran etkisi, dış sofa ve avlu ile ise Osmanlı etkisi kendini gösterir.

Şanlıurfa evleri genellikle "Haremlik ve Selamlık" denilen iki bölümden oluşurlar. Bazen bu iki bölümün sokağa ayrı ayrı kapıları olduğu için iki ayrı ev görünümü verdikleri gibi, bazen de tek kapıyla girilen birkaç odalı ve küçük avlulu selamlıktan ikinci bir iç kapıyla haremlığe geçilen bir plan gösterirler.

Selamlık bölümünde avlu, eyvan, bir iki oda, hayvanların koyu-acağı ahır (develik) ve tuvalet bulunur. Selamlığa ikinci kat yapılmaz. İstisna olarak yapılanlarda ise bu katın geçişi haremlikten verilmiştir. Selamlıktan çıkmak mümkün değildir.

Haremlik bölümü selamlığa nazaran daha genişce ve teşkilatlıdır. Harem avlusunun kuzey tarafında cephesi güneye bakan ve "Kış oturacağı" denilen bir eyvan ve yanlarında birer oda, güney tarafta ise avlunun simetriği durumunda cephesi kuzeye bakan "Yaz oturacağı" bulunur.

Eyvan ve odalar kış oturduğunda avludan 25-30 cm. yüksekte, yaz oturduğunda ise en az 1,5-2 m. yüksekte bulunur. Alt kısımlarında "zerzembe" denilen kiler mahzen yeri vardır.

Eyvanlar cephelerinde özellikle kemer kenarlarında taş işlemlerle süslenmiştir. Eyvanda girişin karşısındaki duvarda dolap nişleri

gibi fakat kapaksız nişler bulunur. Ortadaki büyük yandakiler daha küçük olmak üzere genelde üç tanedir. Ortadakine ayna konulduğu için "Camhane" ismini alır. Yanlardaki ufak nişlerin birisinin veya bazen ikisinin üst kısmı dama kadar bir baca ile açılır. Dama bacanın kenarına mihrap şeklinde bir duvar yapılmıştır. Bu duvar eğer bir tane ise yüzü batıya bakar. İki tane ise biri batıya diğeri kuzeye bakar. Böylece yukarıdaki rüzgarların bu duvarlara çarparak bacadan geçip eyvanın içinde esmesi sağlanmış olur.

Odaların içerisinde de camhaneler ve kapaklı ve kapaksız dolap nişleri bulunur. Kapaksız olanlar yatay ve düşey olarak ahşap raflarla bölünmüştür. Camlı olanları vitrin görevi yaparlar. Odaların pencereleri üç veya dördü avluya, üç veya dördü eyvana açılmak üzere, toplam sayısı altı, yedi veya sekizdir. Pencereleri dışı camlı ve demir korkuluklu içi ise ahşap kapaklıdır. Bu pencere kapakları ve oda kapıları mahalli bir üslupla ağaç oymacılıkla süslenmiştir. Göstermiş oldukları motif zenginliği bakımından ayrı bir inceleme konusu teşkil ederler. Odaya girilen kısım "Geçemeç" adını alır. Gedemeçten 20 cm. kadar yüksekte cilalı sıva ile oda zemini yapılmıştır. Gedemeç ve zemin ahşap korkuluklarla ayrılmıştır.

Harem avlusunun eyvan ve odaların bulunduğu cephelerinin dışında kalan taraflarında mutfak "tandırılık", hamam, odunluk gibi bölümler bulunur. Şanlıurfa evlerinde hamamların 3-4 kurnalı ve külhanlı olanlarına rastlanılır.

Avlular düzgün kesme taş döşelidir. Harem avlusunun ortasında vazgeçilmez unsur olan mermer veya taş bir havuz ile kuyu bulunur. Avluda ayrıca incir, dut, nar, asma, zakkum, limon gibi ağaçlardan biri veya birkaçının bulunduğu çiçeklik vardır.

eklik, çöpe atılması günah olan ekmek kırıntılarının ve taneli gıdaların silkelendiği bir yer olduğu için her evde kesinlikle vardır. Avludaki oda duvarlarının dama yakın kısımlarında dikdörtgen nişler şeklinde yapılan ve "Kuş takası" diye adlandırılan yerlerde yaşayan renkli mercinler içeklikteki bu sofraya artıklarıyla beslenirler.

Haremliğin alt katından sokağa pencere açılmamıştır. İkinci katın odaları konsollarla sokağa çıkartmalıdır. Bunların sokağı gören kaseli pencereleri vardır. Böylece sokaktan geçen kişiler haremın içini izemezler, fakat haremde bulunanlar istedikleri zaman sokağa bakabilirler. İkinci kat odalarının önünde avluya bakan balkonları vardır. Buna "Gezenek" denilmektedir. Gezenekler bazen konsol çıkma bazen ise kemerli revaklar şeklindedir.

Selamlık ve haremlik arasındaki duvara kadınlarla erkeklerin birbirini görmeksizin haremde yemek almaya erkek hizmetçilere iş sipariş etmeye ve eşya alıp vermeye yarayan dikine mil üzerinde dönen bir tarafı açık, raflı silindir dönme dolap yerleştirilmiştir.

Çatı örtüsü bazen oluklu saçtandır. Fakat genelde sıkıştırılmış kil ile örtülüdür. Zaman zaman taş merdanelerle (loğ) sıkıştırılır.

III.I.GENEL PLAN DÜZENLERİ

Şanlıurfa eskiden beri merkezi otoriteden uzakta bir şehir olduğu için vatandaşların güvenliği devlet tarafından yeterli miktarda sağlanamamıştır. Bu nedenle akrabalar bir arada yaşayarak tehlikelere karşı ortak mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ailelerin kalabalık olması savunma ve ekonomi açısından çok önem taşır. Bu yüzden çocuk sayısının fazla olmasına ve üç neslin bir arada yaşamasına önem verilerek evler buna göre tasarlanmıştır. Bu anlayışın sonucunda evlerin kapladığı alan anormal derecede genişleyerek azman boyutlar ortaya çıkmıştır. Ailelerin ne kadar kalabalık ve evlerin ne kadar büyük olduğunun anlaşılması için yaşanan olaylardan iki tanesini örnek olarak aktaralım:

Bağdat'tan Anadolu'ya gelen bir kervan Şanlıurfa'da konaklamak istemiş. Kervan sorumlusu kapısı açık müsterisi kalabalık bir han görmüş. Kervanın konaklamasına karar vermiş. Orada yiyip içip istirahat etmişler. Üçüncü günün sonunda hanın sahibi zannettikleri Hacı Fazlı Karaçizmeli efendiye hesabı ödemek istedikleri zaman şu cevabı almışlar: "Beyler burası han değil benim evimdir. Sizler tanrı misafirisiniz. Kalmak istediniz, biz de misafir ettik. Para pul vermenize gerek yok. Hizmette kusur ettikse bağışlayın! Allah" işinizi rast getire" deyip para almadan kervanı uğurlamış. O kervancı başı ile karaçizmeli ailesi arasında uzun zaman devam eden sağlam bir dostluk oluşmuştur.

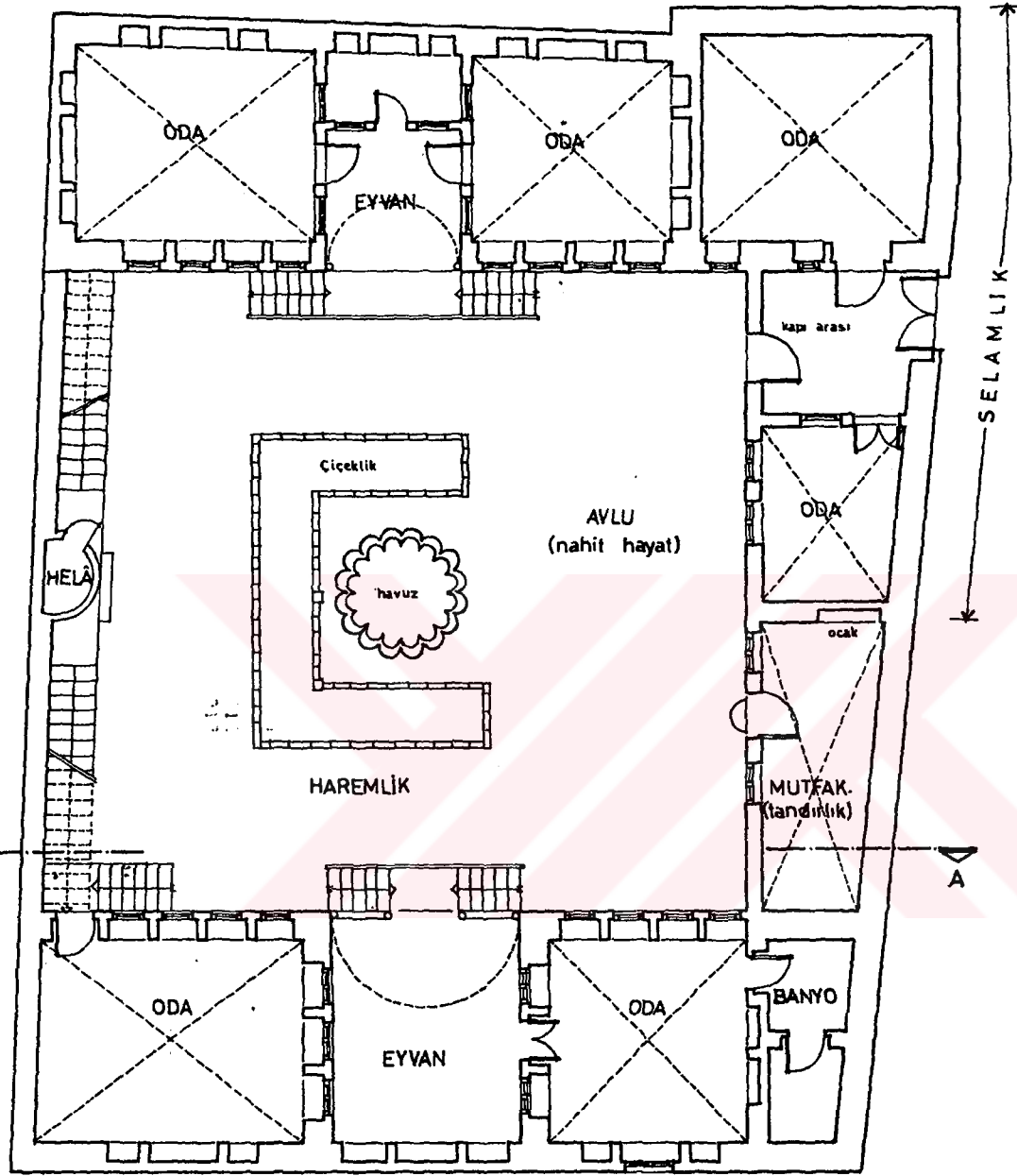
1920 yılında Kıransızlar Şanlıurfa'yı işgal ettikleri zaman Mahmut Nedim Kürkçüoğlu'nun konağını zorla elinden alarak oraya yerleşmişlerdir. Şanlıurfanın kurtuluş mücadelesi süresi içerisinde düşman askerleri için o konak karargah olarak kullanılmıştır. Başka bir mekan ihtiyacı doğmamıştır. Sözkonusu konağın içerisinde özel bir tiyatro salonu bile bulunduğunu söylemek ne kadar kompleks bir yapı olduğunu anlatmaya yeter.

Maalesef bu büyük evlerin bozulmayan tek örneği mevcut değildir. Yapıların bir kısmı yıkılmış geriye kalanı ise 8-10 parçaya bölünerek daha küçük evler oluşturulmuştur. Bu evlerin eski durumlarını, içerisinde yaşamış olan ve halen hayatta bulunan binlerce tanıktan öğrenmekteyiz. Ayakta kalabilen yapılar ise daha küçük örneklerdir.

Genel olarak dikdörtgen veya kare şeklindeki açık avlunun etrafına birimlerin yerleştirilmesinden oluşmuştur. Selamlıklı evlerde avlu iki tanedir. Selamlık avlusu daha ufaktır. Ortada çiceklik etrafında ise geniş bir misafir odası, tuvalet ve ahır bulunur. Ahır garaj amacıyla at ve develerin barındırılmasına yönelik tasarlanmıştır. Baş hayvan ve kümes hayvanı beslenmez. Buraya halk arasında "Develik" denilmektedir. (Bkz. Şekil:5

Harem avluları deha geniştir.Çoğunlukla ortasında havuz ve çiçeklik bulunur.Evlerin en belirleyici özelliği eyvanlardır.Avluya bakan bir veya iki eyvan bulunur.Üç eyvanlı örneklerde bulunur.Tek eyvanlı evlerde eyvan güneşe yapılır.Her iki tarafında odalar bulunur.Çift eyvanlı evlerde ise güneşe ve kuzeye karşılıklı yapılırlar.Her iki tarafında odalar bulunur.Kiler, mutfak, tuvalet gibi mahaller ise avlunun diğer taraflarına sıralanırlar.Eyvan ve odalar gurubun^u altına yarım kat bedrum yapılır."Zerzembe" denilen bu yerler serin olduğu için bozulma ihtimali olan giyimceklerin depolandığı yerlerdir.

(Bks. şekil:5,6,7.)

0 1 2 3
Zemin kat planı

Şekil:5. Akyüzler Evi (Z.Akkoyunlu'dan)

III.1.1.ÖRN: HACI HAFIZLAR EVİ

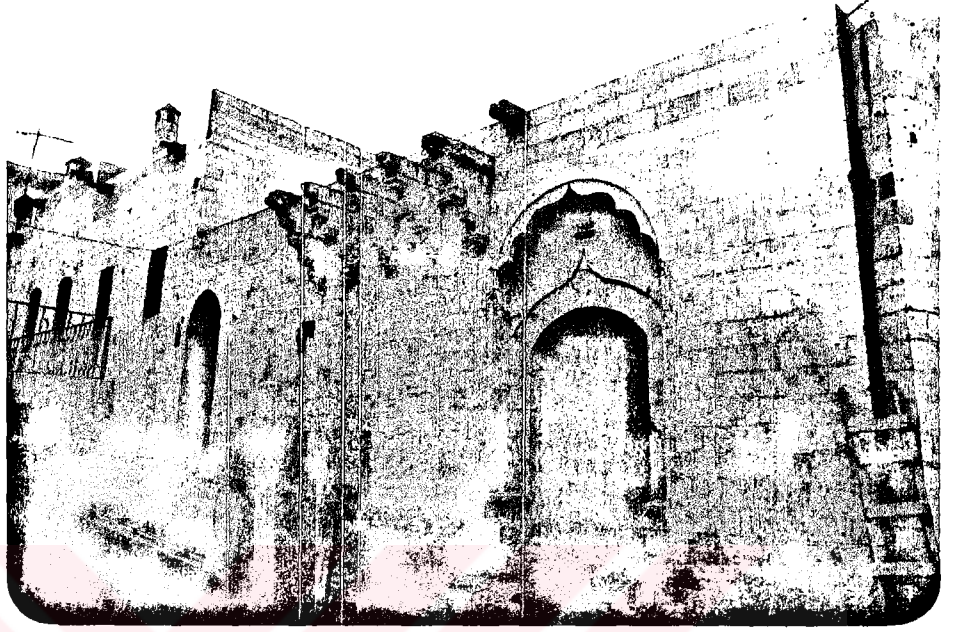
Sokak tarafından iki ayrı kapısı olan, iç kısımda ayrıca bağlantısı bulunan selamlıklı ve haremlikli Şanlıurfa evlerinin en güzel örneklerinden olan bu ev Karameydan mevkisindedir. İlk sahibi Hacı Hafızlar lakabıyla tanınan bir ailedir. Daha sonraları Balaklar ailesine geçmiş ondan sonra da Hacı Abdurrahman Ağa ailesi tarafından kullanılmıştır. 1979 yılında Kültür Bakanlığınca son sahibi Hacı Mahmut İzgördü'den kamulaştırılmıştır. (Bkz.Resim.1,2,3)

Resim 1 : Evin Güney-doğu cepheden görünüşü

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce 1983 yılından bu yana restorasyonu sürdürülen bu ev, restorasyon sonunda selamlık bölümü Devlet Güzel Sanatlar Galerisi, Haremlik bölümü ise Etnoğrafya Müzesi olarak değerlendirilecektir.

Selamlık kapısının üzerindeki kitabeden 1306 (1888) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

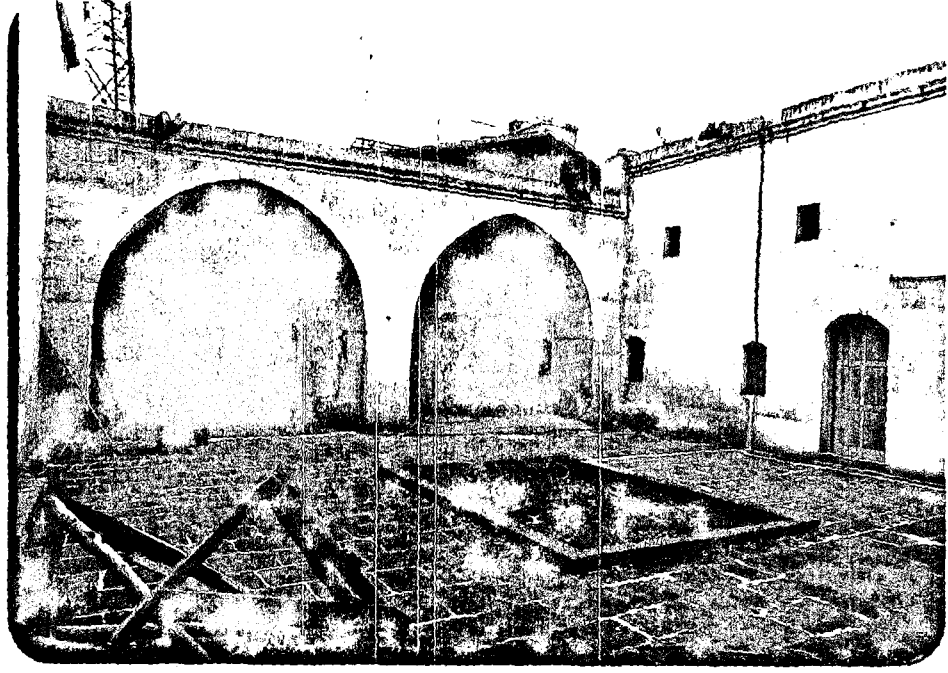
Resim 2 : Güney cephedeki selamlık ve haremlık kapıları.

Selamlık Bölümü:

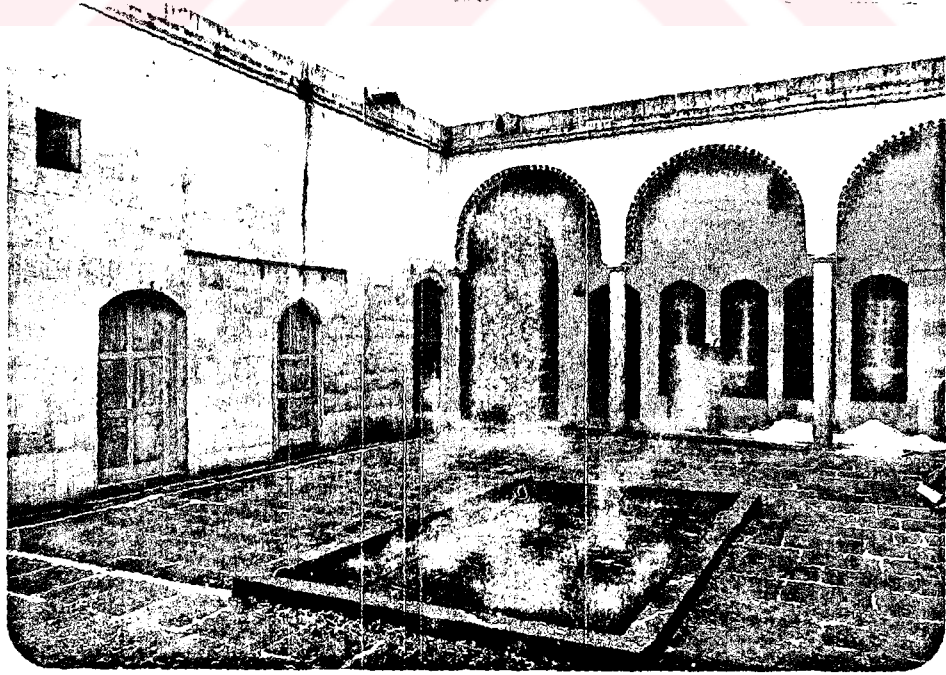
Güney cephede büyük ve kitabeli bir kapıdan girilen selamlık kısmının tonozla örtülü giriş dehlizinin sağında ve solunda birer oda yer alır. Soldaki büyük odanın avluya bakan cephesi kemerleri sarkık vaziyette palmet sıralarından oluşan ve yuvarlak sütunlar üzerinde oturan üç gözlü revaklıdır. Avlunun kuzey tarafındaki develiğin ön kısmı ortada bir paye üzerinde oturan çapraz tonozlu eyvanı andıran iki açık mekanla değerlendirilmiştir. Avlunun doğu tarafında develiğin uzantısı durumunda çapraz tonozlarla örtülü mekanlar, bir tuvalet ve bunların üzerinden dama çıkan üstü kapalı taş merdiven yer alır. Restorasyon sonunda develik kısmı Resim Galerisi olarak değerlendirilecektir. (Bkz. Resim. 4,5)

Resim 3 : Selamlık ve haremliğin kuzeyden görünümü.

Resim 4 : Selamlık avlusunun kuzeyindeki "Develik" önünde yer alan eyvan tipi revak.

Resim 5 : Selamlık avlusunun güneyindeki revak.

Haremlik Bölümü:

Selamlık avlusunun batısındaki duvar içerisinden bir kapı ile haremlik bölümüne geçilir. Haremlığın güney cephesinde sokağa açılan ikinci bir kapısı daha bulunmaktadır. Kare planlı, ortası havuzlu ve içeklikli avlunun kuzey ve güneyinde simetrik bir durumda ortada bir vyan ve yanlarında birer oda yer alır. Yerden yüksekte olan güney eyvan ve odaların alt kısmı boydan boya yarım bodrum şeklinde "zerzembe" olarak değerlendirilmiştir. (Bkz. Resim. 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21.)

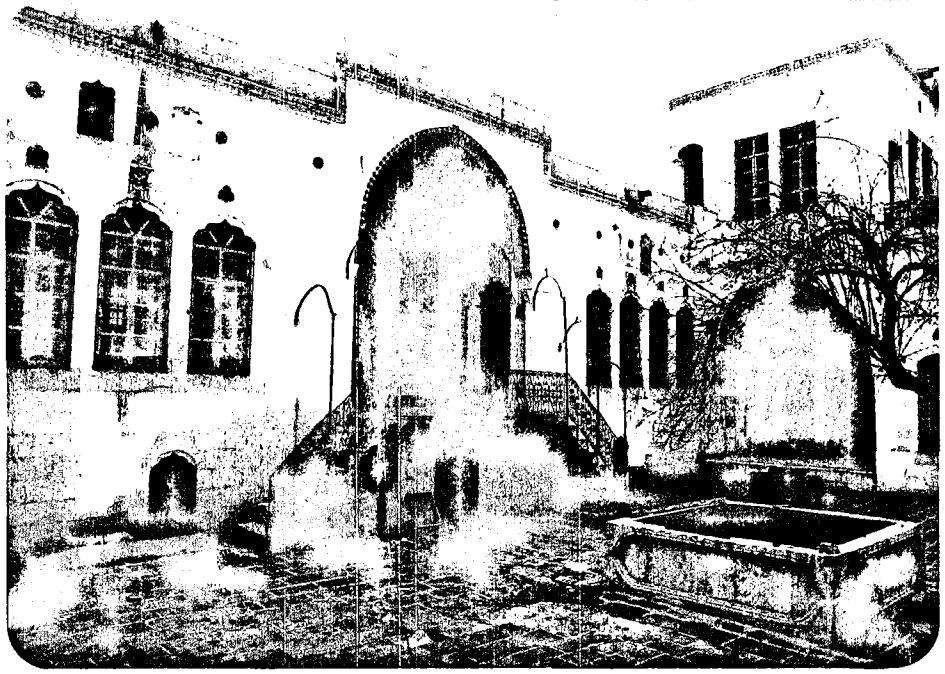
Bkz. Şekil: 6, 7, 8, 9, 10)

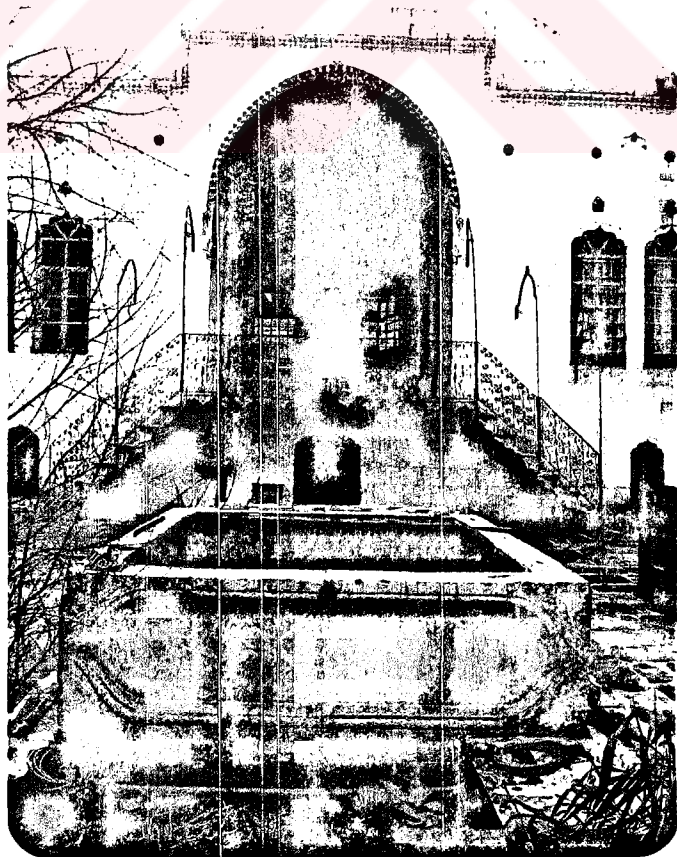
Resim 6 : Selamlık avlusunun güney-batı köşesi (sağdaki kapı selamlıktan haremlığe geçit veren ara kapıdır.)

Resim 7 : Haremliğin sokak tarafındaki kapısının av-
ludan görünümü.

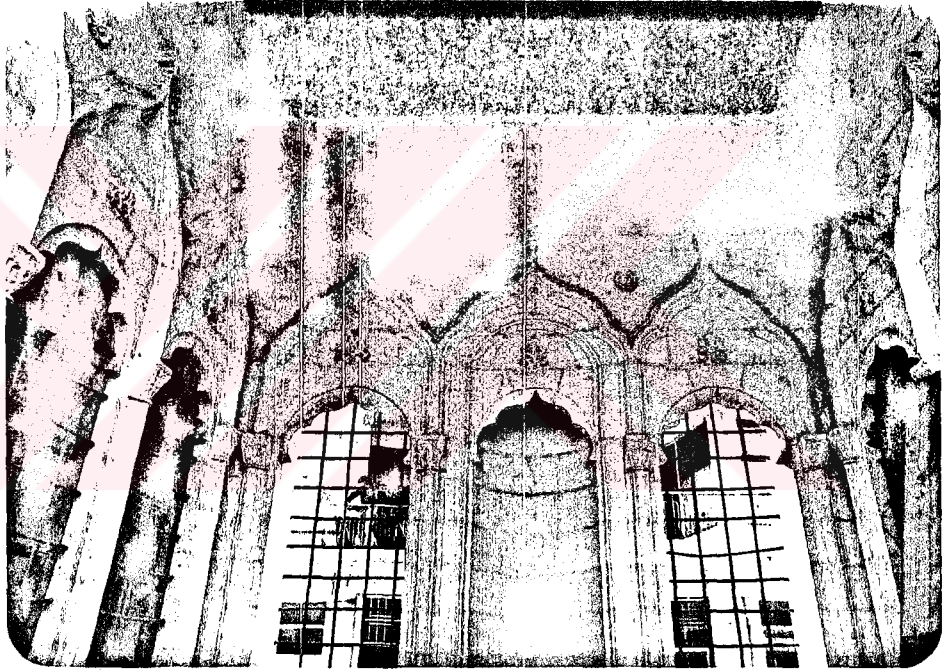

Resim 8 : Haremlik avlusunun güneyindeki yazlık eyvan ve yanlarındaki odalar. (Eyvan ve odaların altında "Zerzembe" vardır.)

Resim 9 : Güneydeki yazlık eyvanın cepheden görünümü.

Eyvanlardaki pencerelerin üst kısımları sağır sivri kemerlerle
forlandırılmıştır. Kemer aralarına bitkisel tař sűslemeler yerleşti-
miřtir. Gűney eyvanının gűney cephesindeki pencereler arasında yer
alan niř hava sirkűlasyonu sađlayan bir kanalla dama bađlanmıřtır. Batı
cephedeki eyvan ve odaların űzeri kiremit çatılıdır. (bkz. Resim. 10, 11, 12)
(z. şekil: 7, 8, 9, 10.)

Resim 10 : Yazlık eyvanın gűney duvarındaki mihrap
nişi ve vanlarındaki pencereler.

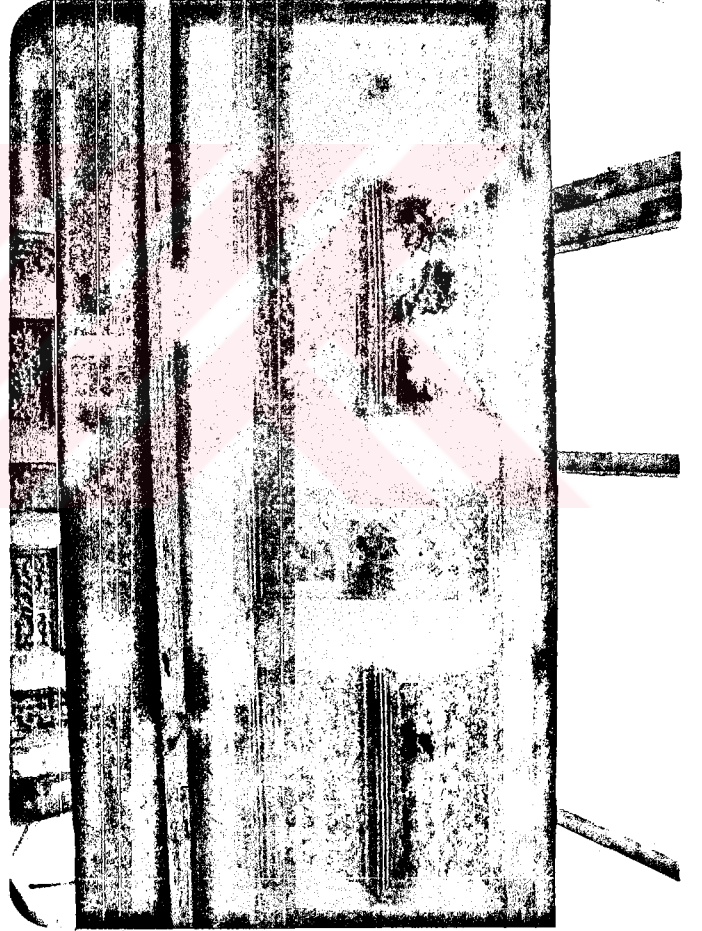

Resim 11 : Yazlık eyvana açılan doğudaki odanın pencereleri.

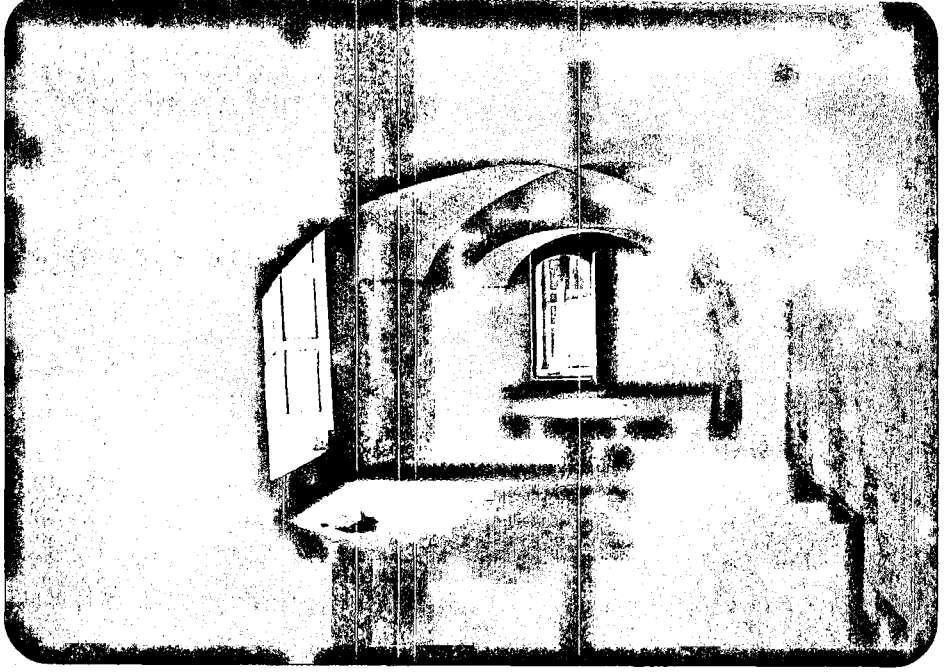

Resim 12 : Yazlık eyvana açılan batıdaki odanın işlemeli pencere kanatları.

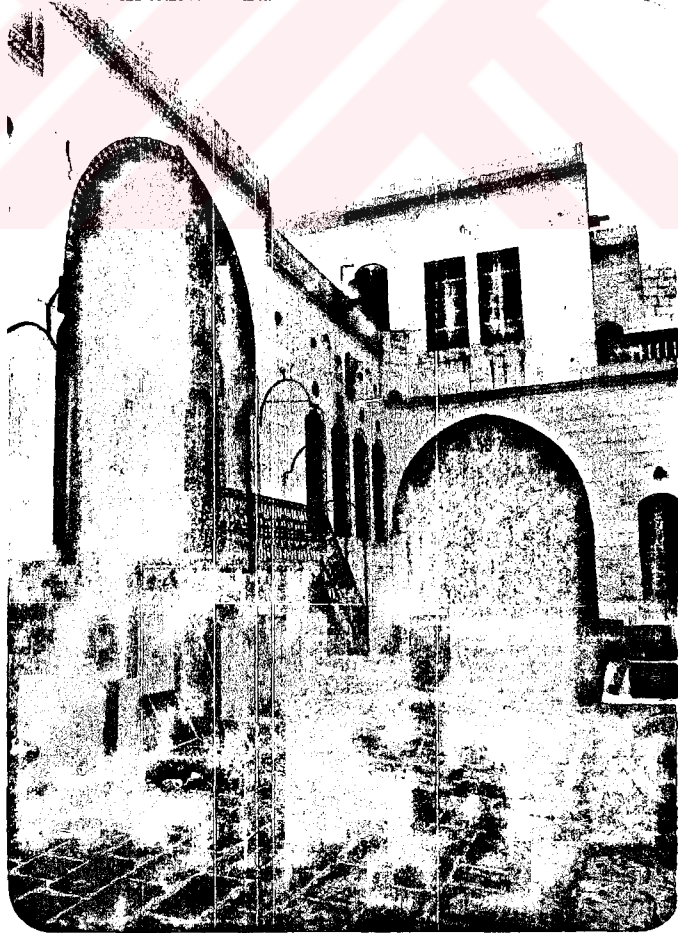
Kuzeyde ve güneydeki eyvanların sağında ve solundaki odaların ıvarları süslemeli ahşap kaplamalıdır. Kapi ve pencere kanatlarındaki ęa işçiliği ile odalarda "göz göz" tabir edilen ahşap dekorlu raflardan oluşan nişler şanlıurfa evlerinin ağaç işçiliğini yansıtması bakımından önemlidir. (Bkz. Resim. 12, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 25, 26, 28.)

Resim 13 : Pencere kanatlarından detay.

Resim 14 : Yazlık eyvan ve yanlarındaki odaların altında yer alan "Zerzembe" (Kiler) kısmı.

Resim 15 : Haremliğin güney-batı köşesi.

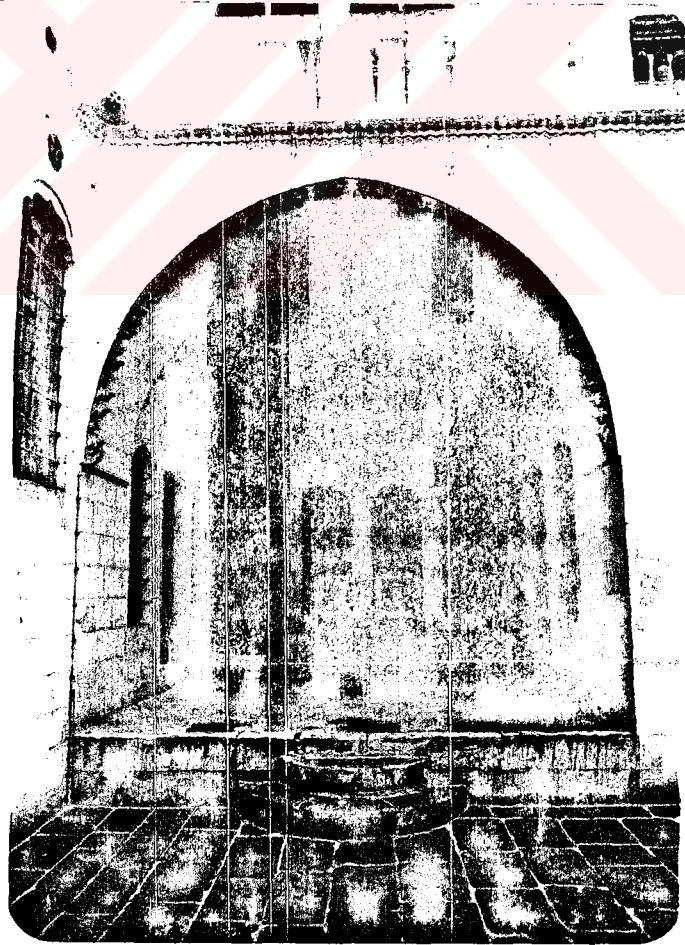

Resim 16 : Haremliğin kuzey-batı köşesi.

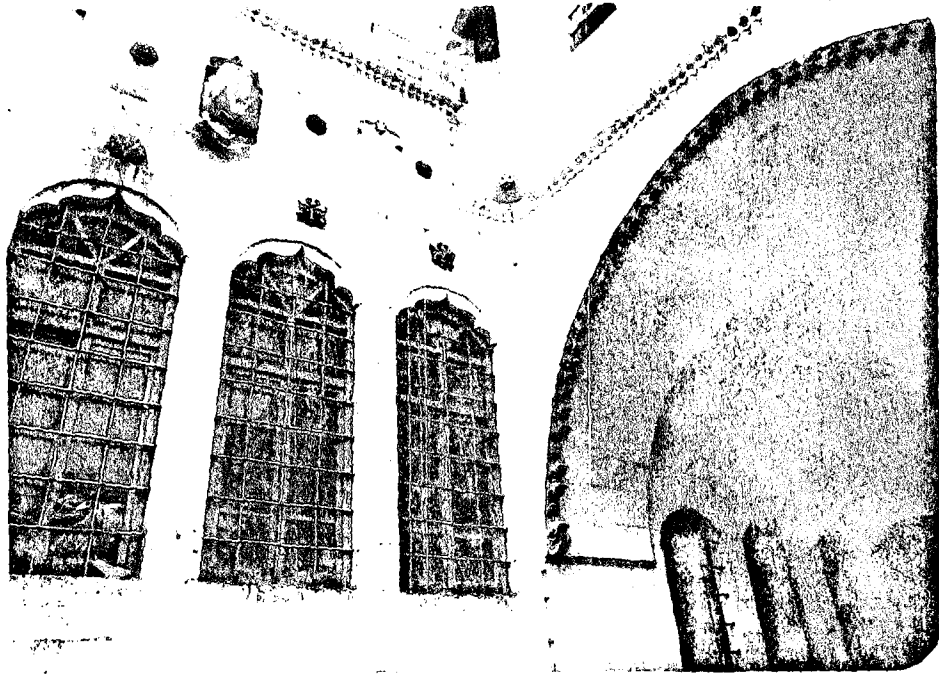
Avlunun güney batı köşesinde yer alan üçüncü eyvan, Urfa evle-
inde ender görülen bir örnektir. Bu eyvanın kuzeyinde oda, "tandırılık"
ve odunluk avlunun batısında yer alan mekanları oluştururlar. Mutfağın
kuzey batı köşesinde tek kubbeli hamam bulunur. (Bkz. Resim. 17, 26, 27.)

Güney batı eyvanın üzerinde, içerisi küçük odalarla teşkilat-
landırılmış "köşk" bulunur. Buraya çıkış, haremlikle selamlığı ayıran
duvarın haremlik tarafından kuzeye doğru taş bir merdivenle olmaktadır.

Hacı Hafızlar evi, Şanlıurfa evlerinin özelliklerinin birçoğunu
taşımaya açısından ve halka açık olduğu için görülmeye değer.

Resim 17 : Haremliğin güney-batı köşesindeki çapraz
tonozla örtülü eyvan.

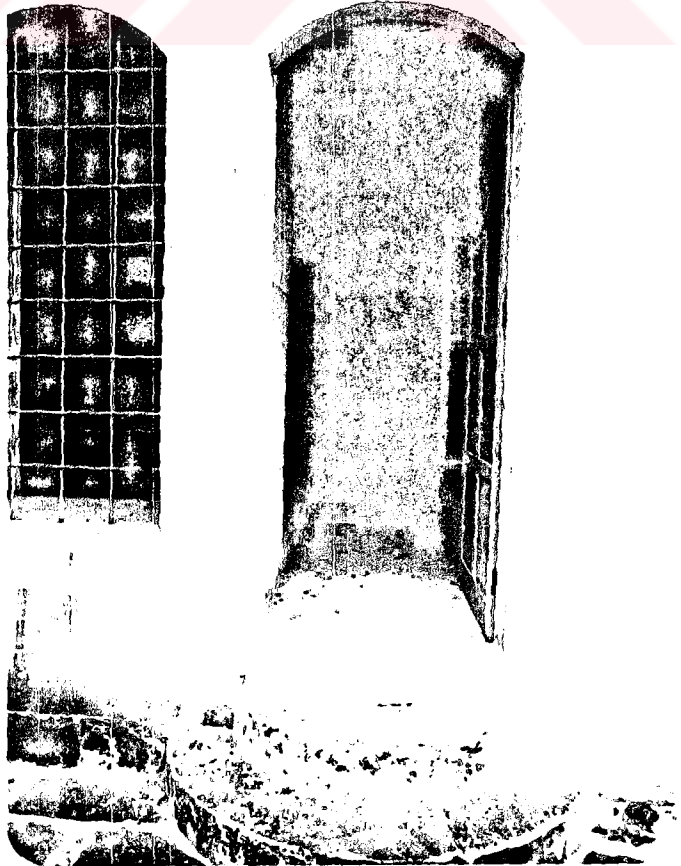
Resim 18 : Haremlik avlusuna gñnev-batı köşesindeki dekoratif tromp,

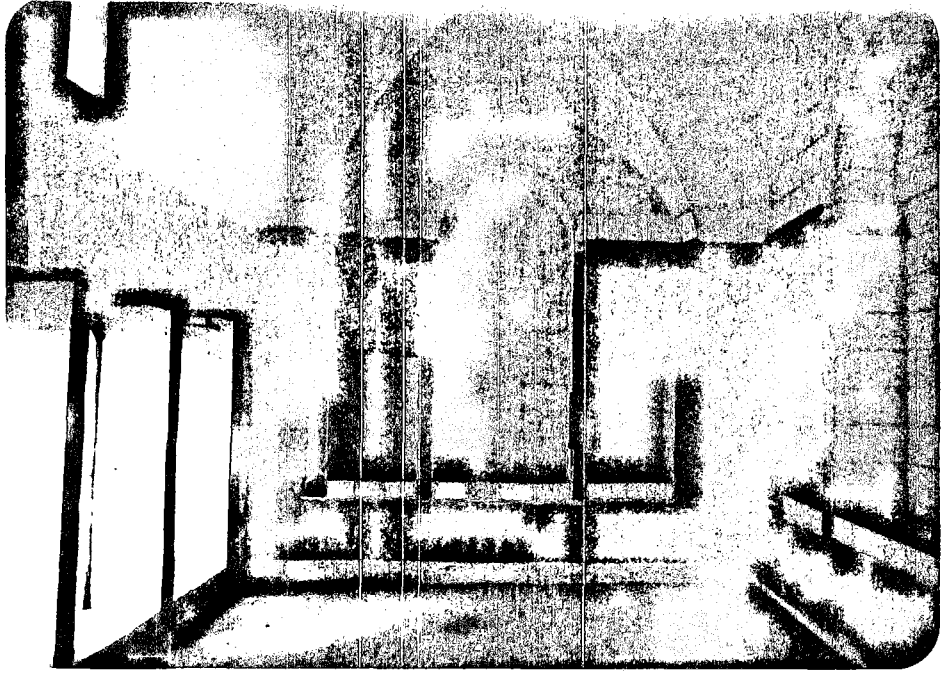
Resim 19 : Haremlik avlusunun kuzey-đođu köşesi.

Resim 20 : Haremlik avlusunun kuzeyindeki kışlık eyvan ve yanlarındaki odalar.

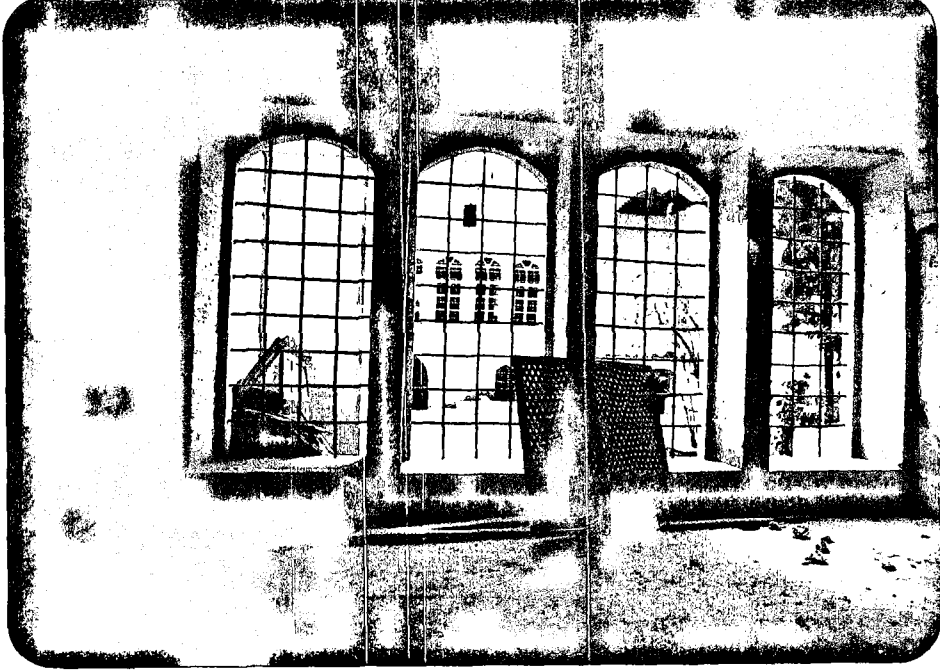
Resim 21 : Kışlık eyvanın batısındaki odanın girişi.

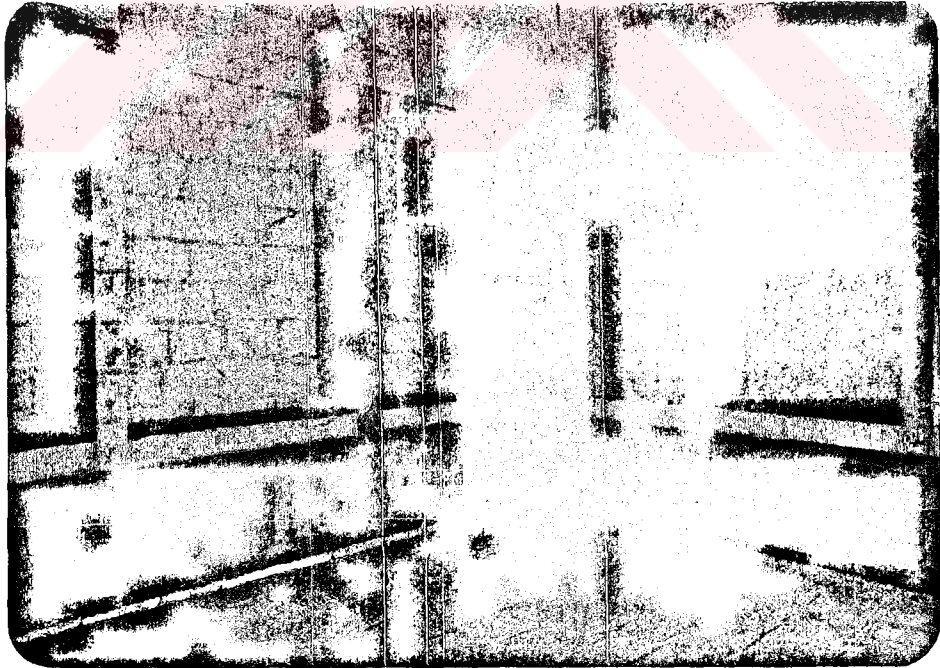
Resim 22 : Kışlık eyvanın batısındaki odanın duvarlarındaki camhaneler, camlı dolaplar ve ahşap dolap kaplamaları.

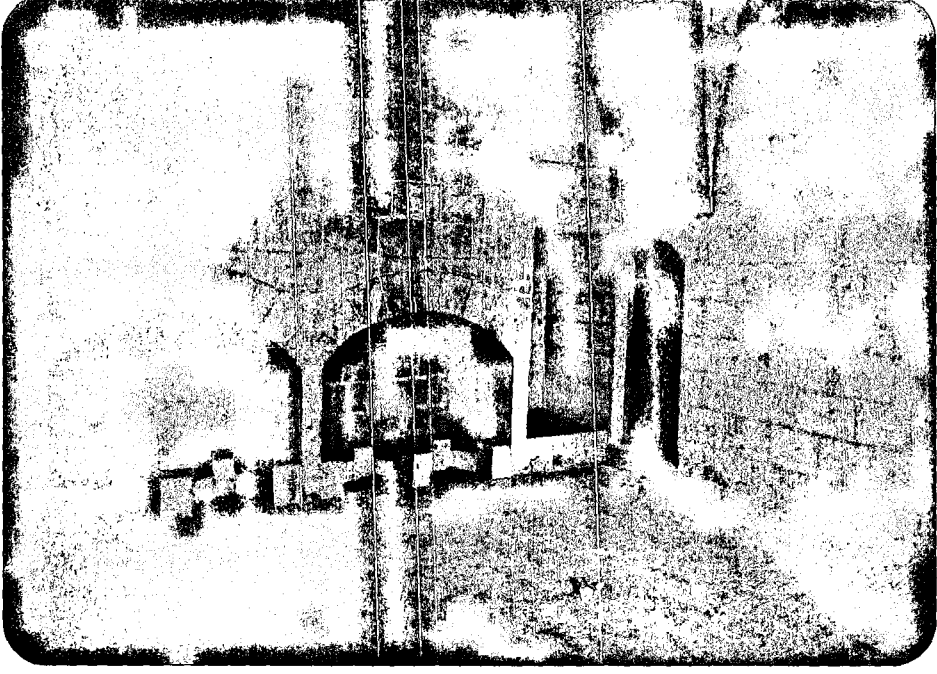
Resim 23 : Kışlık eyvanın batısındaki odada yer alan testilik ve üzerindeki "Göz Göz "

Resim 24 : Kışlık eyvanın doğusundaki odanın avluya bakan pencereleri.

Resim 25 : Kışlık eyvanın doğusundaki odada yer alan Camhaneler, camlı dolaplar ve ahşap duvar kaplamaları .

Resim 26 : Haremlik avlusunun kuzey-batı köşesindeki "Tandırılık" (Mutfak) ve kuzey-batı köşesindeki hamamın giriş kapısı.

Resim 27 : Mutfakın kuzeyinde yer alan odunluk.

Resim 28 : Restorasyon sırasındaki sökülen ahşap kaplamalar .

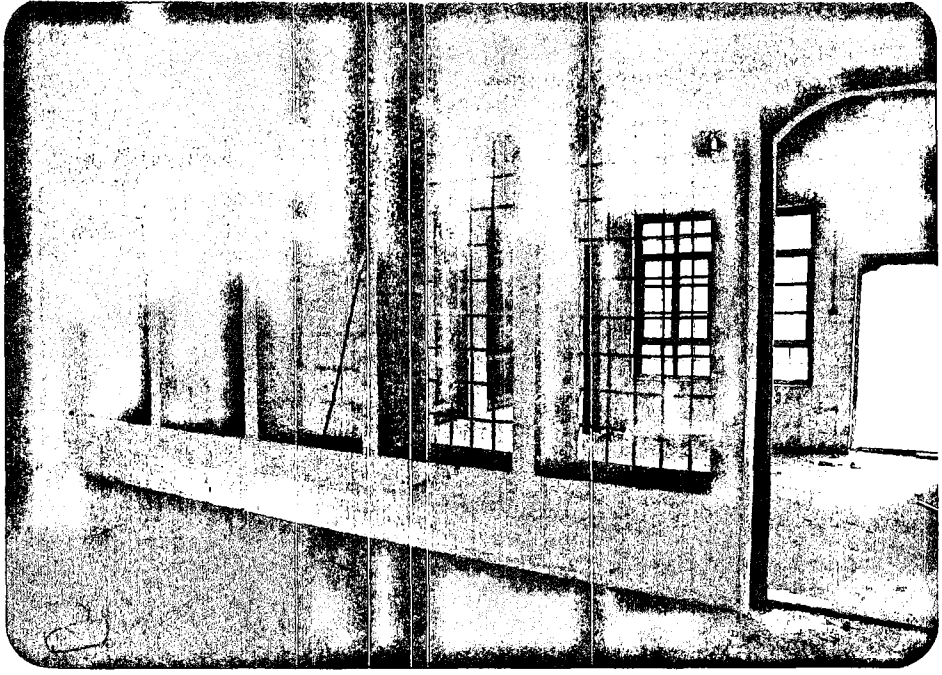
Resim 29 : Haremlik avlusunun kuzey-doğu köşesinden

Resim 30 : Haremlik avlusunun kuzey tarafındaki eyvan ve odaların üzerini örten " Nahit " döşeli dam.

Resim 31 : Haremlik avlusunun güney-batı köşesi üzerindeki " Çardak " .

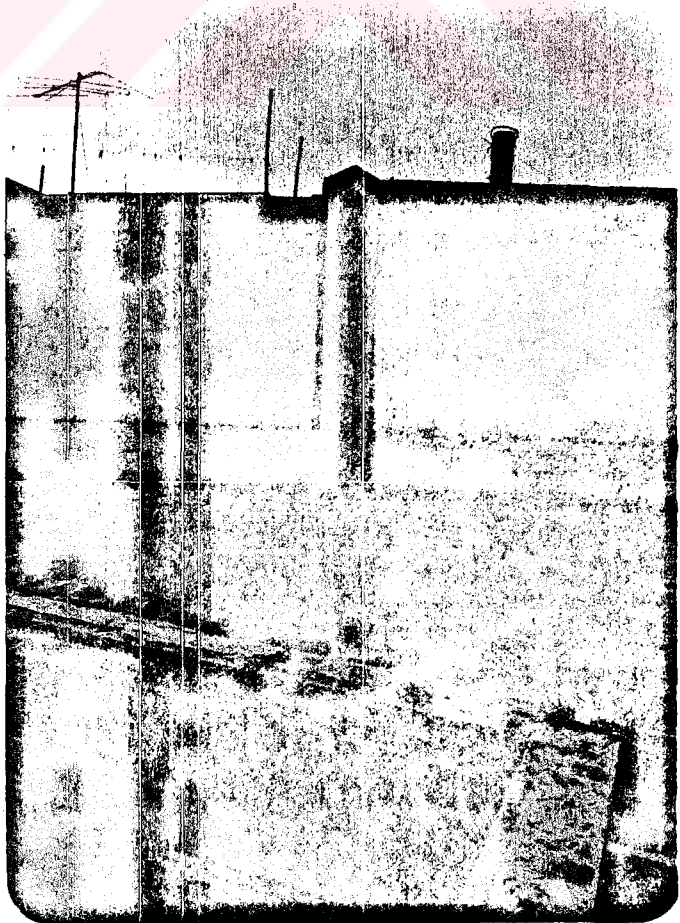
Resim 32 : Çardakta yer alan güney salonun pencere-
leri.

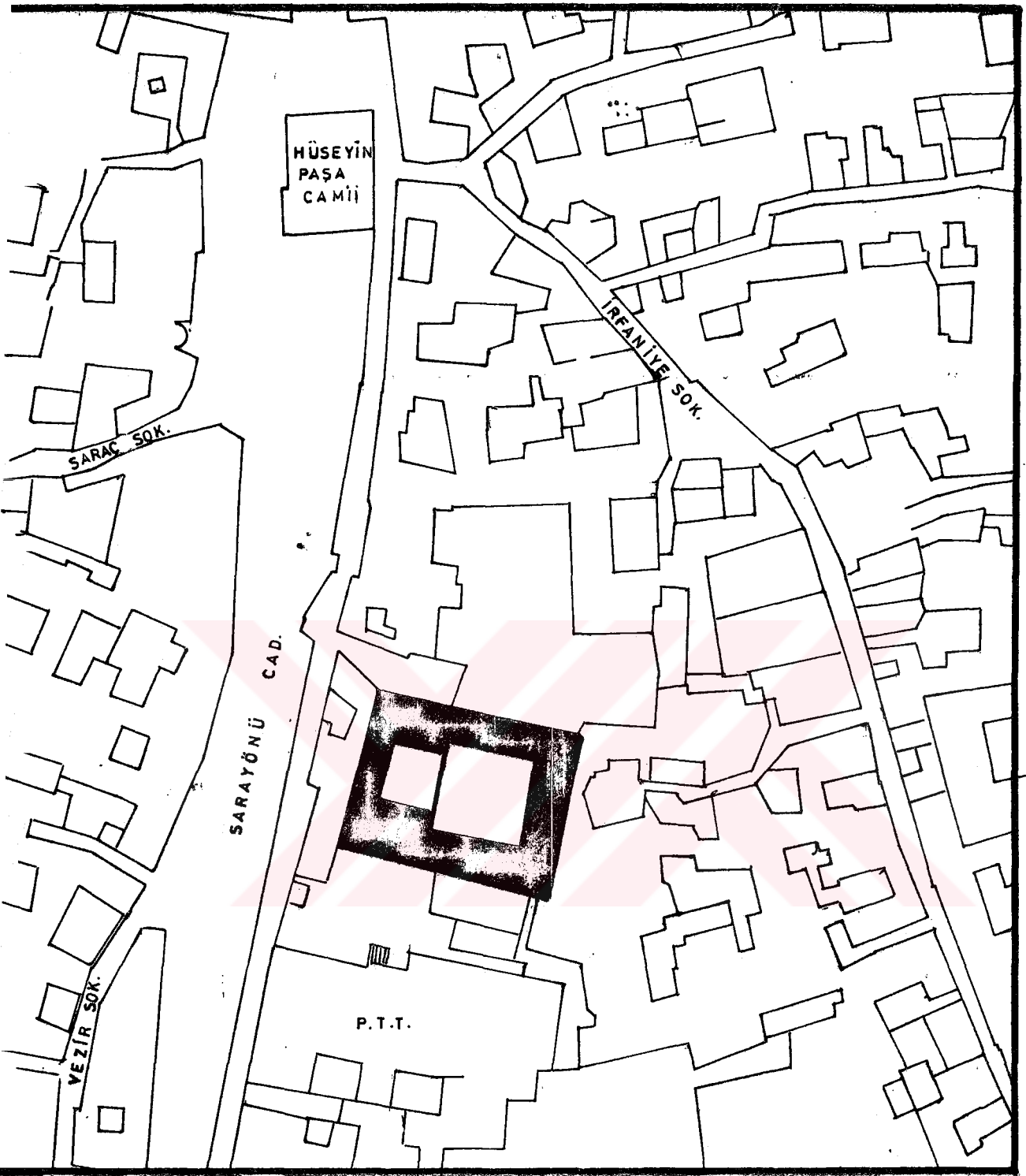
Resim 33 : Çardaktan güney eyvanın çatısına çıkan
merdiven.

Resim 34 : Çardağın çatısına çıkan merdiven.

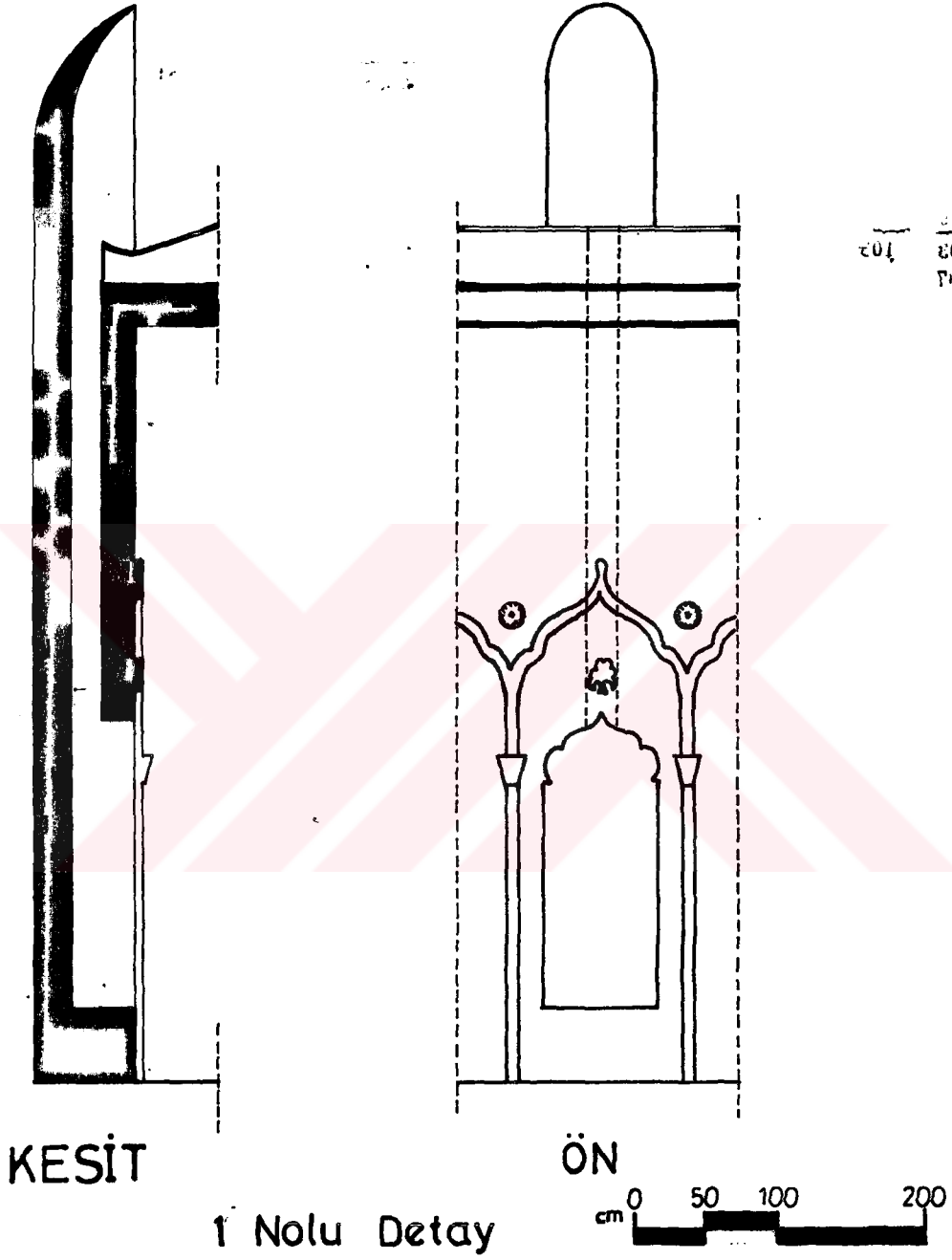
Resim 35 : "Tandırlık" (Mutfak) "Pehri"sinin (Baca-

KİL: 6 HACI HAFIZLAR EVİ VE ÇEVRESİ

ÖLÇEK: 1 / 1000

HARİTA NO: 2

ŞEKİL:13 Çatının üstündeki havanın bacadan geçerek serinledikten sonra eyvanda esinti meydana getirmesini sağlayan Şanlıurfa'ya özgü mimari çözümün detayı.

III.I.I.ÖRN:HACI TEVFIK SARAC EVİ

Hüseyin paşa meydanı mıntikasında küçük fakat plan ve işçilik bakımından güzel örneklerden biridir.Güneye bakan odasının üzerindeki kitebeden H.1315 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı aileye ait selamlık başka yerde olduğu için burası sadece harem olarak inşa edilmiştir. (bkz.Resim.36,38.)

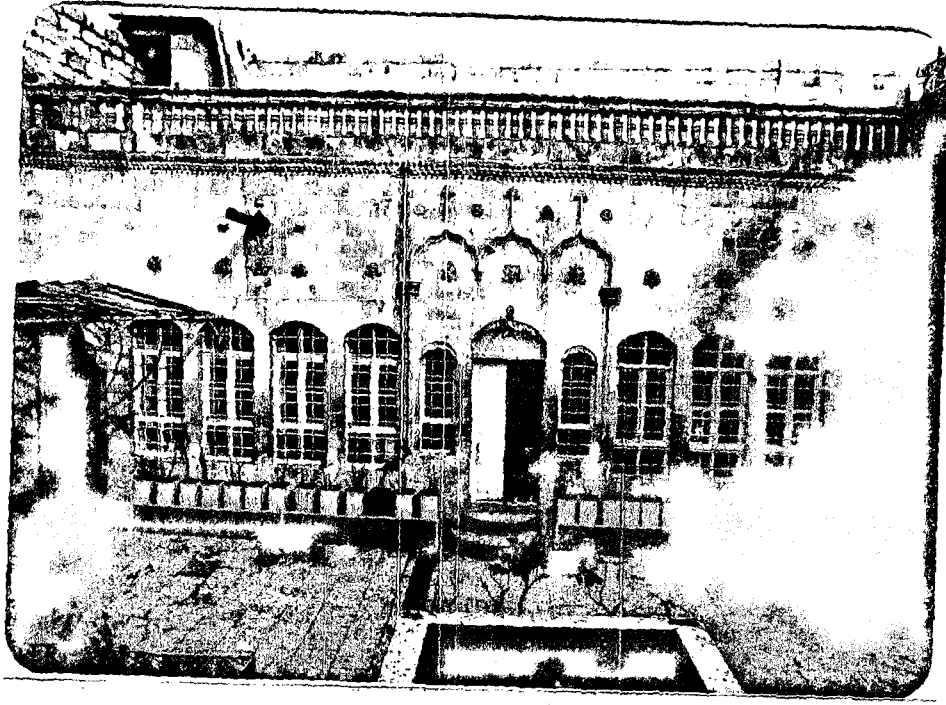
Kare şeklinde bir avlunun etrafına odaların sıralanmasından meydana gelmiştir Kapı arası denilen bölümden avluya girilir. Ortada havuz ve çiçeklik vardır.Güneye bakan cephede soğa gibi kapalı bir eyvan ve yanlarında iki adet oda bulunur.Bu bölüm kışın kullanılmaktadır.(Bkz.Resim 36,37)

Kuzeye bakan cephenin ortasında bir eyvan ve her iki yanın da odalar vardır.Odaların girişleri avlunun köşelerinden verilmiştir.Doğudaki odaya küçük bir başka eyvandan girilir.Bu odanın içerisinde özel hamamı vardır. (Bkz.Resim.39,40,41.)

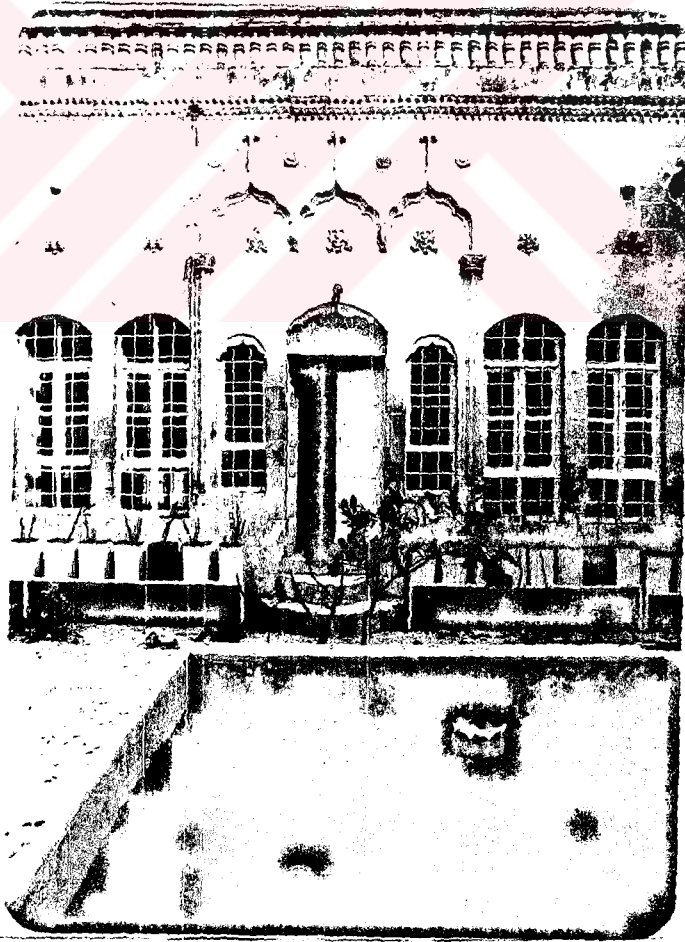
Evin güneyindeki bu yaşama gurubu zeminden 1,5 m yüksektedir. Orta eyvanın önünden güneydoğu köşedeki eyvana doğru revaklı bir gezenek ~~dağın~~ eder.Bu gurubun altında ahır ve "zerzembe" bulunur.

Doğudu mutfak, kiler, dama çıkan merdiven ve oda bulunur. Batı kör bir duvardan ibarettir.Sokak tarafı olduğu için pencere bulunmaz.Duvarın yukarılarına doğru bir sıra güvercin yuvası yapılmıştır.Buradaki güvercinlerin güneşten ve yırtıcı kuşlardan korunmasını sağlamak için üstünde sundurma gibi duran aynı zamanda kuzey ve güneydeki damların bağlantısını sağlayan harika taş işleme- li bir gezenek yapılmıştır. (Bkz.Resim.43,44.)

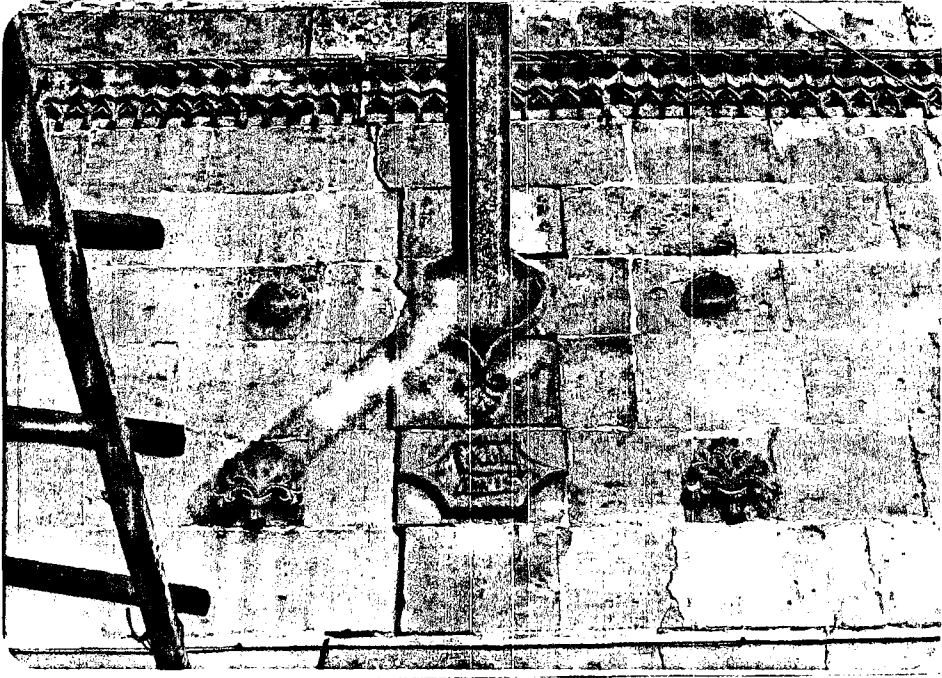
Kuzeydeki eyvan ve odaların üstü taş kaplamalı bir terastır. Burada evcil güvercinler beslenir. (Bkz.Resim.45,46,47.)

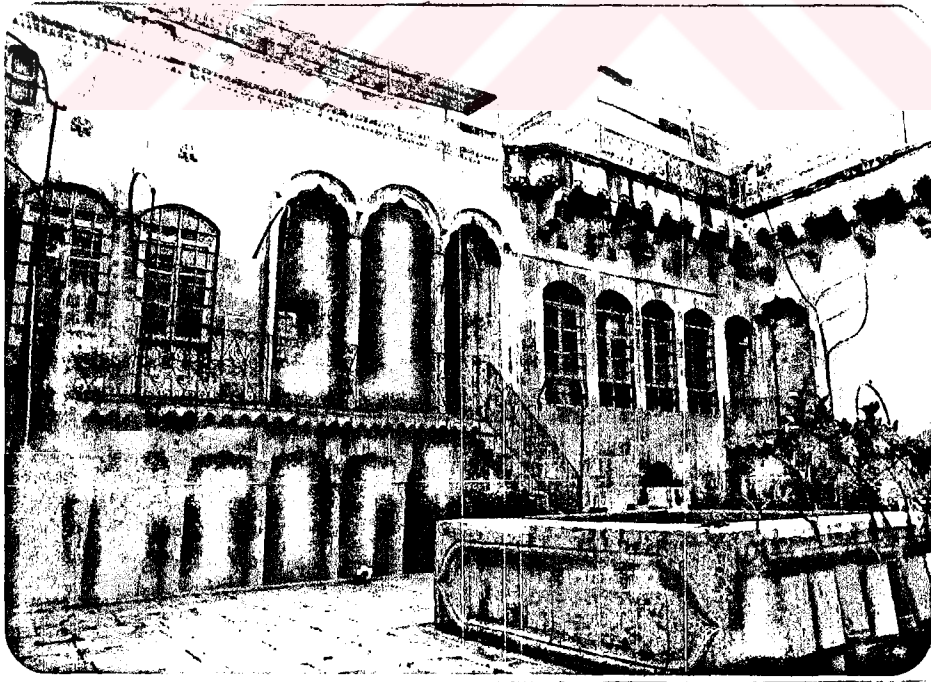
Resim 36:Hacı Tefik Saray Evinin Avluya
bakan Kuzey Cephesi.

Resim 37:Aynı Cephedeki kapalı eyvanın girişi.

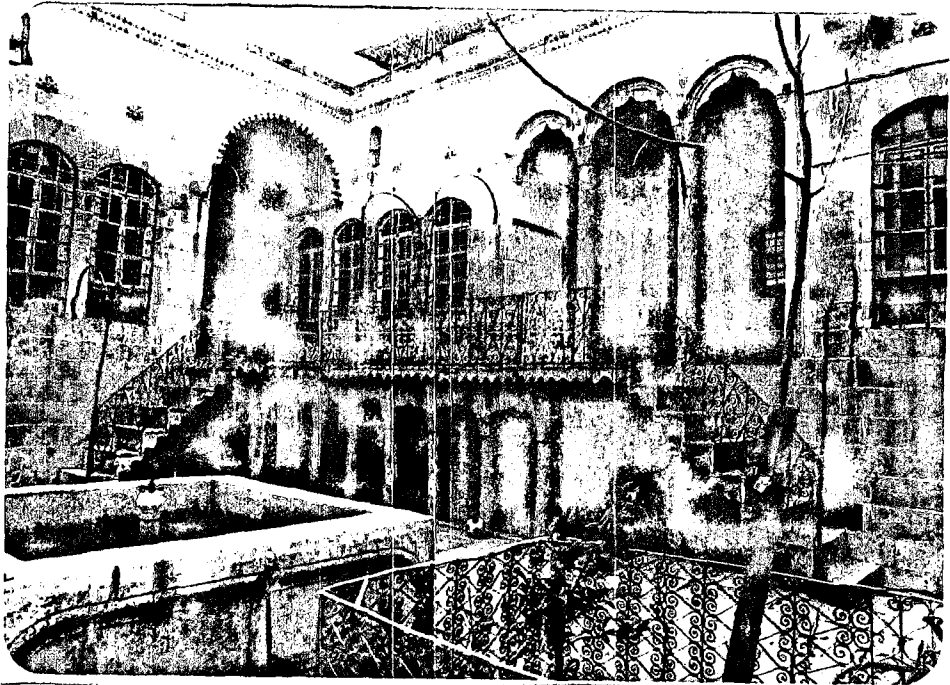
Resim 38:Hacı Tefvik Saraç Evinin Kuzey Cephe-
sindeki H.1315 (M.1900) tarihli kitabe.

Resim 39:Evin Avluya bakan Güney-Batıgörü-
nü-
mü.

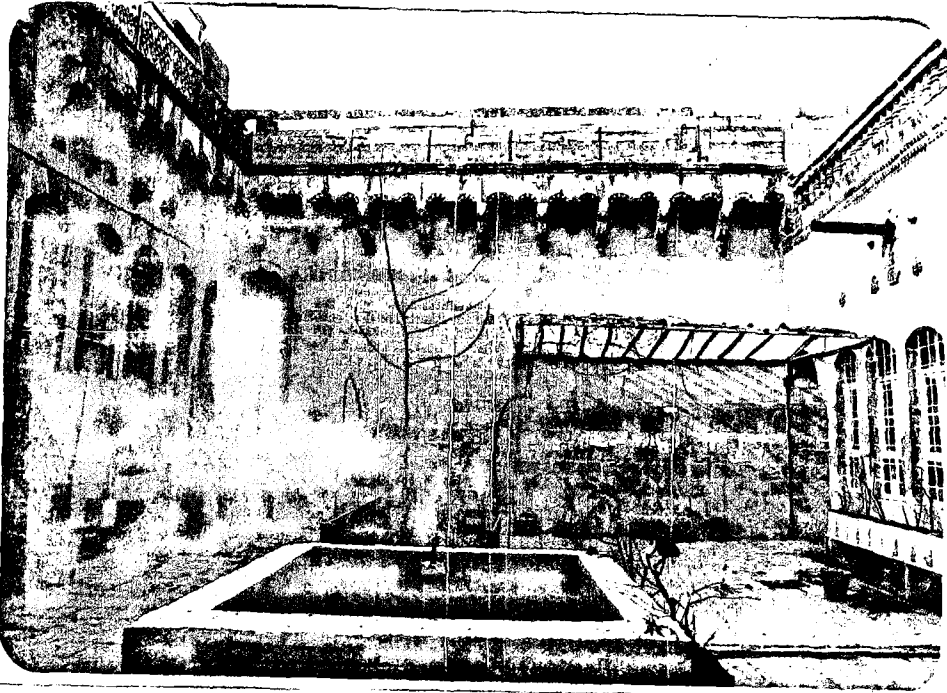
Resim 40:Avluya bakan Güney eyvanı.

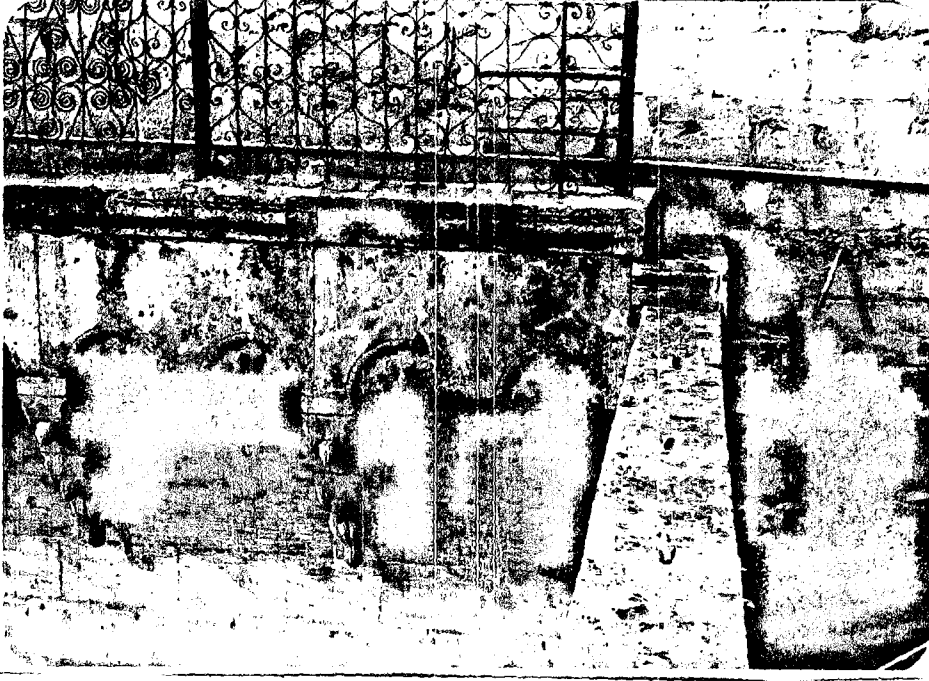
Resim 41:Evin Avluya bakan Güney-Doğu köşesi.

Resim 42:Güney-Doğu köşedeki eyvana açılan oda

Resim 43:Evin Avluya bakan batı cephesi ve üzerindeki "Gezenek"

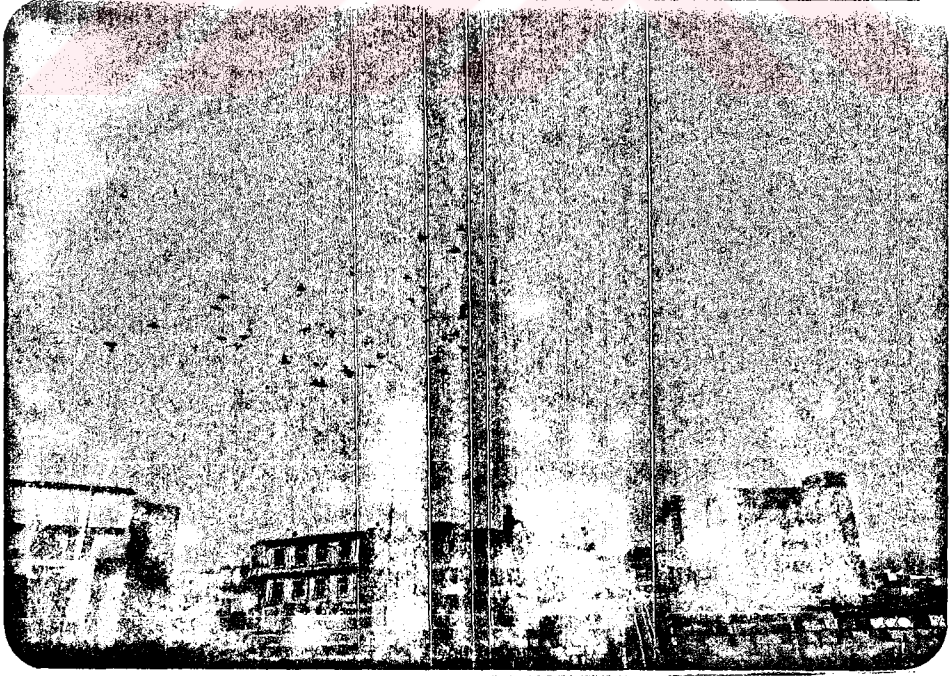
Resim 44: Batı cephedeki Gezenek merdiveni,
konsolları ve kuş takaları

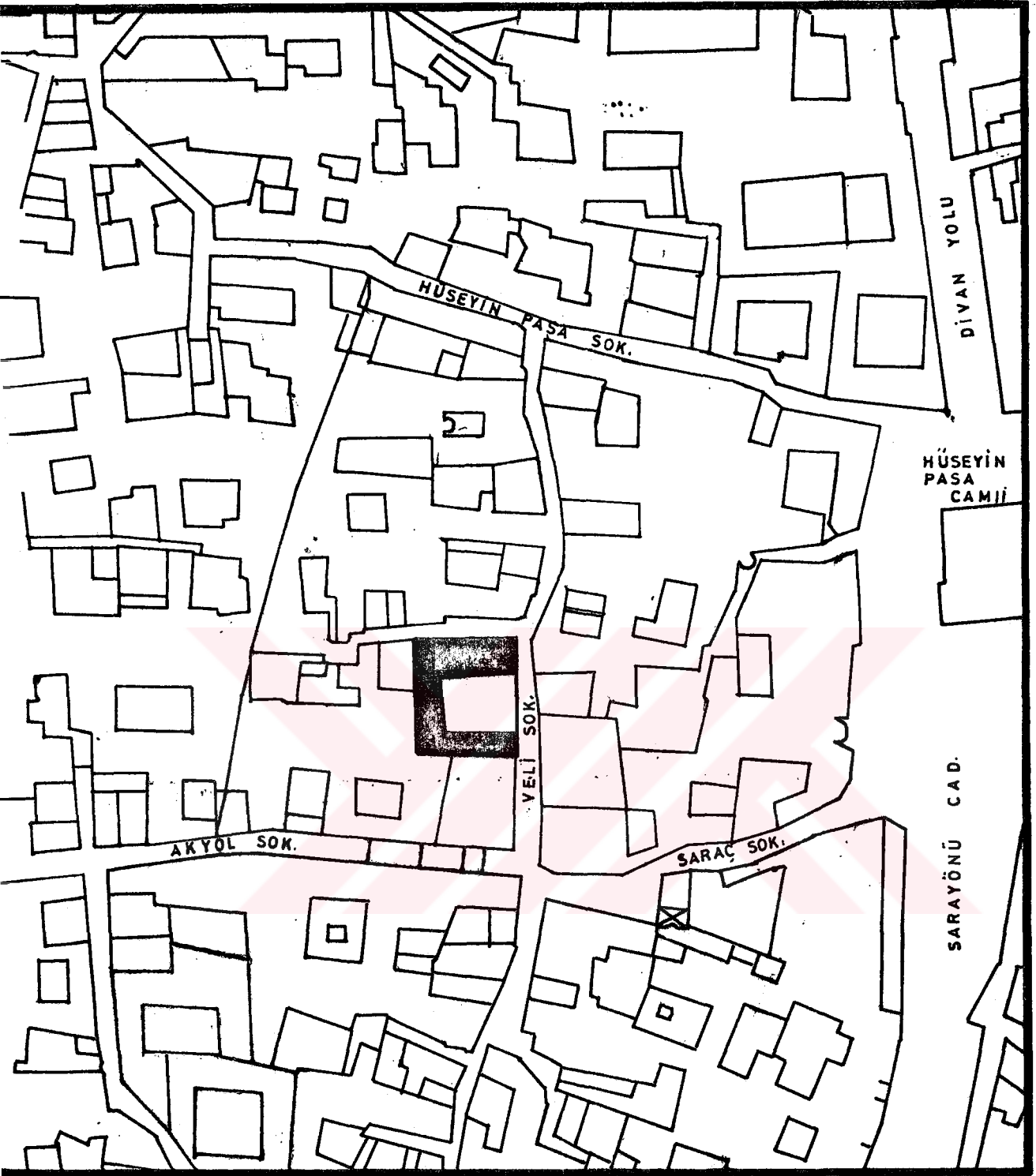
Resim 45: Urfa evlerinde sıkça rastlanılan
güvercinler

Resim 46: Güvercinler

Resim 47: Güvercinlerin "Küme" halinde uçuşu.

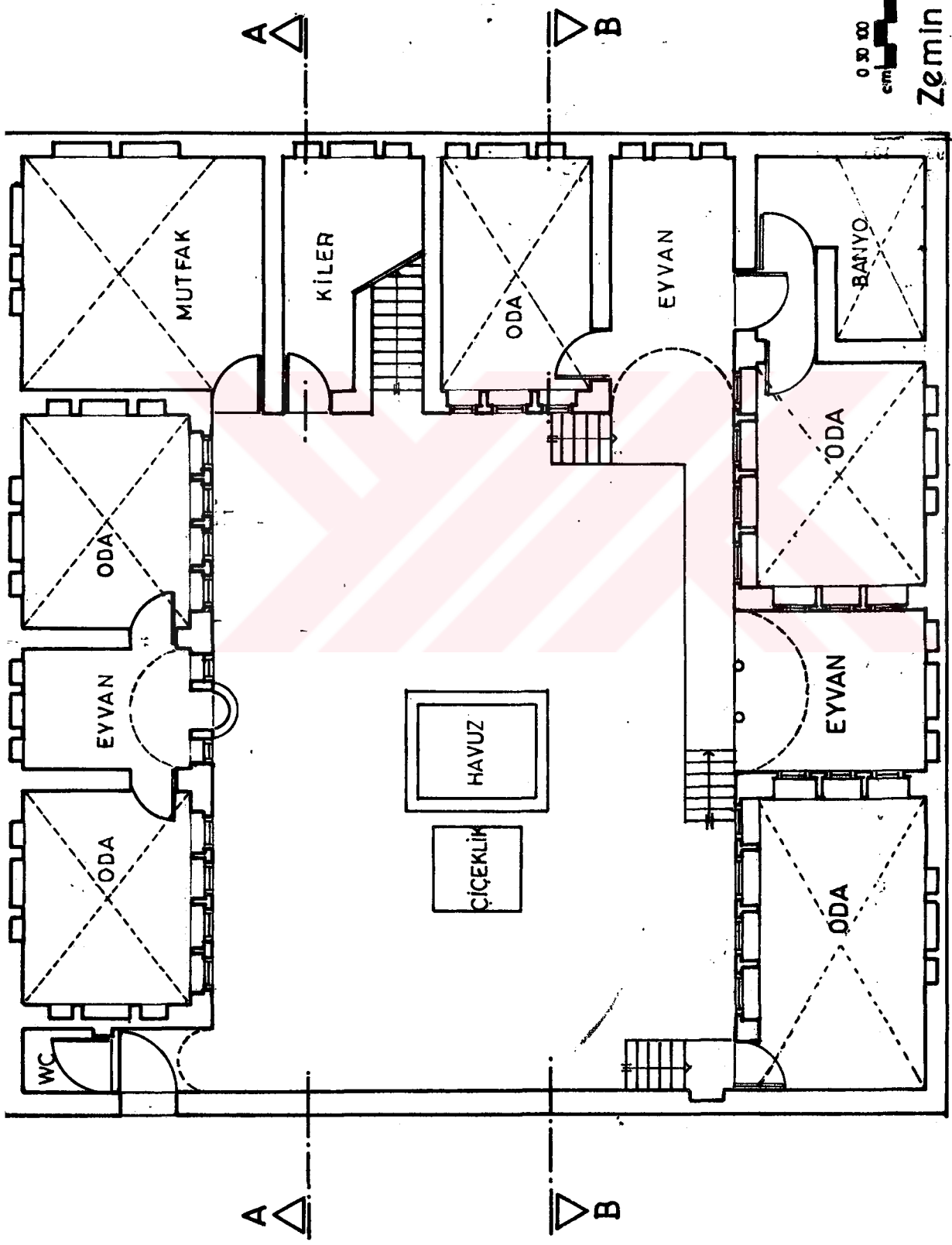

ŞEKİL:14 HACI TEVFİK SARAC EVİ VE ÇEVRESİ

ÖLÇEK: 1 / 1000

HARİTA NO:3

4

Zemin kat planı

ŞEKİL:15 HACI TEVFİK SARAÇ EVİ

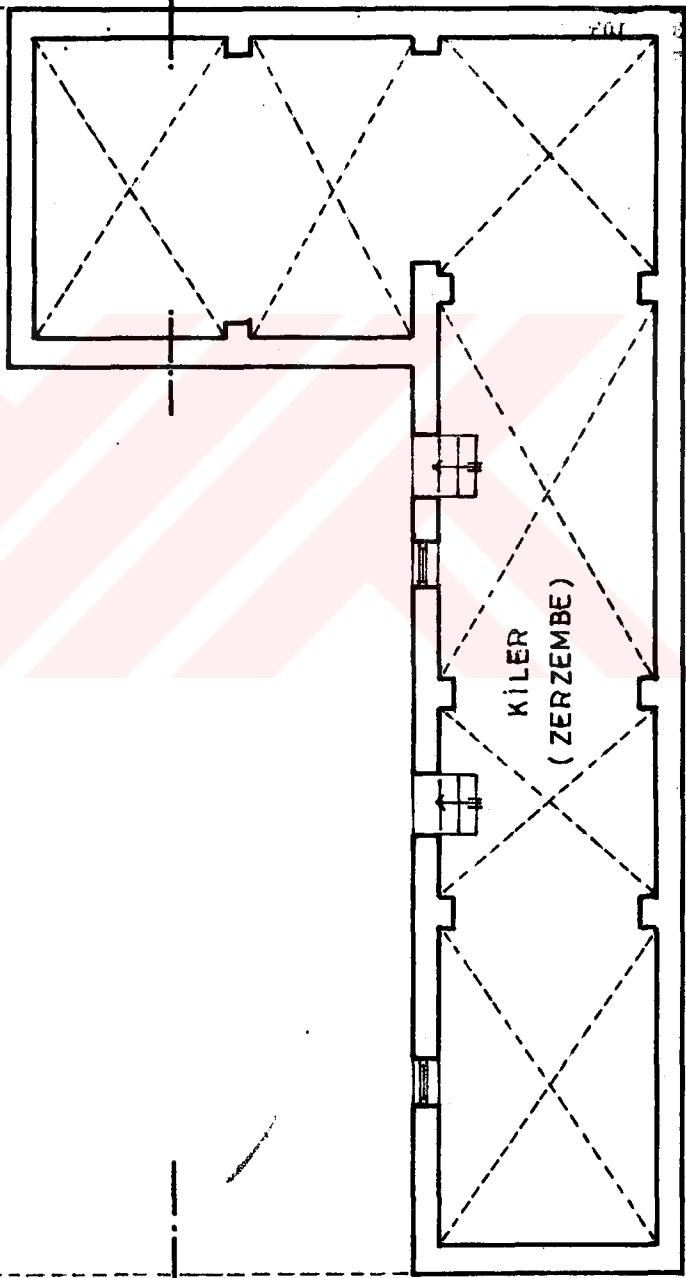

A

B

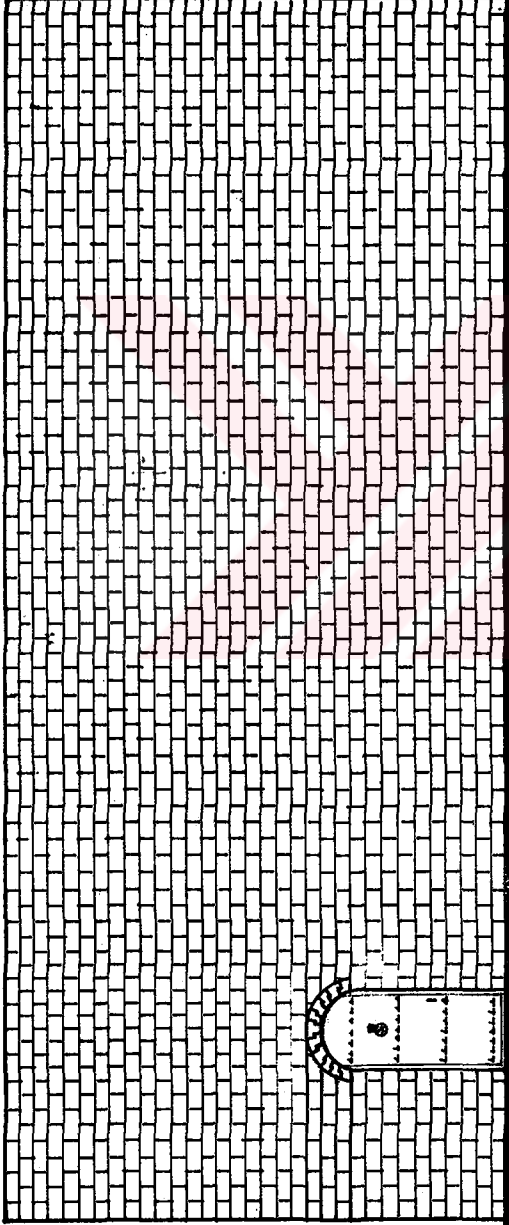

Bodrum kat planı

KİLER
(ZERZEMBE)

SEKİL:16 HACI TEVFİK SARAÇ EVİ

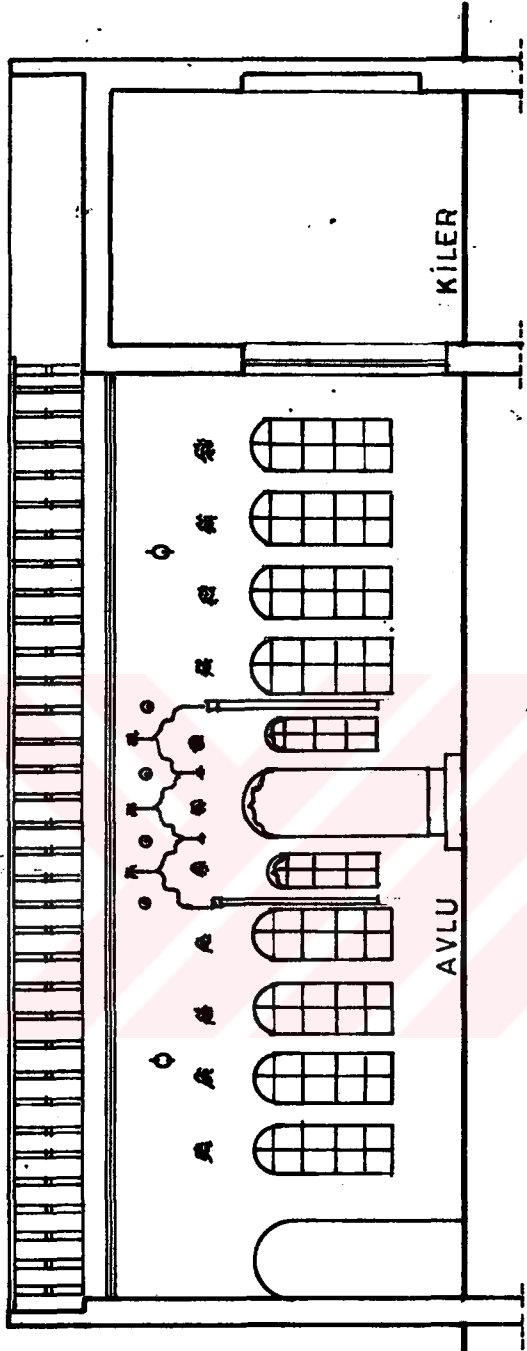

0 50 100 200 400
cm

Batı Cephesi

ŞEKİL:17 HACI TEVFİK SARAÇ EVİ

Evlerin sokak cepheleri genellikle genellikle penceresiz, masif ve sade olurlar.

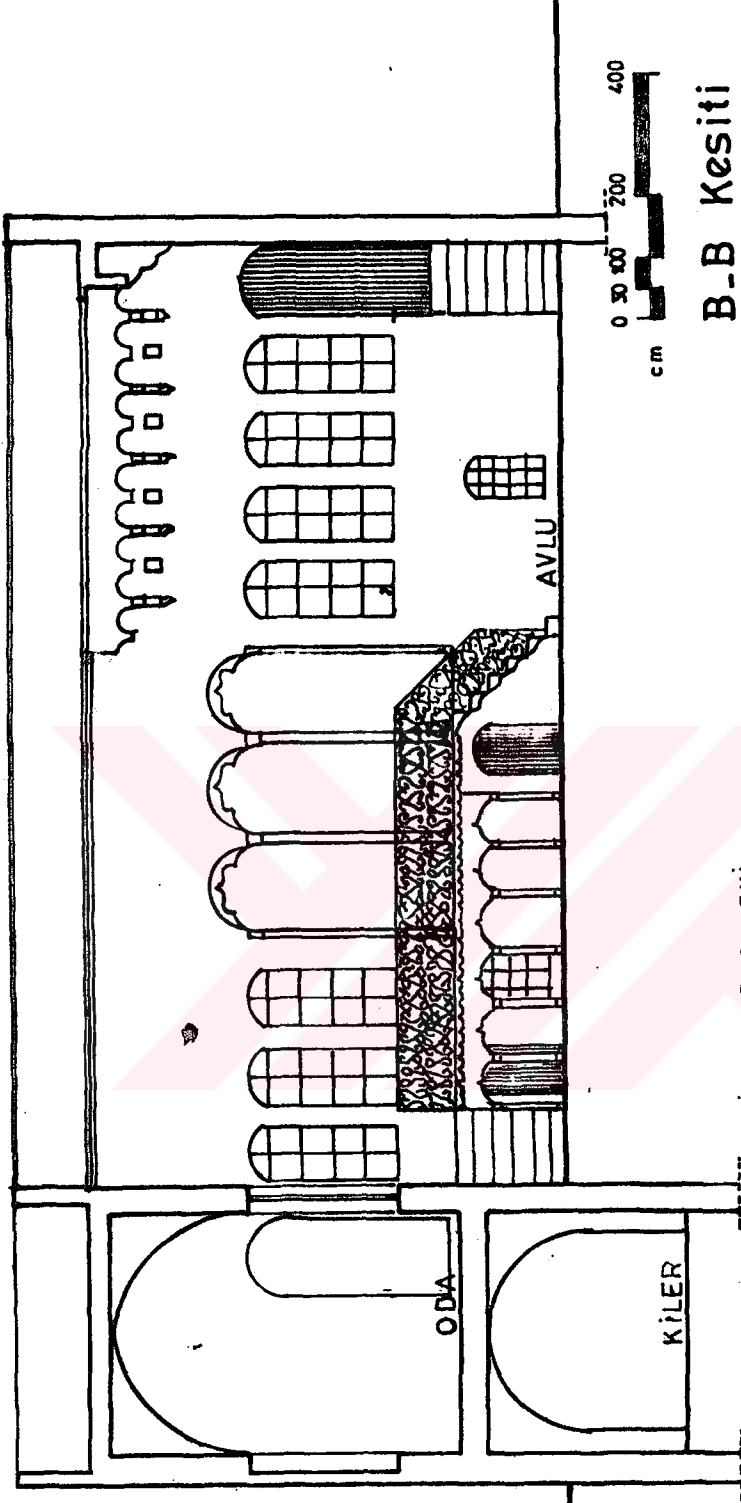

ŞEKİL:18 HACI TEYFİK SARAÇ EVİ

0 50 100 200 400
cm

A-A Kesiti

102
22
11

ŞEKİL:19 HACI TEVFİK SARAÇ EVİ

III.2. KAPI ARASI

Sokaktan geçenlerin içeriye görmesini engellemek için kapılar direk avluya açılmazlar.Eve girmek isteyenler L şeklinde bir koridordan geçerek avluya çıkarlar. Avluya çıkışta bazen ikinci bir kapı bulunur.Bu "L" koridora 'kapı arası' denilmektedir.Genellikle tuvaletler buraya yapılır.Kapı arası her evde vardır.Bu zellik anlıurfa evlerini Anadolu Türk evlerinden ayıran önemli özelliklerden birisidir.(Ekz.Resim 48,49)

Resim:48.Hüseyin Paa Mahallesi Mehmet Parmaksız Evi
Kapı arasının avludan görünüş.Karıdaki
küçük kapı Tuvalet.

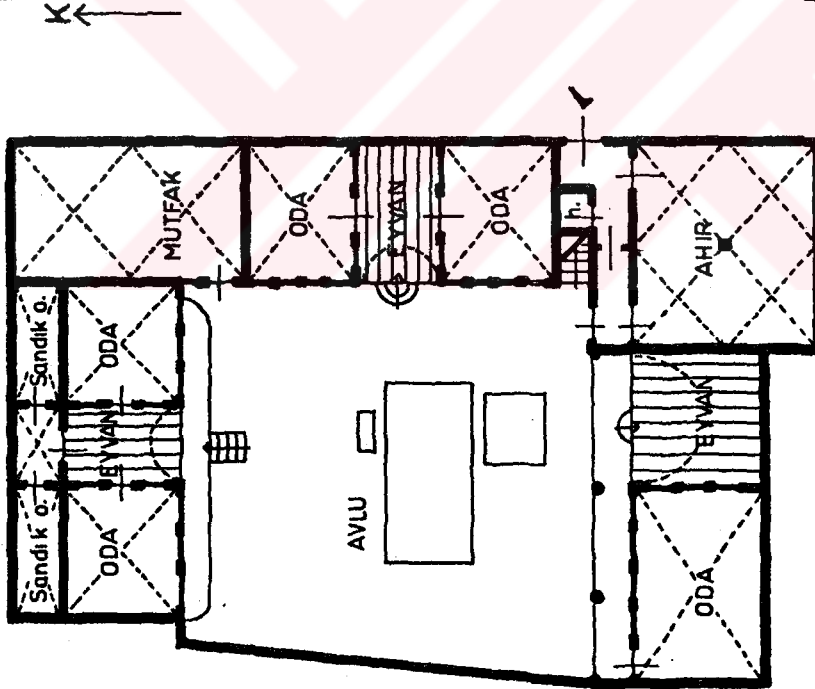

Resim:49.Kapı Arası.Hacı Hafızlar Evi Haremliği.

III.3.AVLU

Avlular dikdögen veya kare planlıdır.Üstü açıktır. Bütün kapılar buraya açılır.Ortasında havuz, çiçeklik, bazen kuyu bulunur."Nahit" denilen beyaz kesme taş ile kaplanmıştır.Kanalizasyon şebekesinden önce yapılan bazı evlerin avlularının altı Fosseptik çukur olarak tasarlanmıştır.Çok geniş olan bu Fosseptikler tonozlarla örtülüdür. Böyle avlularda kuyu bulunmaz.Bu evlerin kuyuları ya hiç yoktur veya mutfağa konulmuştur.

Avluların etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir.Bu nedenle günün her saatinde en az bir tarafı gölge ve serin olur.Sıcağın hakim olduğu şanlıurfada böyle serin bir yerde oturarak havuz ve çiçekliği seyretmek mutluluk vericidir. (Bkz.Şekil 20.) (Bkz.Resim:50.)

Şekil:Müslüm Eren Evi.Camii kebir Mah Haciban sok (10)

10.AKKOYONLU ZAHİDE,Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri,Kültür Bakanlığı Yayınları, 1060, Ankara,127.S.,(1989)

Resim:50 Hacı Hafızlar Evi Avlusu (Divanyolu)

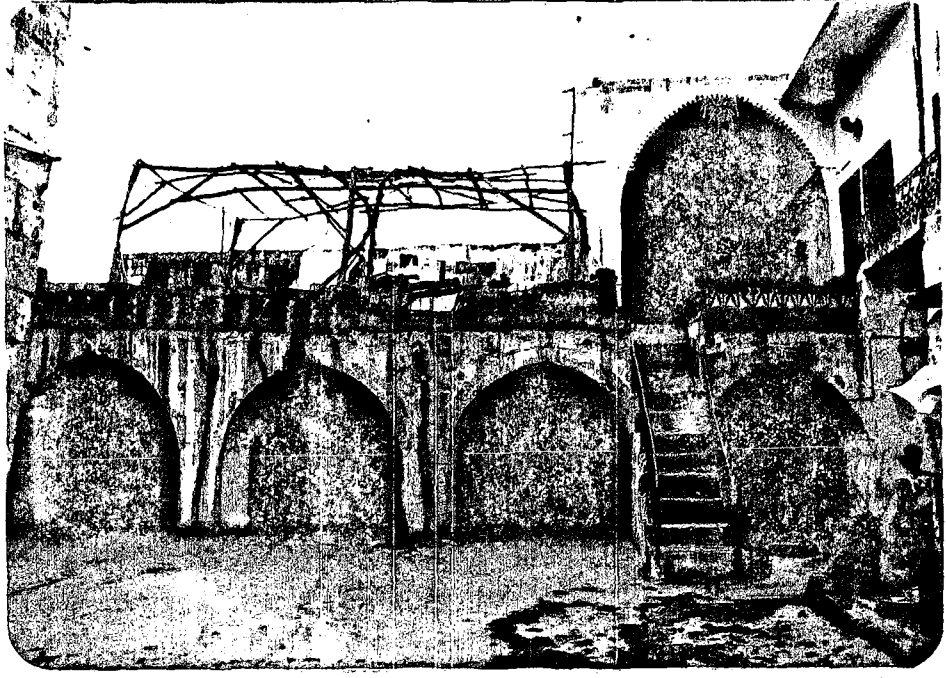
III.4. EYVAN

Eyvan Şanlıurfa evinin vageçilmez ögesidir. Bir, iki üç ve dört eyvanlı olan evler vardır. Çoğunlukla eyvanın iki tarafında odalar bulunur. Odaların kapı ve pencereleri eyvana açılır. Eyvanların arka duvarıda "Camhane" adı verilen geniş ve büyükçe bir niş vardır. Buraya ayna konulur. Camhanenin iki tarafında daha küçük nişler vardır. Güneye bakan kışlık eyvanlarda bu nişlerin içerisine raflar yapılmıştır. Kapaksız dolap olarak camsız vitrin gibi kullanırlar. Kuzeye bakan yazlık eyvanlarda ise bu küçük nişlerin içi boşturulur. Üstlerinden bir baca

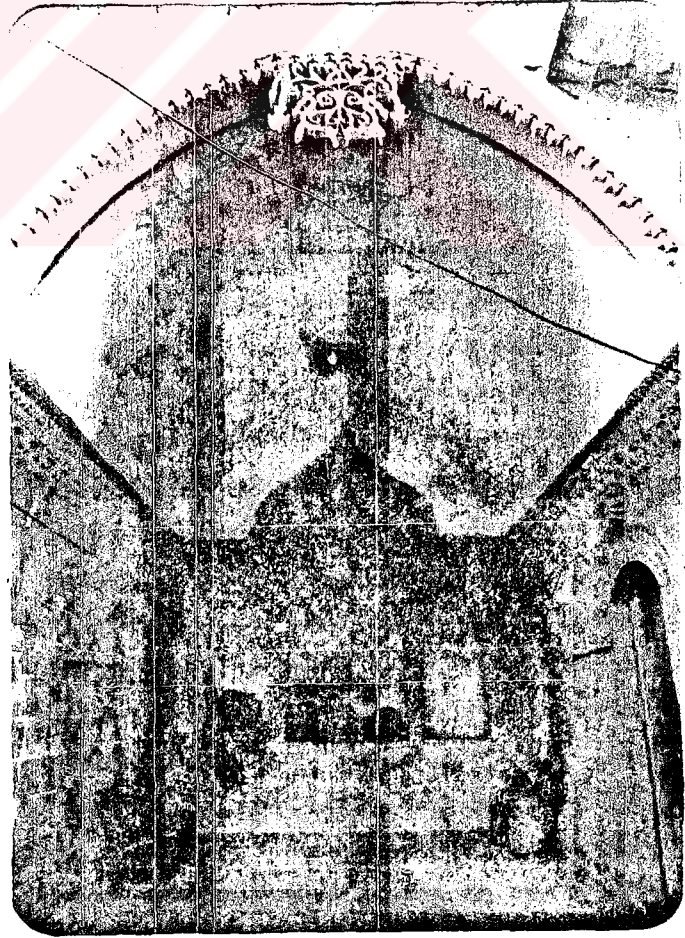
ile damla açılırlar. Bacanın üzerinde ise mihrap biçiminde bir kalkın yapılmıştır. Kalkının biri batıya diğeri ise kuzeye bakar. Yukarıda kalkına çarpan rüzgar bacadan geçerek serinler ve eyvanda güzel bir esinti olur. (Bkz. Şekil:13)

Eyvanın tabanı taş kaplamadır. Bazılarının üç tarafında sekiler bulunur. Ortasında şadırvan olan eyvan örneği günümüzde kalmamıştır. Fakat sökülen şadırvanların izleri halen mevcuttur.

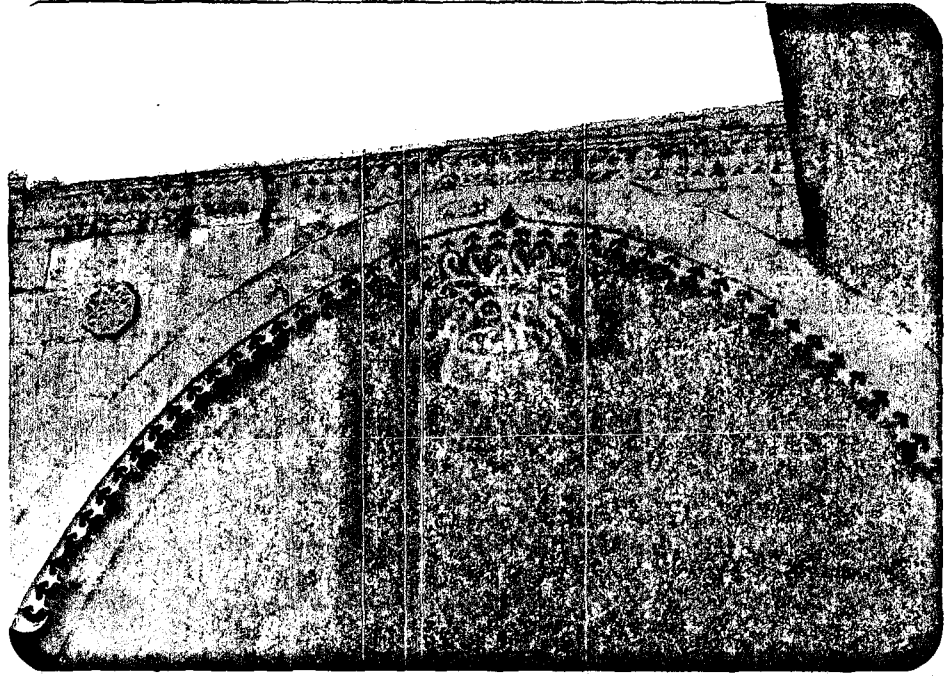
Taş ustaları sanatlarının inceliklerine eyvanlarda fazlasıyla göstermişlerdir. Zarif çiçek motifleriyle bezeli eyvanlar uzaktan bakıldığı zaman birer biblo gibi avluyu süsler. (Bkz. Resim:5I,52,)

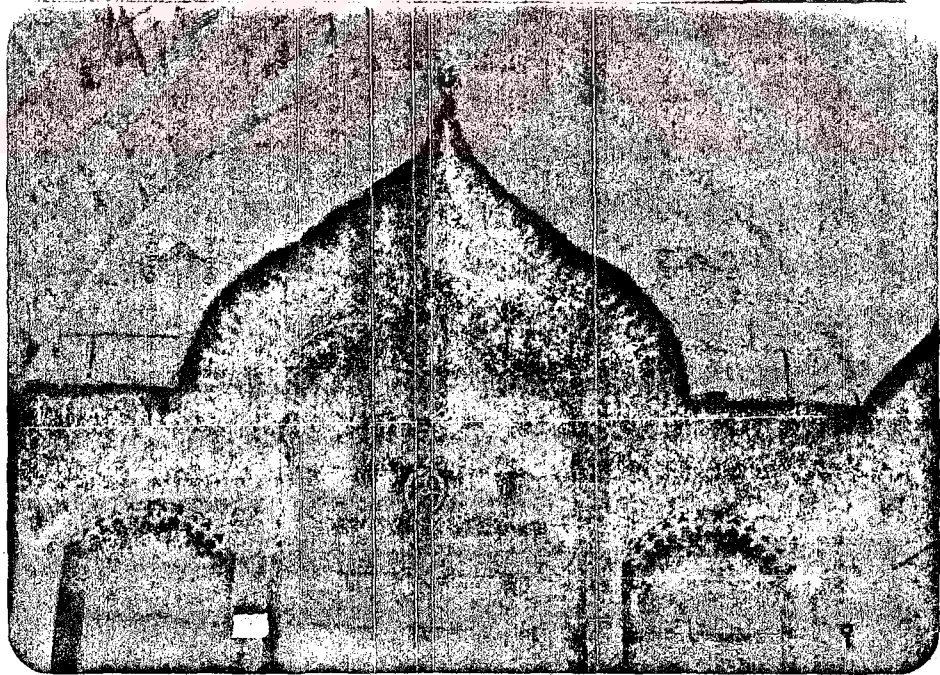
Resim 51: Halil Öncel Evi Avlusunun Güney Revakları ve Eyvanı.

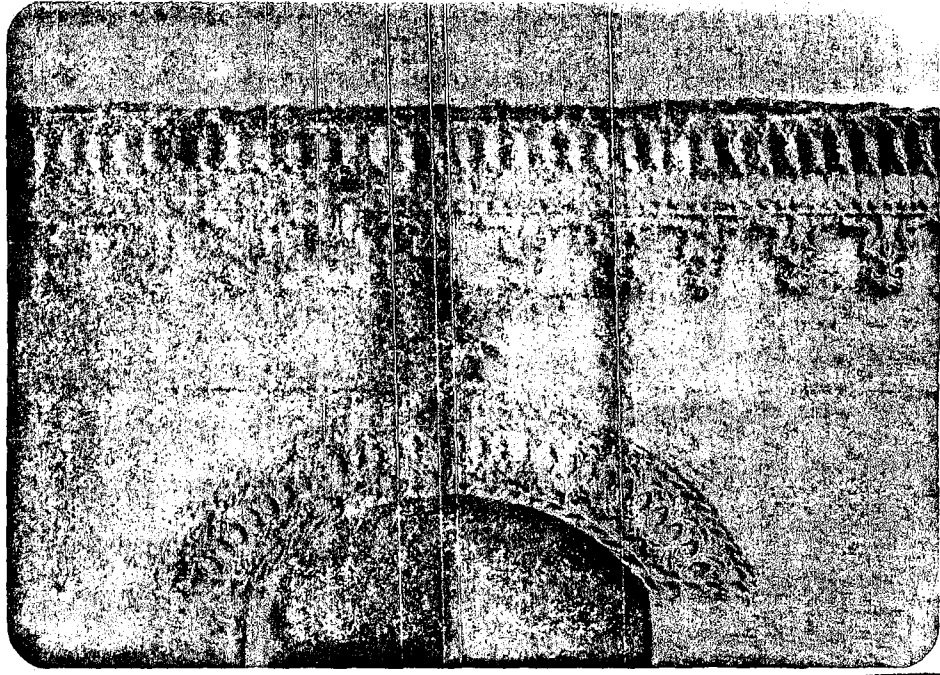
Resim 52: Halil Öncel Evi Eyvanı.

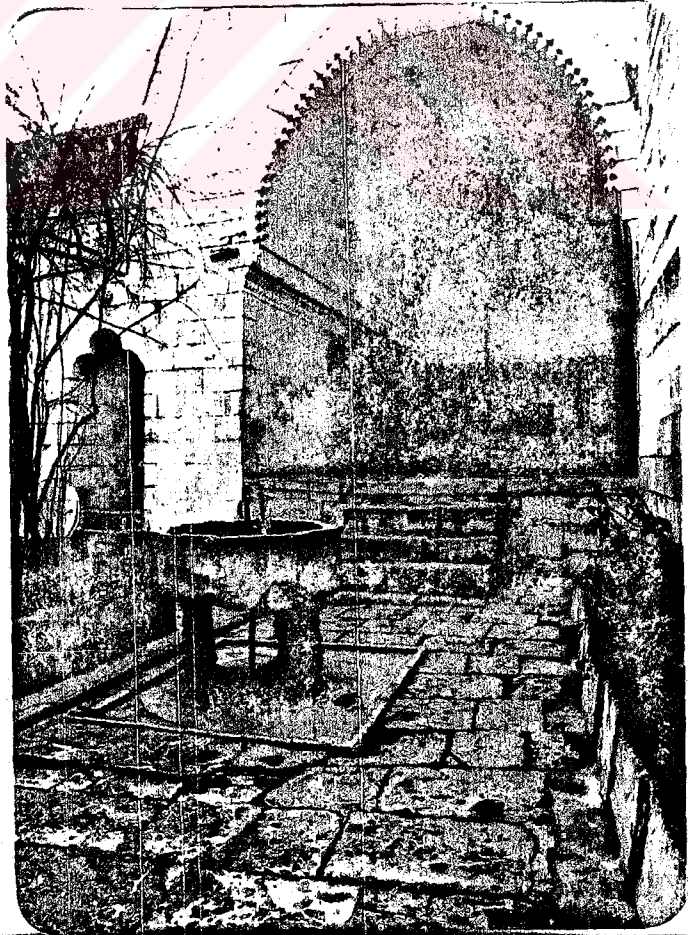
Resim 53: Halil Öncel Evi Eyvanı ,Kilit Taşı
(Kitabe 1285 (1868)Tarihli)

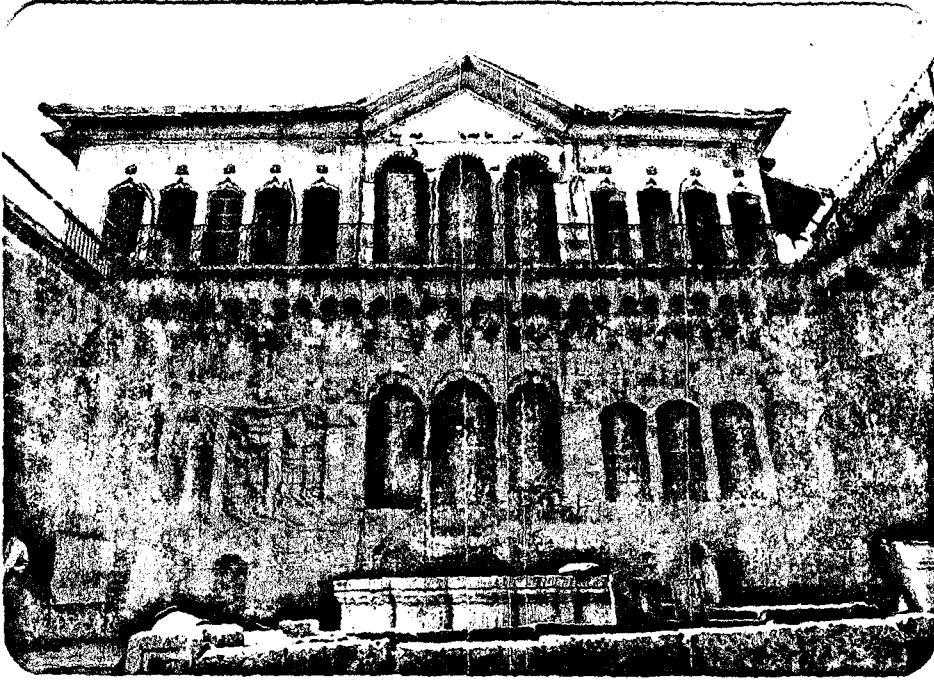
Resim 54: Eyvanlardaki Nişler

Resim:55 Halil Öncel Evi.Eyvanın Batı Odası kapısı (Kaleboynu)

Resim:56 M.Ali Tuzlu Evi

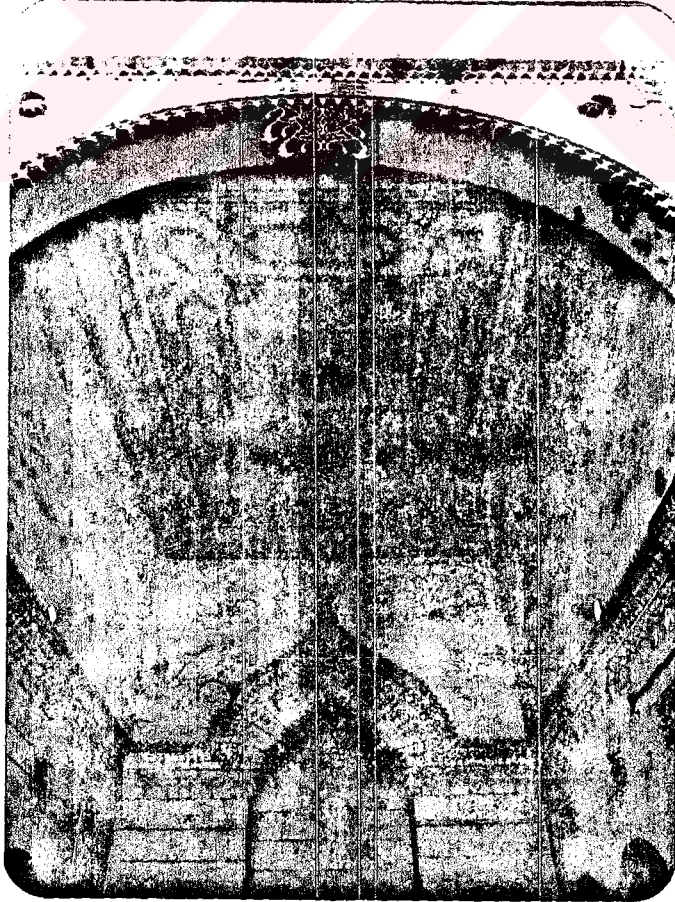
Resim:57.Halil Akyüz Evi.Yazlık Eyvanlar

Resim:58.halil Akyüz Evi.Yazlık eyvanlarına
sütunlarındaki taş süslemeciliği.

Resim:59 Halil Akyüz Evi Kışlık Eyvanı (Beykapısı)

Resim:60 Bekir Basmacı Evi (12 Eylül Caddesi)

Resim:6I.Salih Sarac Evi (Hüseyin paşa Mah.)

Resim 62:Köroğluzade Haydar Ağa Evi Eyvan Şadırvanının Su yolu. (Harrankapı) Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi

V.5.ODA

Evlenen gençler için ayrı bir ev açılmaz.Sadece yeni bir oda hazırlanır.Böylece üç dört ayrı çiftin bir evde birlikte yaşamaları sözkonusu olur.Böyle durumlarda çiftler arasında eşitlik olmasına özen gösterilir.Evin reisi (Dede, yoksa baba, yoksa büyük ağabey) odaların her bakımdan eşit olmasına dikkat eder.

Erkekler bazen birden fazla hanımla evlenirler.Her kadın için ayrı oda düzenlenir.Kadının çocuklarıyla birlikte yaşamasına uygun tarzda tasarlanır.Misafirler burada kabul edilir.Hayat için gerekli olan bütün ihtiyaçlar (tuvalet hariç) burada karşılanır.Banyo bile o odanın içerisinde yapılır.Bu fonksiyonları nedeniyle yerli halk kendi arasında konuşurken oda yerine ev kelimesini kullanmaktadır.Huzurun sağlanması için odalarda her bakımdan eşitlik vardır.

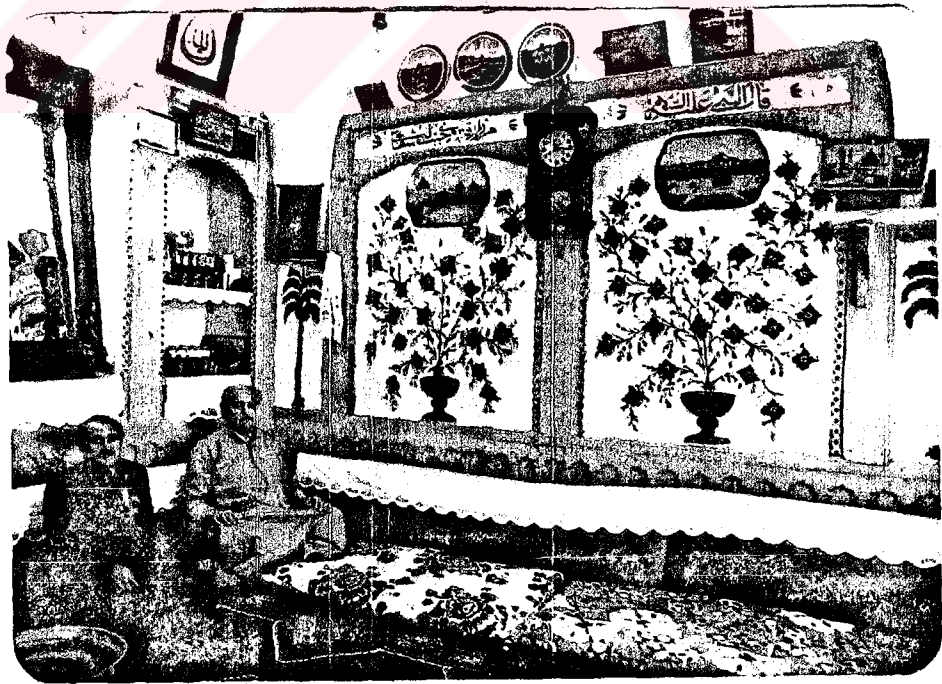
Bu nedenlerden dolayı yemek odası, yatak odası, oturma odası, çocuk odası gibi değişik amaçlar için ayrılmış odalar bulunmaz.Zahide AKKOYUNLU "Ahşap, avlu ve odaların kapı kanatları, pencere kepenkleri ve söveleri tavanlar ve baş odaların duvarlarında kullanılmıştır."⁽⁴⁴⁾Demekle "Baş odalarda" bahsetmiştir.Oysa yaptığım araştırmada baş oda diye bir mahallin bulunmadığı saptanmıştır.

Odalar çok amaçlı olarak kullanıldığı için eşya portatifdir.Koltuk, sandalye, karyola gibi ağır mobilya kullanılmaz.Halı, Keçe ve yer minderlerinde oturulur.Yer yataklarında yatılır.Bu yataklar kullanılmadığı saatlerde katlanıp camhanelerde istif edilir. (Bkz. Resim:63,64,65,66,67,68,69,70.)

II.AKKOYUNLU ZAHİDE,Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri
Kültür Bakanlığı Yayınları:1060, Ankara, I2I.S.,(1989)

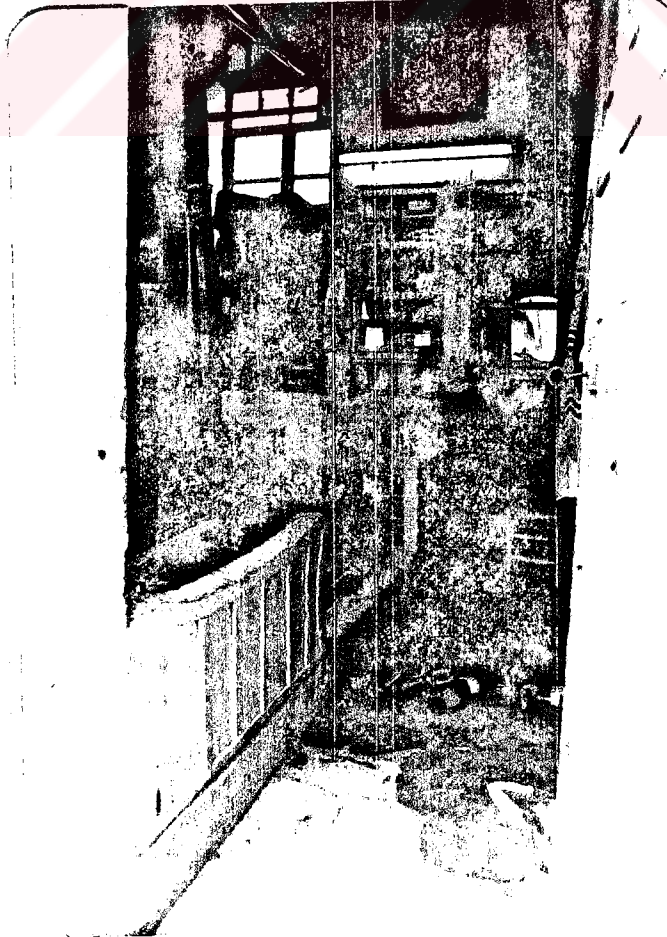
Resim:63.Hacı İmam Keskin Evi (kaleboynu)

Resim:64 Hacı İmam Keskin Evi (Kaleboynu)

Resim:65. Hacı İmam Keskin Evi (Kaleboynu)

Resim:66. Hacı İmam Keskin Evi (Kaleboynu)

Resim:67.Hacı İmam Keskin Evi (Kaleboynu)

Resim:68.Mustafa Gerger Evi
Nimettullah Mah Doğru Sok. No:14

Resim:69. Hakki Kızıltaş Evi:(Kelleci çayı)

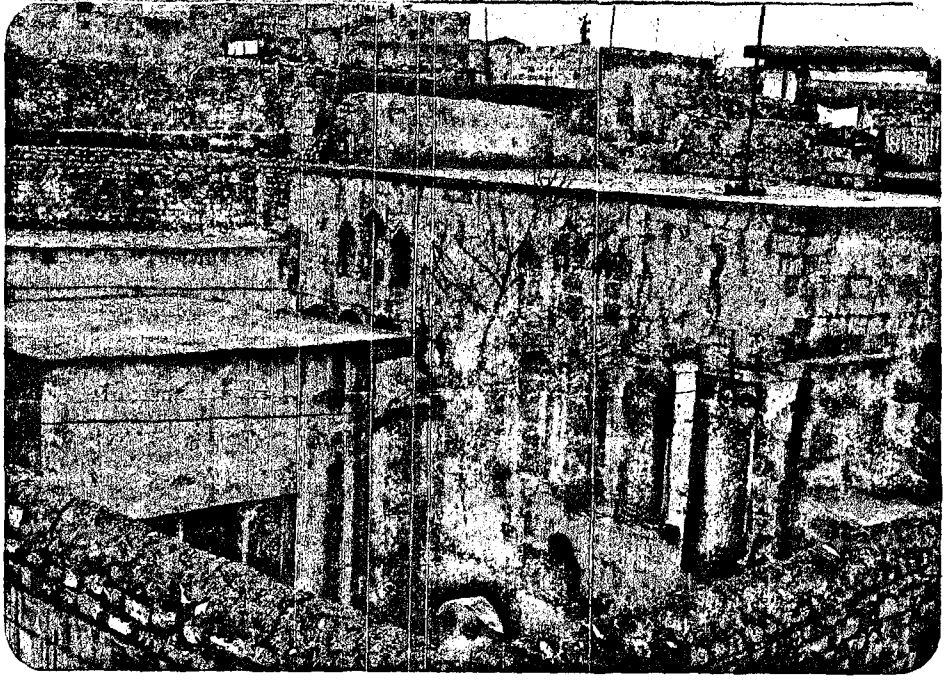

Resim:70.Hakki Kızıltaş Evi (Kelleci çayı)

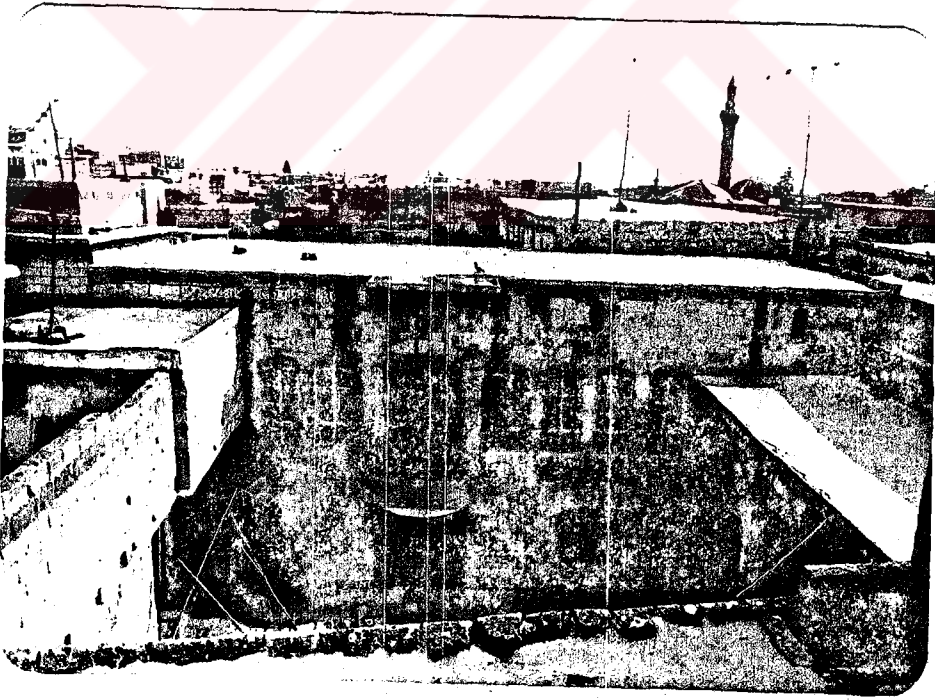
Kuzeye bakan odalar avlu kotundan 1,5 veya 2 metre diğerleri ise 25 veya 50 santimetre yüksekte yapılmıştır. Yaklaşık 30m lik genişlikte 4-5 metre yüksekliği olan kareye yakın dik dörtgen tabanlı ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Dikdörtgenin avludan taraf olan kenarı uzun kenarıdır. Kapıdan girince karşı duvara kadar uzanan yaklaşık 1,20 metre enindeki alana "gedemeç" denir. Gedemeç oda tabanından ahşap korkuluklarla ayrılmıştır. Korkulukların ortasından giriş verilmiştir. Oda tabanı gedemeçten bir basamak daha yüksektir. Gedemeç odanın kısa kenarına bitişiktir. Duvar tarafında ayakkabı koymak için küçük nişler bulunur. Şimdi ise bu nişlerden iki adet var. Bunlar biraz daha yüksekçe yapılmıştır. Buraya testi konulduğu için "bardaklık" denir. Bardaklığın üzerinde cam kapaklı, raflı ve rafları dikine bölümlere ayrılmış bir dolap vardır. Buraya da "Gözü" denir. Gözü'nün kapaksız ve iç bükey olarak tasarlananları da vardır. Eğer arkada "Maskan" denilen sandık odası bulunuyorsa gözü yapılmaz; buradan maskanın girişi verilir.

Odanın avlu tarafındaki duvarında pencereler vardır. Dört veya beş pencere duvara yanyana dizilmiştir. Yaklaşık yetmiş santimetre eninde ve iki metre boyundadırlar. Normal pencerelerde 1/3 oranı muhafaza edilir. İçeri tarafta ahşap kepenk avlu tarafında ise camla kapatılır. Camın dışında demir korkuluk bulunur. Odalar yüksek tavanlı ve geniş olduğu için bu pencereler aydınlatmaya yetmez. Üç yada üçbuçuk metre yukarıya tekrar dört veya beş tane küçük pencere yapılır. "Işık takası" denilen bu pencereler aynı zamanda havalandırma için kullanırlar. Evlerde baca yoktur. Mangallarla ısıtılır. Büyük pencereleri açmak ısı kaybına sebep olacağından dolayı ışık takaları ile havalandırma yapılır. (Bkz. Resim: 71, 72, 73.)

Normal pencerelerin aksine ışık takalarının iç tarafında cam vardır. Dış tarafı ise güvercinlerin girmesini önlemek için taş kafeslerle korunmuştur. Güvercinler için ayrıca arkası kapalı "kuş takası" denilen yuvalar ile "matar" denilen gurup evleri yapılır. Eğer odanın bitişğinde eyvan varsa o duvara da diğer taraftaki normal pencerelerin aynısından yapılır. Ancak eyvanlara ışık takası ve kuş takası bırakılmaz.

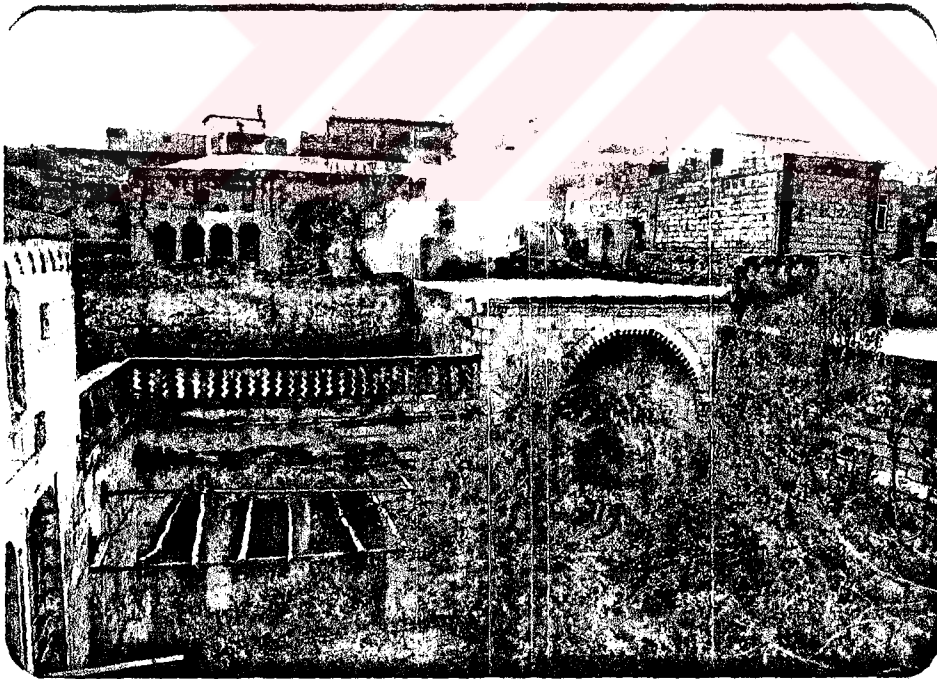
Resim 71: Beton ilavelerle Şekli bozulmuş bir
Urfa Evi

Resim 72 : Hacı Durak Mısırlı Evi Avlusunun Boğusundaki Odalara çıkan Merdiven

Resim:73.M.Ali Tuzlu Evi

Resim:74 M.Ali Tuzlu Evi Avlusunun Güney
Cephesi.

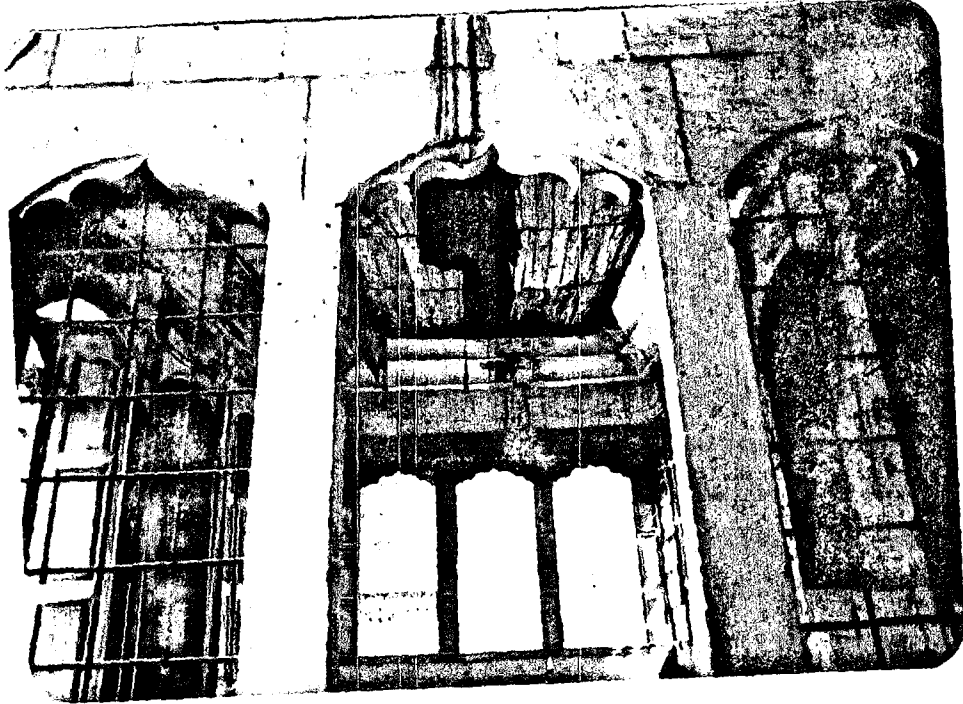
Oda tabanına bir basamakla çıkılır.Genellikle taban kendir sıvası" ile kaplanmıştır.Penceresiz duvarların ortasında " Camhane" denilen büyükçe niş vardır.Buraya ayna konur.Veya perde çekilerek yükük olarak kullanılır.Üzeri raflıdır.Sürekli kullanılmayan eşyalar ve bazı kurutulmuş yiyecekler burada muhafaza edilir.

Camhanenin iki tarafında gömme dolaplar vardır.Ahşap kapaklı veya camkanlı olabilirler.İçi raflıdır.Tabanındaki kapak açıldığı zaman "hepenk" denilen bölüm ortaya çıkar.Bu kapak üstten açılan bir çekmecedir.Bazı dolapların arkasında gizli kapak bulunur.Buradan bir odayayada bir başka eve geçilir.Bu geleneğin Ermenilerden kaldığı tahmin edilmektedir."Her hane müteaddid gizli odaları ve bu odalarda yatak yiyecek gibi eşyayı, dolapları izbeleri, su kuyuları içinde zir-î zemin denilen taht-el-arz mahzenleri muhtevi bulunmuş ve yeni yapılan evlerde de bu aksama riayet olunmuştur.Bu tertibatın mahrem ve mektum kalmasına son derece i'tina edilmiş ve ev sahibi ile mimarından başka hiç kimse için ma'lum olamamıştır"(I2)

I2.CENGİZ H.Erdogan, Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekatı-1 ihtilaliyyesi, Başbakanlık Basımevi, Yayın No:535, Ankara, 343.S.,(Agustos 1983)

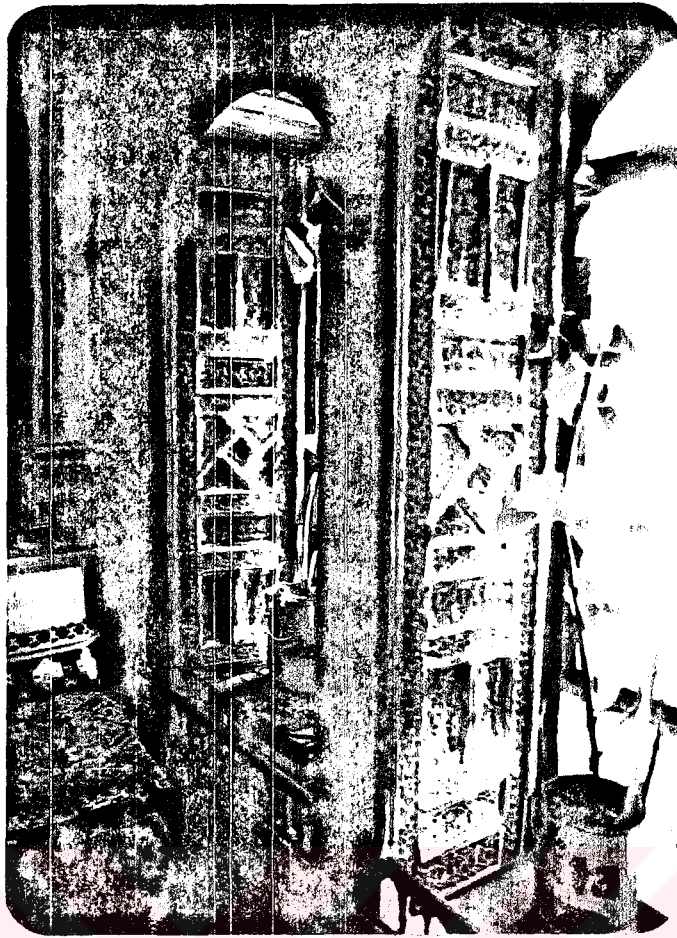

Resim 75: Salih Sarac Evi (Hüseyn paşa sok)

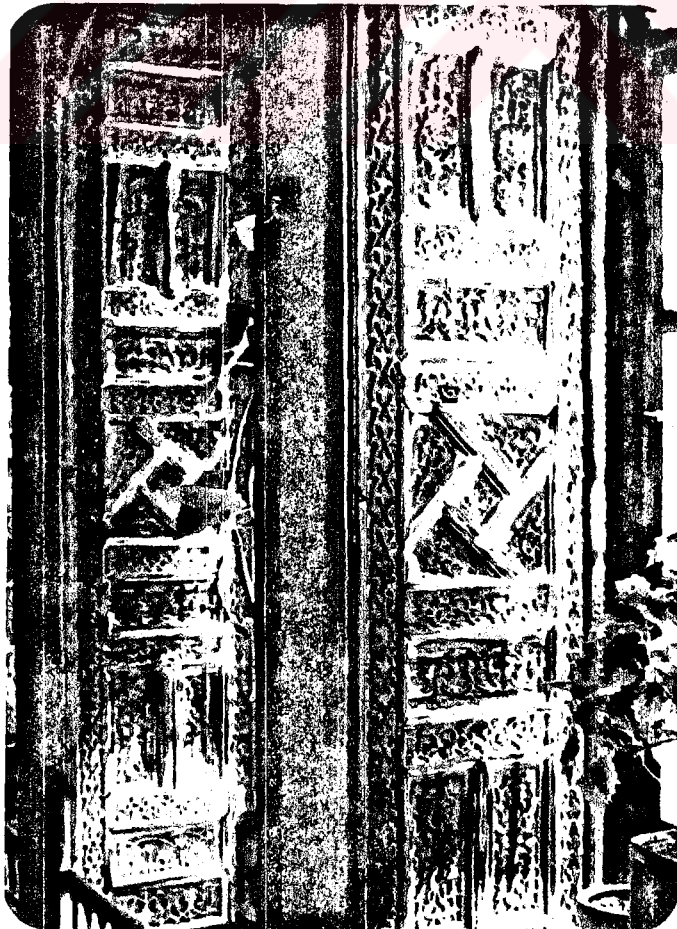

Resim:76 Salih Sarac Evi

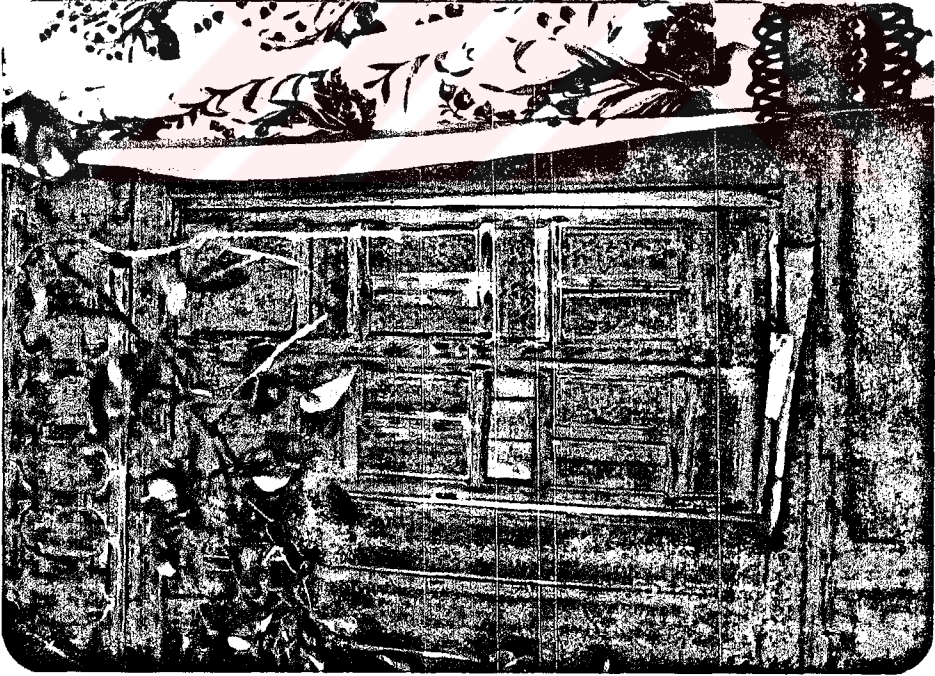
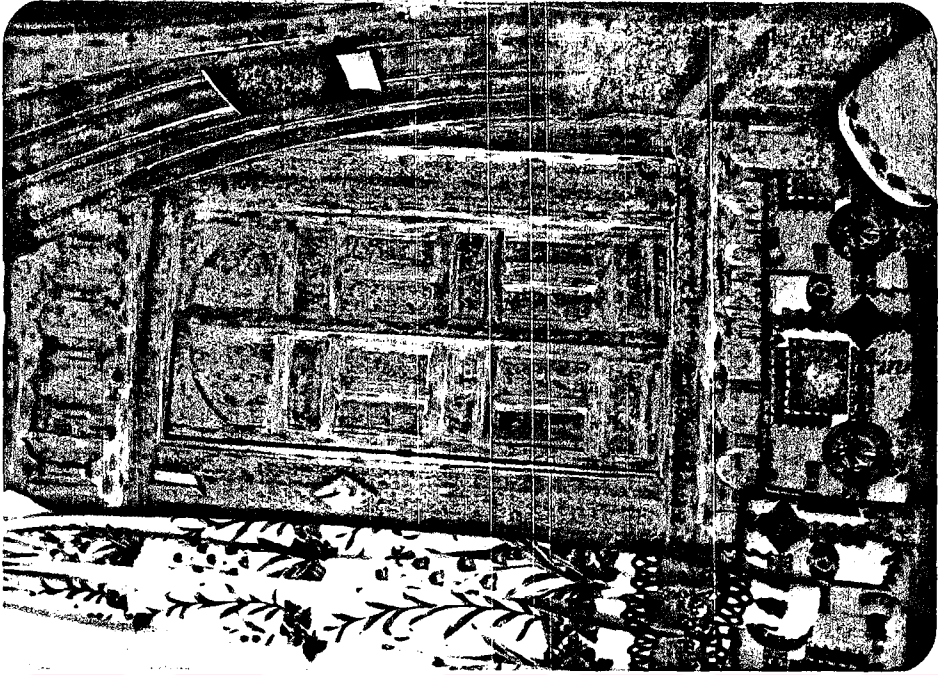
Divanyolu Hüseyn paşa sok No:29

Resim:77. Mustafa Gerger Evi Nimettullah Mah.
Doğdu Sok.NO:14

Resim:78.Mustafa Gerger Evi

Resim.79.Mustafa Gerger Evi Camhanenin yanındaki dolaplar
Nimetullah Mah.Doğru sok. No:14

III.6.AHIR

Taşımacılıkta kullanılan hayvanlar için ayrı fonksiyonları içeren iki tip ahır projesi geliştirilmiştir. Zahide Akkoyunlu tek tipten bahsetmektedir. (13) Bu yanlıştır. Yemliklerin tabandan yüksekliği göz önüne alınırsa develiklerde küçük baş hayvan beslemek olanaksızdır. Oysa yörede yaygın olan küçük baş hayvandır. 1965 yılı istatistiklerine göre yüz kırk yedi bin altmış büyük başa karşılık bir milyon yüzyirmidört bin elliüç küçük baş hayvan mevcuttur. Kırkdokuzbin kırk yedi adet de deve, at eşek, katır gibi taşımacılıkta kullanılan hayvan vardır. (14)

III.6.A.DEVELİK

Sokak kapısına yakın bir yere at ve develerin bağlanması için "Develik" denilen hayvan barınakları yapılır. Bunların genişlikleri ailenin zenginliğiyle doğru orantılıdır. At ve develerin birbirinin yanından geçmesini engellemek için iki ayrı kapısı vardır.

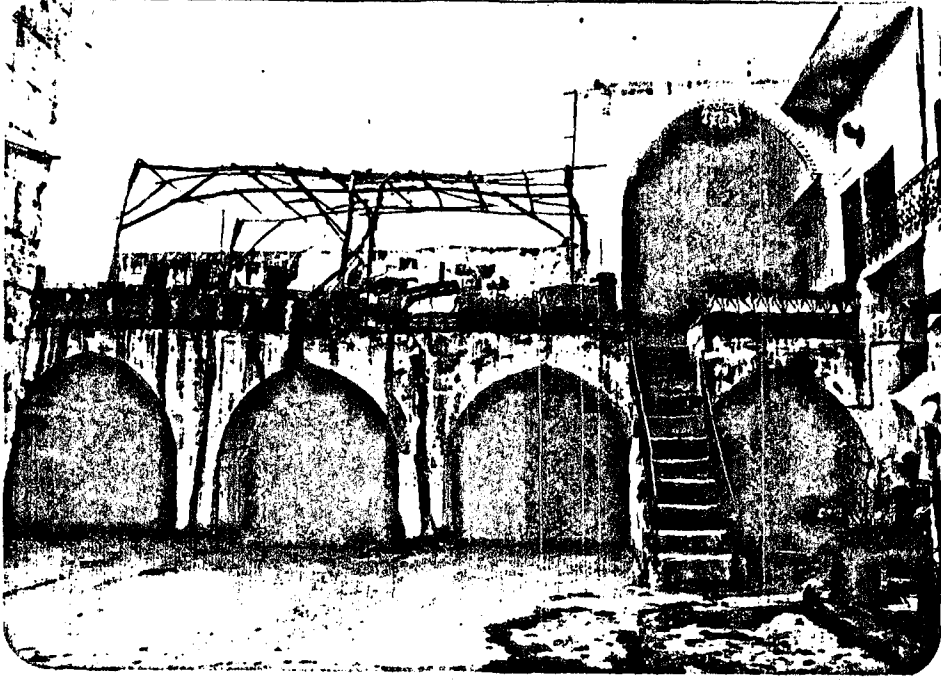
Tabandan 60-70 santimetre yükseklikte duvarlara nişler açılmıştır. Bunlar yemlik olarak kullanılırlar. Yemlerin dökülmesine mani olmak için içleri aşağıya doğru oyulmuştur.

Uzun süre kalmayacak olan misafirlerin atlarını içeri bağlamaya gerek görülmez. Bunlar için develiklerin ön duvarının dışarıdan tarafta yemlikler yapılmıştır. Atların bakımı avlunun bu köşesinde yapılır. Genellikle burası bavaklı olur. (Bkz, Resim: 80,91)

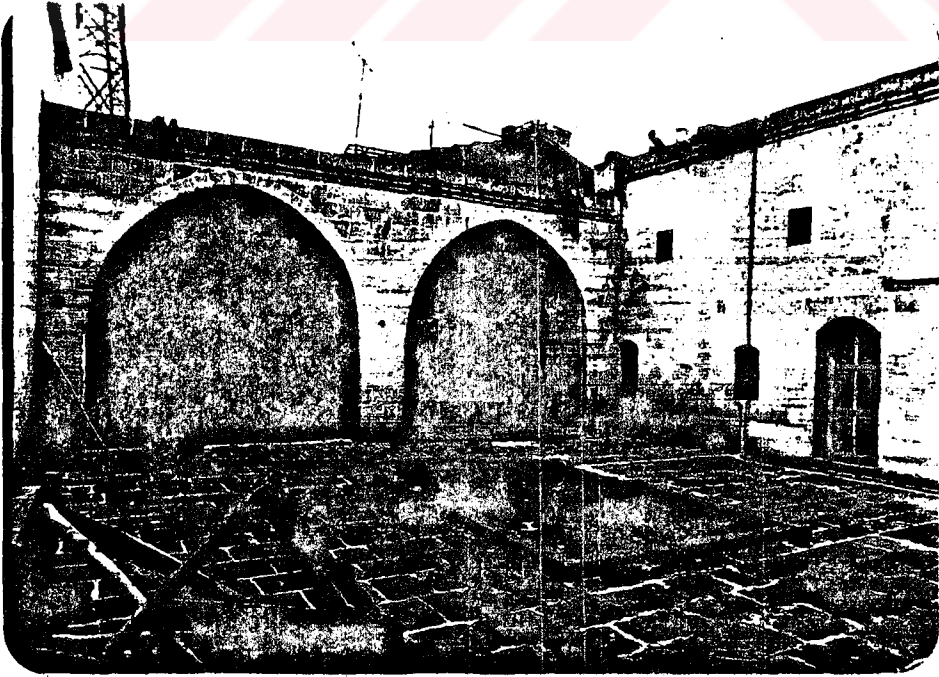
III.6.B.NORMAL AHIR

Küçük baş hayvan ve kümes hayvanlarını beslemek için haremliklerde yarım bodrum şeklinde odaların altına yerleştirilmişlerdir. Yemlikler develiklere nazaran daha aşağıya yapılmıştır.

Normal ahır her evde bulunmayabilir.

Resim:80 Avludan Develilerin Görünüşü.Halil Öncel Evi

Resim:Avludan Develilerin Görünüşü.Hacı Hafızlar Evi

III.7.MUTFAK

Şanlıurfada Mutfak kültürü zengindir.Güzel yemekiyapmak bir sanat, Topluca yemek yemek ise eğlence kabul edilir.Bu nedenle her evde geniş bir mutfak bulunur.

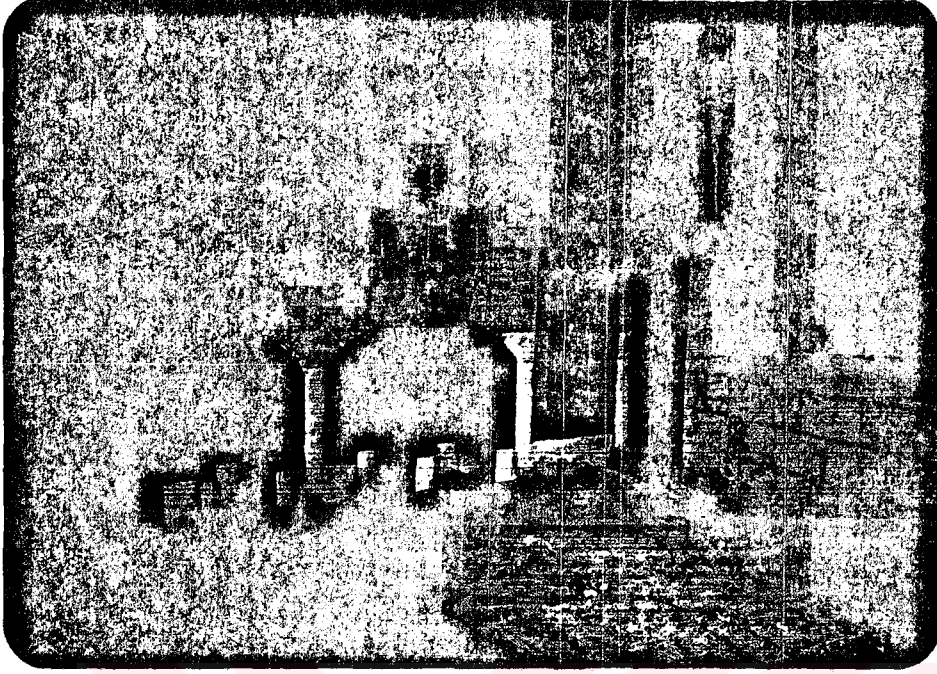
"Tandırılık" denilen mutfaklar haremliklere yapılmıştır. Doğrudan avluya açılırlar.İçimde büyük kazanların kullanılmasına uygun üç veya dört taş ocak vardır.Ocakların dumanı ortak bir bacayla (pherik) çekilir.Ocak olmayan iki duvarda nişler bulunur. Mutfaklar çapraz tonozla örtülüdür.Avlu duvarında kapı ve camsız pencereler vardır.Kemerin üzeri hizasından yukarıdaki taşlar aralıklı örülerek çok sayıda küçük pencere bırakılır.Bunlar bacanın çekemediği duman ve kokuları dışarı atmaya yararlar.

Bazı mutfakların içerisinde kuyu ve "küllük" denilen tek parça taştan oyulmuş havuz vardır.Temiz küller bu havuza doldurularak çamaşır yıkamakta kullanılırmış..Deterjanların yaygınlaşması nedeniyle bu gelenek günümüzde terk edilmiştir.

Mutfağın içerisinden kiler veya banyoya geçilen plan örnekleride vardır.

I3.AKROYUNLU Zahide, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri Kültür Bakanlığı Yayınları:IO60,Ankara,II9.S.,(I989)

I4.BENGİŞTİ Mustafa,Urfa ilinin Coğrafyası, Garanti Matbası, Urfa, IO3.S.,(I968)

Resim:82. Mutfakta Ocaklar.Hacı Hafızlar Evi

Resim:83.Mutfak Bacası (pherik) Hacı Hafızlar Evi

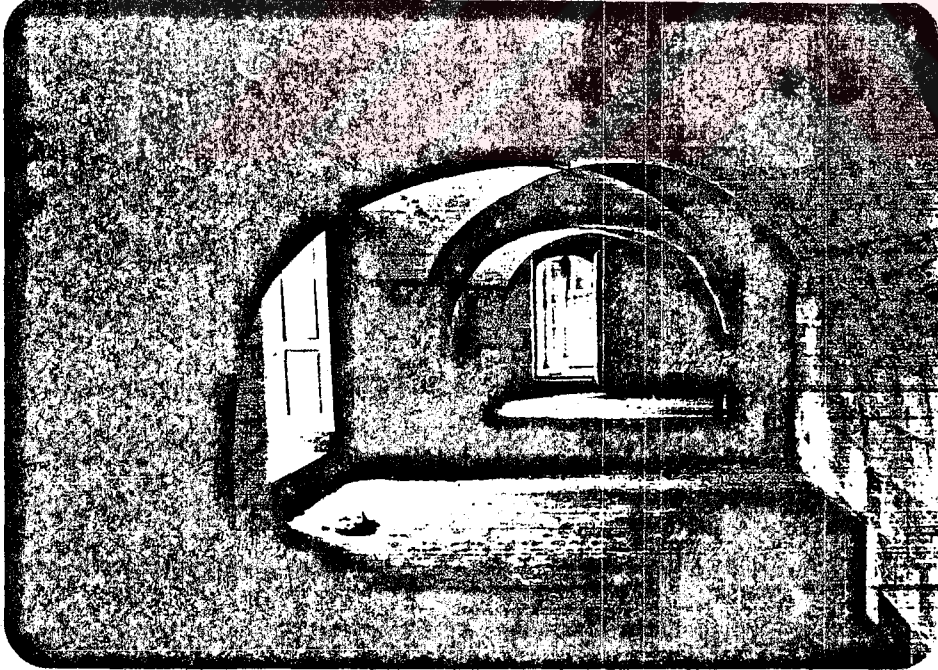
III.8.KİLER

Kurak ve sıcak iklimin etkisiyle gerek tahıl gerekse sebze vemyveler kısa sürede hasat edilir.Bu yüzden daima taze yiyecek bulma olanağı yoktur.Yerli halk bunları kurutup saklamak zorundadır.

Sadece nisan ve mayıs aylarında hayvanları otlatmak mümkün olabilir.Bu nedenle hayvansal ürünlerde sürekli elde edilemez.Yağ, peynir gibi gıda maddelerini de depolamak gerekir.

Bu zahireleri muhafaza edebilmek için eyvan ve odaların altı boydan boya boğrum yapılır.Kiler olarak kullanılır.Bu mahallere "Zerzenbe" denilmektedir.Eski dildeki zir-ü zemin (yer altında) tamlamasının zamanla dejeneriş olarak böyle kullanıldığı sanılmaktadır.

Çapraz tonozlarla örtülü bu yerler serin ve loş olurlar.
(Bkz.Resim.84)

Resim:84.Kiler (Zerzembe).Hacı Hafızlar Evi

III.9.BANYO

Şanlıurfa'da her semtte büyük hamamlar vardır.Temizlenmek için hamama gidilir.Gusletmek için ise odaların içerisindeki gedemeçler yeterli olabilmektedir.Bu nedenle evlerin hepsinde banyo bulunmaz.Ancak zengin ailelere ait evlerde banyo vardır.Bunlara hamam demek daha doğru olur.Çünkü 3-4 kurnalı, kubbeli ve bazen külhânlı olabilmektedirler.

Engüzel örnekleri Halepli Bahçe'de şu anda Belediye parklar Müdürlüğü'nün Tasarrufunda bulunan Sakıplar Evinde, Güzel Sanatlar, Galerisi olarak kullanılan Hacı Hafızlar Evinde, Karakoyunlu Mahallesi Veli Sokak NoII deki Hacı Tefvik Saraç Evinde ,Pınarbaşı Mahallesi Kibras sokak No.7 deki Karaçizmeliiler Evinde, Pınarbaşı Mahallesi Köleler sokak No:2I deki Arabizade Reşit Efendi Evinde Bulunmaktadır.

III.10.HELA

Şanlıurfa evlerinde hela genellikle kapı arası denilen kordora, bazen ise doğrudan avluya açılabilir.Avluya açılan helalar merdiven altlarına veya odaların arasına yada düz duvara yerleştirilmiş olabilmektedirler.

Helalar kanalizasyona veya avlunun altındaki çukura bağlanmışlardır.Fosseptiklerin üstü çapraz tonozlarla kapatılmıştır.

Aile Nüfusunun kalabalığına göre bir evde iki hatta üç hela olabilmektedir.

III.II.MERDİVEN

Şanlıurfa evlerinde merdivenler harem avlusunda bulunur. Üst katlara selamliktan veya dışarıdan çıkmak mümkün değildir. İkinci kata veya dama ancak merdivenlerle ulaşılır.

(Resim:85)

Ayrıca tonozlarla örtülü mekanların üstü teras şeklinde kullanılır. Buralara "Yazlık" denilmektedir. Yazlıkların etrafı duvarlarla çevrilmiş avlu tarafı ise korkuluklarla korunmuştur. (Resim:86) Buralarda harem avlusundaki merdivenlerle çıkılabilmektedir.

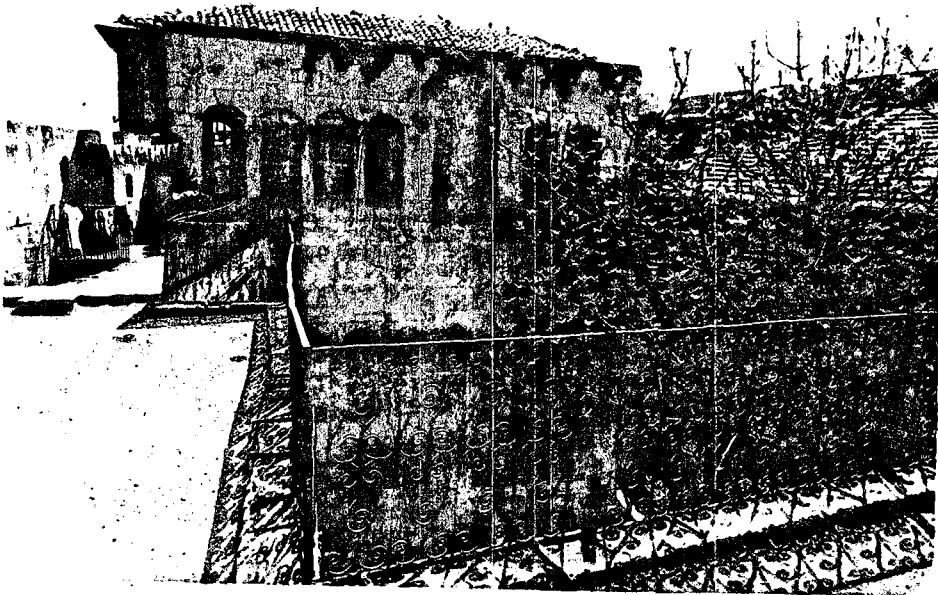
Yaz oturacağı denilen bölüm avlu kotundan 1,5 veya 2 metre yüksekte yapılmıştır. Bunların bağlantısı da merdivenlerle sağlanır. (Resim:87)

Bu nedenlerden dolayı Şanlıurfa evlerinde üç değişik amaçla merdivenlerin yapıldığı görülmektedir. Ancak basamak sayıları göz önüne alınmazsa şekil olarak büyük farklılıklar görülmez. Hepsi kesme taştan yapılmıştır. Basamak genişlikleri 25x80 veya 25x100 santimetre ebatlarındadır. Riht yükseklikleri 25 santimetredir. V@ bir taraflarında ahşap yada demir korkuluk bulunur.

Yığına olarak yapılan merdivenler çok değildir. Genellikle profilli basamakların duvara gömülmesi şeklinde tasarlanmışlardır. Merdiven altları değerlendirilir. Buralarda kuyu veya hela bulunabilir. Yada egypte koymak için tasarlanmış dekoratif kemerli nişler yapılmıştır.

Resim:85 Dama çıkan merdiven.Meâmet Parmaksız Evi. Karakoyunlu Mah.Veli sokak No:9

Resim:86.Yazlıktan avlunun görünümü.Salih sarac Evi Divanyolu Hüseyin Pağa sok. No:29.

Resim:87.Yaz oturacağına çıkan merdiven.Mehmet Parmaksız
Evi Karakoyunlu Mah Veli Sok. No.9

III.12.GEZENEK

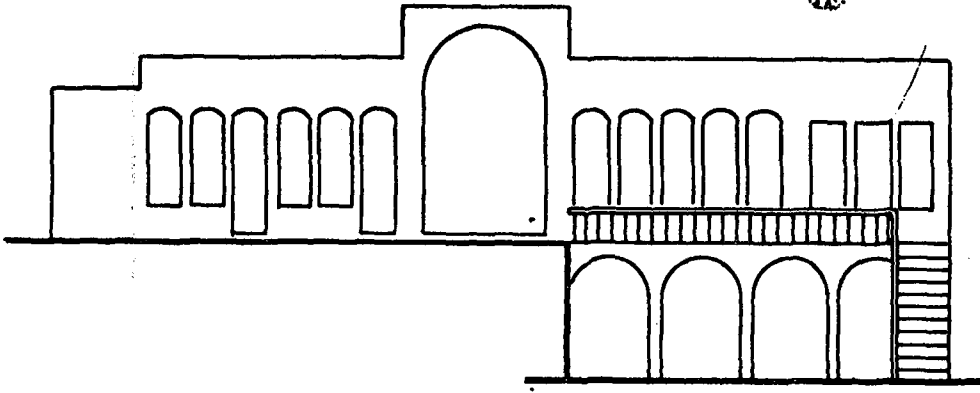
Yaz oturacağı denilen bölüm ile üst kattaki eyvan ve odaların bağlantısını sağlayan geçiş yerine "gezenek" denilmektedir.(Bkz.Şekil:20 ve 21)

Gezeneklerde merdivenler gibi uzun kesme taşların yanyana getirilerek duvara gömülmesinden meydana gelmişlerdir. Taşların avlu tarafındaki uçlarına dekoratif profiller verilmiştir.Bazen çıkmalarda olduğu gibi altlarına destek konsollar yapılmıştır.Ön taraflarında ahşap, demir veya taş korkuluklar bulunur.Bir veya iki merdivenle avluya bağlanırlar.

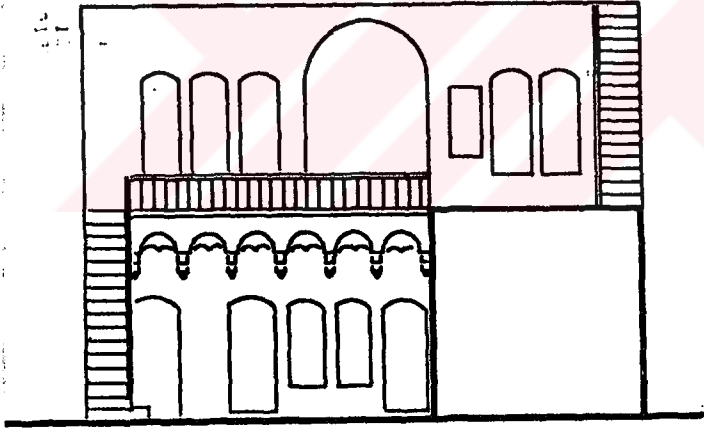
(Bkz.Resim:88)

Resim:88.Gezenek ve Havuz.Mehmet Parmaksız Evi. Karakoyunlu Mahallesi.Veli sokak.No:9

Şekil:20.Merdiven ve gezenek.Abdülkadir Hakkari Evi.Camii
kebir Mahllesi.Yorgancı sokak No:16-18 (Z.Akkoyunlu'dan)

Şekil:21.Merdivenler ve gezenek. Ahmet Siverekli Evi.
Yusufpaşa Mahallesi.Zincirli sokak No:24 (Z.Akkoyunlu'dan)

III.13.HAVUZ

Kare, dikdörtgen, çokgen, elips, veya daire planında tasarlanmış düz yada dilimli havuzlar Şanlıurfa evlerini süsleyen mimari elemanlardan biridir.(Resim:88).60-70 santimetre yüksekliğinde olurlar ve avlunun ortasında yer alırlar.

Yaklaşık 5-6 metreküp suyu alabilecek kapasitede yapılmışlardır.Geçmeli taşların birbirine demir kancalarla sıkıştırılması neticesinde su sızıntısı söz konusu olmamaktadır.

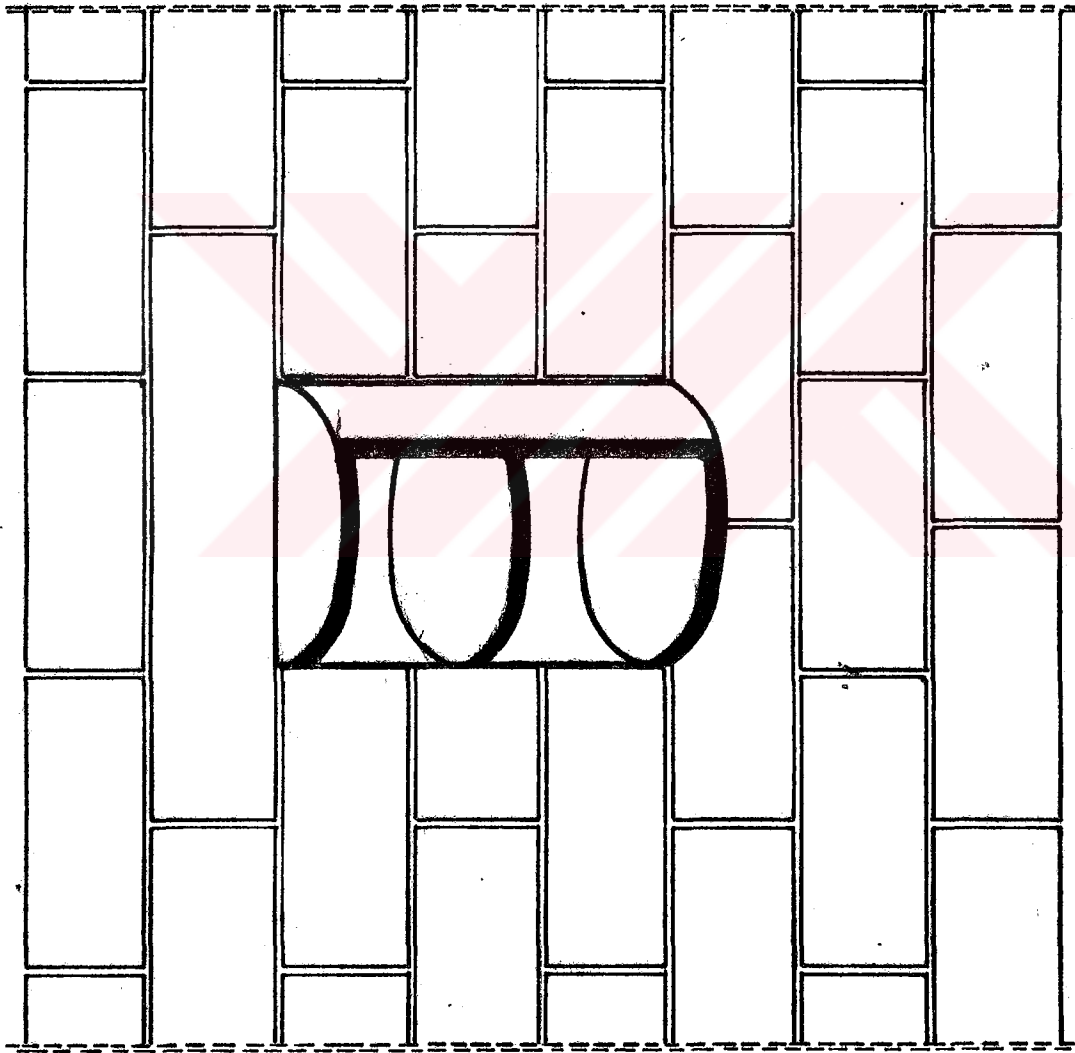
Havuzlar eskiden Şanlıurfada su sıkıntısının olmadığını gösteren delillerdir.Günümüzde ise bir çoğunun içlerine toprak doldurularak çiçeklik görevi yaptırılmaktadır.

III.14. SERVİS DOLABI

Selamlıklara erkek misafirler kabul edilir.Mutfak ise haremliklerde bulunur. Bu nedenle yemek servislerinde kadınlarla erkeklerin karşılaşmasını önlemek için haremlikle selamlığı ayıran duvara bir pencere açılarak içerisine servis dolabı monte edilmiştir.Servis dolabı, dikine mil üzerinde dönen düzgün silindir biçiminde ahşaptan bir dolaptır.içerisinde bir veya iki raf bulunur.(şekil: 22.)

Haremlik tarafından yemekler konulup döndürüldüğü zaman selamlıktan bu yemeklere almak mümkün olur. Yemekleri alıp verenler birbirilerini göremezler.

En güzel örnekleri Pınarbaşı Mahallesi köleler sok No:21 deki Arabizade Reşit Efendi Evinde, Camiikebir Mahallesi Haciban Sokak No:5 deki Müslüm Eren Evinde ve Vali Fust Caddesi Güllüoğlu sokak No:16 daki Hacı Abdülillah Güllüoğlu Evinde Bulunmaktadır.

ŞEKİL: 22 SERVİS DOLABI

BÖLÜM IV

IV. SONUÇLAR

IV.I. DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın sonucunda Şanlıurfa'nın tarihi merkezinde bulunan sokaklar ve evler ayrıntılarıyla incelenmiş bulunmaktadır.

Erzurum ve Sivas evlerinin kapalı mekanlardan oluşmasına karşılık Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır evlerinin açık avlulu ve eyvanlı olarak planlanması, serinletici eleman olarak havuz ve çiçekliklerin kullanılması iklimin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

Karadenizde ahşap, Diyarbakırda bazalt, Konya'da kerpiç ve tuğla, Şanlıurfada ise kesme taşın ağırlıkla kullanılması ve projelerde yerel malzemenin teknolojisine uyulması mimaride dikkati çeken bir özelliktir.

Şanlıurfada giriş katlarda sokağa pencere bırakılmaması, evlerin haremlikli ve selamlıklı olarak bölünmesi, sokak kapılarının direkt avluya açılmaması, servis dolaplarının kullanılması dinin etkisi olarak, duvarların kale duvarı gibi kalın ve yüksek olması, pencerelerin demir korkuluklu olması ise aşiret kültürünün etkisi olarak ortaya çıkmıştır.

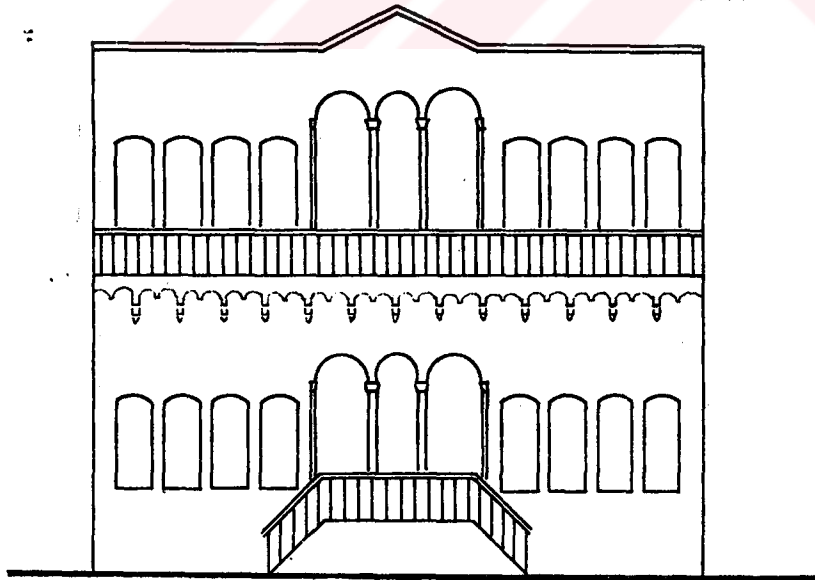
Şanlıurfa Evlerini Anadolu'nun diğer Türk Evlerinden ayıran belirgin özellikler de vardır. (Bkz. IV.1.1)

IV.1.4. ŞANLIURFA EVLERİNİN ANADOLU TÜRK EVLERİNDEN FARKLI YÖNLERİ

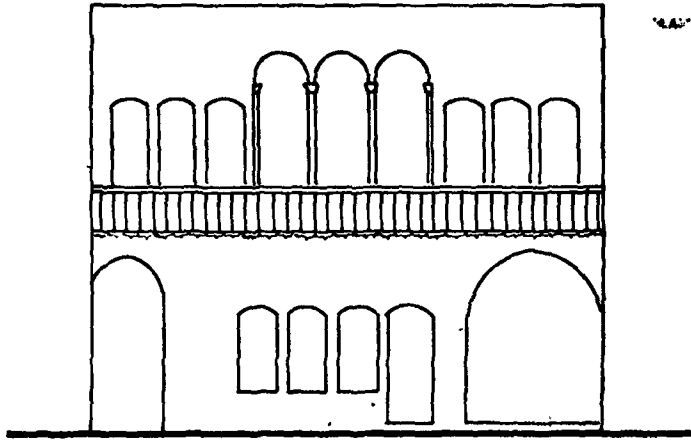
Kış mevsiminde yörenin iklimi gereği odaları ısıtmak önemli bir sorun değildir. Yemek pişirmek için yakılan ateşin geri kalanını mangala koyup odanın ortasına yerleştirmek, üşümek için yeterlidir. Zaten bölgede odun kömür gibi yakacaklar da bulunmaz. Onun için odalara baca yapma gereği görülmemiştir. Mutfağın dışında baca yoktur.

Kişinin zenginliğini başkalarına göstermesi dini açıdan mahzurlu, güvenlik açısından da tehlikeli olduğu için selamlıklar sade yapılmıştır. Haremlik de ise taşve ahşap işlemeciliğiyle muhteşem görüntüler elde edilmiştir. Selamlığın mütevazî görünümüne karşılık haremdeki zevkli süslemeler dikkat çekecek bir özelliktir.

Selamlık tek katlı yapılır. Haremlik ise iki katlı olabilir. İkinci kattaki odaların önünde avluya bakan balkonları vardır. Buna "Gezenek" denilmektedir. Gezenekler bazen konsol çıkma bazen ise kemerli revaklar şeklindedir. Odalar boyunca avlu çevresinde dolaşırlar. (Bkz. Şekil:23,24.)

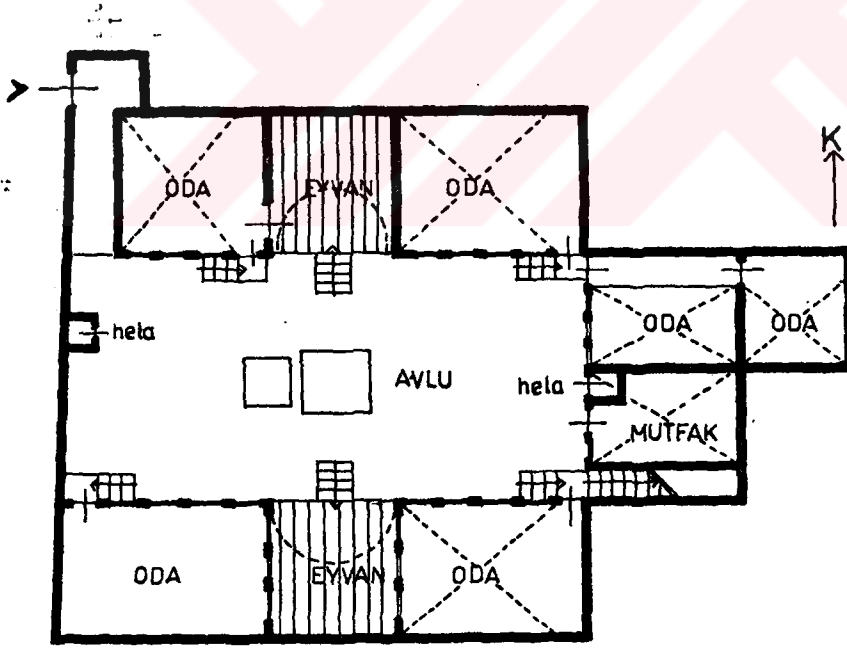

Şekil:23. Akyüzler Evi Gezeneği (Z.Akkoyunlu'dan)

Şekil: 24-Ömer Gönçü Evi Gezenegi (Z.Akkoyunlu'dan)

Sokak kapısı avluya direkt açılmaz. "Kapı arası" denilen bir koridordan geçildikten sonra avluya girilir. Böylece kapı açılırken sokaktan geçenlerin içeriyi görmesi önlenmiş olur. (Bkz. Şekil: 25)

Şekil : 25. Hacibanlar Evi (Z.Akkoyunlu'dan)

IV.2.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Şanlıurfa sivil mimarisi 1924 yılından beri uygulanan (I6) imar çalışmalarlarıyla büyük tahribata uğramıştır.1960 lı yıllarda başlayan ve Güneydoğu Anadolu Projesi nedeniyle hızlanan gecekondulaşma hareketi şehre büyük miktarda insanı toplamıştır. Bu duruma tarihi çekirdeğin dışında çözümler getirilmesi gereken yapılar yıkılarak yollar açılmaya çalışılmış.(Ekz.Harita :4) ve eski tek veya iki katlı evlerin yerine çok katlı beton evler yapılarak kısa vadeli çözümlerle yetinilmiştir.

Vatandaşın konuya gereken hassasiyeti göstermemesi ve ilgili kuruluşların müdahale etmekte geç kalması durumunda bir müzeşehir olan Şanlıurfa,yakın gelecekte kişiliksiz yapıların oluşturduğu düzensiz bir belde olacaktır.

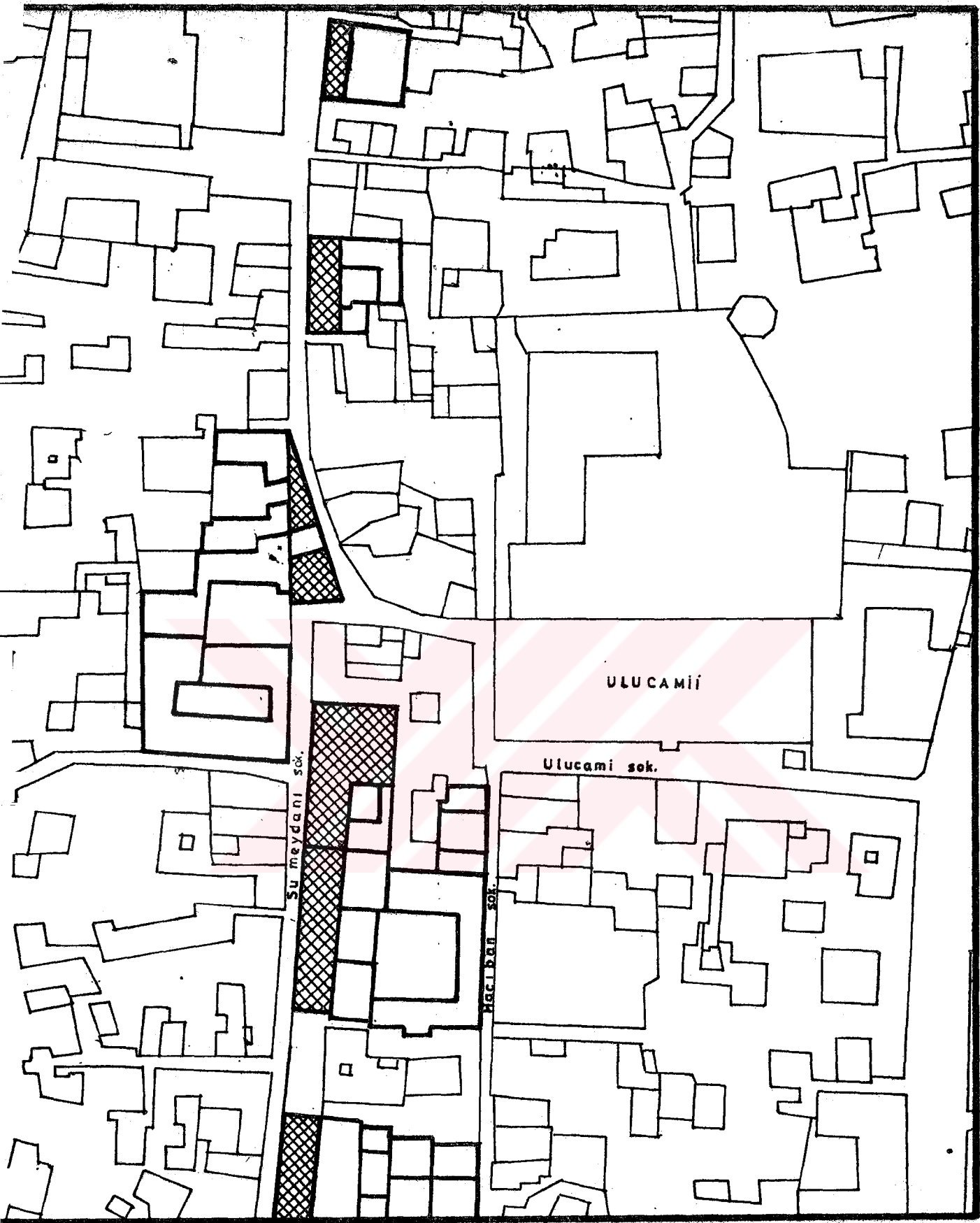
Tescil edilmesi gereken çok sayıda tarihi eser olmasına rağmen tescilli yapıların dahi çeşitli nedenlerle yıktırılabilirdiği gözlenmektedir.Örneğin:

1959 yılında Avşaroğulları Evi, KaplamalarEvi,Paşa (Yıldız) Hamamı,Ağanlar Evi Yıktırılmıştır(I7).1976 da Abanorlar Evi,Eski kuyumcu pazarı,Aslanlı han ve çevresindeki küçük evler yıktırılmıştır.(I8)

1978-79 da (Eski Eserler ve Anıtlar Yük.Kur.ca tescilli olduğu halde) Emine Yanmaztaş,Behiye Yetkin, Mahmut Keralök,Ramazân Özkaplan,Ahmet Büyükbakkal evlerinin tamamı, Hacı Bekir Papaççu ve Bedri Pınarbaşı evlerininde solumlıkları yıkılarak I2 Eylül caddesi açılmıştır.(I9) (Bkz. şekil:26)

I6.ŞANLIURFA veGAP SEMPOZYOMU Bildiri Özetleri.

Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş.İSTANBUL...I3.S.,(I987)

HARİTA NO:4

ÇEK: 1 / 1000

KİL: 26 Belediye tarafından 1979 yılında yıktırılan evleri gösteren harita

TARİHİ ESERLER

YIKTIRILMIŞ TARİHİ ESERLER

1980 yılında ise tescilden düğürme kararlarıyla Belediye, Hacı Paşa Sokakta Muharrem Zebun, Yetkin sokakta İsa Beden, Nuri Ulusoy ve Tütüncü Halil evlerini yıkarak ortadan kaldırmıştır. (20) Bunlarla yetinmeyen Belediye "İkinci Ulusal Mimari" Dönemi ürünü olan kendi binasına da yıkarak bu konudaki duyarlılığını ortaya koymuştur.

Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun A-512 no.lu 13.II.1976 tarihli kararı ile kentsel sit bölgesinde koruma çalışmaları başlatılmıştır. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Urfa'da Saptama Belgeleme Çalışmalarını sürdürerek Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun A-3555 no'lu 14.5.1982 tarihli kararı ile korunması gerekli yapıları ve sit bölgesi içersindeki yapılanma koşullarını belirlemiş bulunmaktadır. Urfa Belediyesi G.E.E.A.Y.K. Kararına rağmen II Evi yıktırılmıştır. (21)

G.E.E.A.Y.K.nun A-4422 no,lu 25.6.1983 Tarihli kararı ile "I.Gurup Korunması Gerekli Eski Eser" olarak belirlenen evler yıkılmıştır. (22). Bu tez çalışması başladığı sırada faal durumda bulunan Haşimiye Meydanındaki Emniyet Oteli ve Helvacılar hanı yıktırılmıştır.

Yasal sorumluluktan kurtulabilmek için belki birtakım gerekçeler bulunabilir. Fakat tarih önünde bu uygulamanın hesabı verilemez. Gelecek nesillere aktaracağımız eserlerimizi yok etmeye kimsenin hakkı olmamalıdır.

17.18.19.20.KÜRKÇÜOĞLU Cihat; Şanlıurfa ve GAP Sempozyumu.
Hazırlayan Prof.Dr.Abdülkadir KARAHAN, Nurettin Uycan cilt ve Basım Sanayii A.Ş. İstanbul. 46, 48.s., (1988)

21.22.ALPER Mehmet, "Şanlıurfa ve GAP Sempozyumu", Nurettin Uycan Cilt ve Basım Sanayii. A.Ş İstanbul. 124.125., S, (1988)

Yapılar taranarak, tescil edilmemiş çok sayıda tarihi eser tesbit edilmeli: Korunması gereken bölgeler saptanmalı ve sit sınırı yeniden çizilmelidir.

Kaderine terkedilmiş olan tarihi yapılar restore edilerek yeni fonksiyonlar verilmelidir. Örneğin, cadde üzerinde bulunan evler turistik amaçla değerlendirilmeye müsait durumdadır. Avluların çay bahçesi, odaların ise satış mağazası olarak kullanılabilmesi gibi ufak tefek tadilatlarla turistik pansiyon şekline dönüştürülebilmeleri de mümkündür.

Kullanılma amacı ne olursa olsun önemli olan yapıların iade edilmesidir. Aksi takdirde çıkar çevrelerinin ellerinden kurtulsalar bile-bakımsızlık ve onarımsızlıktan bir gün kendiliklerinden göçüp gideceklerdir.

Bu nedenle Üniversitelerimiz, Turizm Genel Müdürlüğü, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Turizm Bankası, A.Ş., Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Mimarlar Odası, Tarihi Türk Evlerini Koruma Derneği, iller Bankası, Şanlıurfa Valiliği ve Şanlıurfa Belediyesinin Konuya gerekli duyarlılığı göstermesi gerekmektedir.

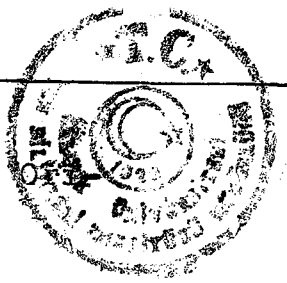
BÜ TEZDE GEÇEN ŞANLIURFA AĞZINA AİT KELİMELER

- BARDAKLIK- Odalarda kapının karşısında su testisi koymak için yapılmış niş.
- CAMHANE- Oda ve eyvanlarda ayna veya yatak koymak için yapılmış niş.
- CURUN- Küçük havuz, kurna.
- ÇENETLİ KAPI- İki kanatlı kapı.
- DEMİRCAĞ- Demir korkuluk.
- DEVELİK- At ve develerin barındırıldığı ahır geçidi.
- İKİLİ KAPI- Kapı kanadı üzerinde ikinci bir küçük kanat bulunan kapı geçidi.
- GEDENİÇ- Oda girişlerinde ayakkabı çıkarılan dikdörtgen alan.
- GEZENEK- Avlu kotundan yüksekte yapılan oda ve eyvanların önündeki üstü ve bir tarafı açık koridor.
- ÖZGÖZ- Oda kapısının karşısındaki camcan kapaklı bölümlü rafları olan dolap.
- HAMPARA- Moloz taş.
- HAYAT- Avlu.
- HEPENK- Dolapların altında kapağı üstten açılan çekmece.
- IŞIK TAKASI- Normal pencerelerin üzerindeki küçük pencere.
- KAB- Tonoz.
- KABALTI- Üstü tonozlarla örtülü sokak.
- KENDİR SIVASI- İçerisinde kendir parçaları karıştırılmış sıva.
- KUŞ TAKASI- Güvercinlerin yuva yapması için duvarların avluya bakan taraflarına açılmış nişler.
- KÜLLÜK- Mutfaktan elde edilen küllerin biriktirildiği çamaşır yıkamakta kullanılan altında tahliye deliği olan bir çeşit kurna.
- MASKAN- Sandık odası.
- MATAR- Kuşların gurup halinde yuvalanmaları için içerisindedeki nişler yapılmış avludan 2,5 veya 3 metre yukarıya inşa edilmiş kümes.
- NAHİT- Standart kesilmiş taş.
- PHERİK- Mutfak bacası.
- TAKA- Pencere.
- TANDIRLIK- Mutfak.
- TUTYA- Sokak kapısının kapağına kaplanan çinko levha.
- YAZLIK- Odaların üstünde taş kaplanalı teras.
- YEMLİK- Ahır ve develik duvarlarında açılmış hayvanların yem yedikleri nişler.
- ZERZEMBE- Kiler.
- ZOĞNAK- İOXIOcm. kesitinde ahşaptan yapılmış kapı sürgüsü.

K A Y N A K Ç A

- AKKOYUNLU,Z., Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri,
Kültür Bakanlığı Yayınları I060, Ankara, II9.
s., (I989).
- AKKOYUNLU,Z., "Geleneksel Sivil Mimarimizden Örnekler: Urfa Evleri"
Kültür ve Sanat 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
(Ağustos 1989).
- ALPER,M., Tarihi Urfa Sokakları ve Çıkmalar , İstanbul Devlet Mühen-
dislik ve Mimarlık Akademisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans
Tezi, İstanbul, (I979).
- ALPER,M., Tarihi Urfa Sokakları ve Çıkmalar, İstanbul
Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi,
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (I979).
- ALPER,M., "İslam Mimari Mirasında Peygamberler Şehri Urfa,"
İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı Bildi-
risi, İstanbul, (I985).
- ASLANAPA,O., Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, Evrim Matbaacılık
Ltd., İstanbul, (I984).
- BELDELER,IDE Ajans, Sayı 54 İstanbul, (I984).
- BENGİSU,M., Urfa İlinin Coğrafyası, Garanti Matbaası,
Urfa, (I968).
- CENGİZ,H.,E., Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekat-ı
İhtilaliyyesi, Başbakanlık Basımevi, Yayın
No:535, Ankara, (Ağustos 1983).
- ICO CUSTOM HOME PLANS, A Bantam, Hudson Plan Book,
Library Catalog No: 75-15423, Palo Alto,
California, USA, (I975).
- EASTERN TURKEY, Printed in Turkey by Hürriyet Ofset A.Ş.,
İstanbul, (I987).
- ERZEN,J.,N., Mimar Sinan Dönemi Çami Cepheleri, ODTÜ
Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Kelaynak

- Yayınevi ve Matbaası, Ankara, (1981).
- GABRIEL, A., Voyages Archeologiques dans la Turquie
antale, Paris, (1940).
- GENERAL DIRECTORATE OF STATE HYDRAULIC WORKS, DSİ., Ankara,
Turkey, (February 1981).
- GÜNEYDOĞU GAZETESİ, Güneydoğu Matbaası Şanlıurfa, (17 Şubat
1988).
- GÜVEMLİ, Z., Sanat Tarihi, Varlık Yayınevi, Ekin Basımevi,
İstanbul, (Eylül 1968).
- IMAGE, Issue 17, Tütav, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii A.Ş.
Ankara, (1988).
- PEYGAMBERLER ŞEHİRİ ŞANLIURFA, Şanlıurfa Belediyesi Kültür
Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, (1986).
- SCHWÖRER HAUS, GmbH Et Co. 7425 Hohenstein-West Germany,
(1972).
- SOUTHEASTERN ANATOLIAN PROJECT, DSİ. XVI.th Regional Di-
rectorate, Şanlıurfa, Turkey,
- ŞANLIURFA, Şanlıurfa Valiliği Yayını, Şanlıurfa, (1989).
- ŞANLIURFA'NIN KURTULUŞU, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Yayın-
ları, Kurtuluş Matbaası, Şanlıurfa, (1988).
- ŞANLIURFA MUNICIPALITY, The Publishing House Of The Prime
Ministry, Başbakanlık Basımevi, Ankara, (1986).
- ŞANLIURFA VE GAP SEMPOZYUMU, Bildiri Özetleri, Nurettin
Uycan Cilt ve Basım Sanayii A.Ş., İstanbul,
(1987).
- ŞANLIURFA VE GAP SEMPOZYUMU, Hazırlayan Prof
kadir Karahan, Nurettin Uycan Cilt ve Basım
Sanayii A.Ş., İstanbul, (1988).
- 6. TARİHİ TÜRK EVLERİ HAFTASI, Türkiye Tarihi Evleri
Koruma Derneği, İstanbul Semineri, İstanbul,
(1988).

ÖZGEÇMİŞ

M.İhsan Şenocak, 7 Nisan 1952 de Şanlıurfada Doğdu. 1964 yılında Şanlıurfa Şair Nabi ilkokulundan, 1968 yılında Şanlıurfa Merkez Ortaokulundan, 1971 yılında Şanlıurfa Lisesinden, 1980 yılında Mimar Sinan Üniversitesinden mezun oldu.

1974-1980 yılları arasından plastik ev eşyası imalatı yapan Pemsan Ltd.Şti.den imalat sorumlusu olarak, 1980-1983 yıllarında Devlet Su İşleri XV.Bölge Müdürlüğünde O.E.T.Baş Mühendisi olarak görev yaptı.

1983 yılı Mart-Haziran döneminde askerlik görevini Burdur 58.Topçu Tugayında ifa etti. Bu görevi sırasında 58.Topçu Tugayı ve Burdur Belediyesinin ortaklaşa düzenlediği Şehitlik anıtı proje yarışmasına katıldı.Çizdiği projenin birincilik kazanmasından dolayı K.K.K.58.Topçu Er Eğitim Tugayı Hafif Topçu Tabur Komutanlığının 6.4.1984 tarih ve 7872 sayılı yazılılarıyla başarı belgesi ile ödüllendirildi.

Temmuz 1983 te Dicle Üniversitesine Uzman olarak girdi. 1985 yılında aynı Üniversitede Öğretim Görevlisi kadrosuna atandı.

1986 yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün tertiplediği Arapça dil kurslarına katılarak 1.4.1986 tarih ve 2515 sayılı başarı belgesini aldı.

1987 yılında T.C.Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünün tertiplediği İngilizce kurslarına katılarak 31.3.1987 tarih ve 2349 sayılı başarı belgesini aldı.

Halen T.C.Dicle Üniversitesi Şanlıurfa Meslek Yüksekokulunda İnşaat programı Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Evli ve Dört Çocuk Babasıdır.